

หมายถึงว่า ในการชักพระจะเป็นเวทีที่ผู้คนที่เคยโกรธเคืองกันมาจะใช้งานดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นว่าเป็นคนจริง ด้วยการวิวาท หรือแค้นกับคู่กรณี เช่นเดียวกับงานชักพระจะมีกิจกรรมที่เสริมให้เกิดการวิวาทได้เป็นอย่างดี เช่น กิจกรรมการ “ชดหลุด”⁸⁸ ในขณะที่กำลังชักพระถือว่าเป็นกิจกรรมที่แสดงออกอย่างสนุกสนานคู่กันโอกาสแห่งการโกรธเคืองหรือยั่วให้เกิดการวิวาทหรือชกต่อยหรือทุบตีกันได้เสมอ โดยเฉพาะการชักพระบงจะมีกิจกรรมลักษณะดังกล่าวนี้มากเป็นพิเศษ การแสดงออกในลักษณะนี้อาจจะผสมโรงเข้ากับการแย่งเรือพระหรือที่เรียกว่า “ชิงเชือก”⁸⁹ โดยการชวนหรือสมัครพรรคพวกจากบ้านเดียวกันมาแย่งเชือกลากเรือพระเพื่อในการนิมนต์พระไปค้างคืนที่บ้านหรือเรือนก็มีโอกาสทะเลาะกันสูง ในเมื่อยังมีการชดหลุดก็ยังยั่วให้ดำเนินการตามอารมณ์โกรธหรือผสมเข้ากับความขุ่นเคืองกันมาก่อนยิ่งทำให้มีโอกาสได้แสดงออกถึงความรุนแรงในรูปแบบต่างๆ ได้ตลอดเวลา นางคลี ประสานพจน์⁹⁰ ได้เล่าถึงงานชักพระที่วัดพระพุทธรูปว่า

“..... เวลาลากพระทุกจะต้องตี หรือไม่ก็แทงกัน บางปีก็เจ็บ
บางปีก็ตาย ย้ายบ่าวถูกแทงตาย บ่าวชู้ถูกตีหัวแตก แต่ก็สนุก
และเสียว ว่าอ้อมีเรื่องกัน ... พระลากบนวัด มีอาถรรพ์ ถ้าปีไหน
ใครเอาเข็มไปไว้ใต้ตีนพระ (ฐานบาทพระ) แล้วปีนั้นรับรอง ได้เจ็บ
กัน....ตายก็มี.....”

ประเพณีชักพระจึงเป็นประเพณีที่ดำเนินการทั่วไปในภาคใต้คล้ายการทำบุญเดือนสิบ แม้ว่า จะเป็นประเพณีที่สนุกสนานและบุญกุศล แต่ก็ยังเป็นโอกาสของคนชนบทได้แสดงออกให้เห็นถึง ศักยภาพในตนเอง จึงอาจจะมีกิจกรรมเฉพาะที่แฝงเร้นและการแสดงออกที่เป็นพิเศษ คือ ความรุนแรง หรือ การใช้งานนี้เป็นสถานที่แสดงการแค้น หรือแสดงออกให้เห็นถึงความใจ ถึง หรือแสวงหาการยอมรับทางสังคมที่แฝงเร้นอยู่ด้วย ดังกับคำที่กล่าวถึง⁹¹ ที่ว่า “ติกันวันชักพระ ทะกันวันชักศพ”⁹²

งานประเพณีหรือเทศกาลประจำปีที่เป็นเฉพาะของกลุ่มน้ำปากพ่องที่เคยรุ่งโรจน์ คืองานประจำปีที่สำนักสงฆ์หน้าโกฏี ตำบลขนานบก อำเภอปากพ่อง เป็นงานบุญที่มีประชาชนมาร่วมกันมากและกลายเป็นงานสนุกสนาน ก่อนจะยุติงานนี้เมื่อ 2524 หลังอดีตเจ้าอาวาสวัดโคกม่วง ถึงแก่มรณภาพ งานนี้เริ่มในทศวรรษ 2500 จากสมภารวัดโคกม่วง ได้อาศัยน้ำท่วมทุ่งนาหลังฝนในช่วงเดือนอ้ายของทุกปี ให้ชาวบ้านช่วยกันพาย แจวเรือตัดทุ่งนาไป ขนทรายที่ริมทะเลบ้านหน้าโกฏี มาถมวัดโคกม่วง⁹³ จึงเป็นตัวอย่างให้วัดในบริเวณใกล้เคียง เช่นวัดต่างๆ จากตำบลบางตะพง ตำบลบ้านเนิน ตำบลบางศาลาหรือแหล่งอื่นๆ ปฏิบัติตาม

กันมากๆ กลายเป็นงานชุมนุมชนบุญ ในที่สุดได้มีการจัดตั้งเป็นสำนักสงฆ์ และมีมหรสพ เพื่อรองรับการบันเทิงสำหรับผู้ที่มาพักมาค้างคืนและร่วมทำบุญเป็นประจำทุกปี

งานมนัสการประจำปีพระพุทธรูป วัดพระพุทธรูป ตำบลเขาพระบาท อำเภอเข็รใหญ่ สืบเนื่องมานานเกือบร้อยปี สมัยพ่อท่านกลั่น เป็นเจ้าอาวาส จากหนังสือที่ระลึกพิมพ์แจกสำหรับผู้มาร่วมงานทำบุญใน พ.ศ.2498 เพื่อนำเงินไปสร้างมณฑปครอบรอบพระพุทธรูปจำลอง ระบุว่าได้จัดงานมาต่อเนื่องก่อนหน้านั้นทุกปี จนกลายเป็นงานประจำปีที่จัดในวันเพ็ญเดือน 6 นับว่าเป็นงานที่ยิ่งใหญ่และเป็นเหมือนเวลาของการนัดหมายพุทธศาสนิกชนในตำบลและอำเภอใกล้เคียงเดินทางเพื่อการมนัสการพระบาทจำลองและเที่ยวชมมหรสพเป็นประจำทุกปี แต่ในระยะสิบปีที่ผ่านมาได้เลิกละหรือลดความสำคัญลงไปมาก

งานประจำปีเกาะนางโดย ตำบลคลองน้อย อำเภอปากพนัง เป็นสถานที่ที่เคยชุมนุมของผู้คนในการเดินทางมาทางเรือในฤดูเดือนสิบสอง เพื่อทำบุญและท่องเที่ยวที่วัดเกาะนางโดย แต่ปัจจุบันได้ยุติลงอย่างสิ้นเชิงแล้ว

ลุ่มน้ำปากพนังกับอาชีพ

1. อาชีพการทำนาหรือการผลิตข้าว

ลักษณะเศรษฐกิจลุ่มน้ำปากพนังเป็นแบบการค้า ท่ามกลางการผลิตแบบดั้งเดิม ตั้งแต่ยุคเปิดการค้าตามสัญญาเบาริง พ.ศ.2398 นั่นคือ ข้าวกลายเป็นผลผลิตที่สำคัญในการส่งออกขายทั้งภายในประเทศและในภูมิภาคใกล้เคียง สอดคล้องกับการศึกษาของฉัตรทิพย์ นาถสุภา และพูนศักดิ์ ธานีกรประดิษฐ์⁹⁴ ที่ว่า "การปลูกข้าวที่นี่เป็นการปลูกเพื่อขายตั้งแต่แรกเริ่ม ไม่ใช่ปลูกเพื่อการยังชีพ" เฉพาะในลุ่มน้ำปากพนังมีความรุ่งโรจน์ในการผลิตข้าวเพื่อขาย ยังคงมีร่องรอยปรากฏให้เห็น โดยเฉพาะท้องทุ่งกว้างใหญ่ไพศาล ด้วยความสมบูรณ์ของน้ำ ซึ่งมีแม่น้ำปากพนังและคลองสาขากว่า 119 สาย รวม 700 กว่ากิโลเมตร ทำให้ผลผลิตข้าวต้องขายเพื่อการใช้จ่ายทุกสิ่งทุกอย่างในการดำรงชีวิต ข้าวจึงเป็นที่มาของทุกสิ่งทุกอย่าง หรือข้าว คือสารัตถะของชีวิต⁹⁵ หมายถึงว่า การมีข้าว คือ มีทุกสิ่งทุกอย่างและข้าวจึงเปรียบเหมือนเป็นตัวแปรต้น (Independent variable) ของชีวิตผู้คนในลุ่มน้ำปากพนัง เป็นที่มาของเกือบทุกกิจกรรมของวิถีชีวิตของผู้คนในพื้นที่นี้ เป็นต้นว่า ข้าวเป็นที่มาของการ

ศึกษาเล่าเรียนของบุตร การรักษาพยาบาล การสร้างบ้านเรือน ข้าวเพื่อการเล่นการพนัน ข้าวเพื่อการชำระหนี้และดอกเบี้ย ข้าวเพื่อการต่อสู้ในคดีความ การแต่งงาน การบวช หรือการปฏิบัติตามประเพณี ตลอดจนข้าวเป็นสัญลักษณ์ของความมั่งคั่ง เช่น สารข้าวใหม่เพื่อถวายพระและผู้อาวุโส และข้าวคือเครื่องบ่งชี้ความมั่งคั่ง ข้าวจึงเกิดก่อให้เกิดวัฒนธรรมของตัวเองในพื้นที่นี้ ทั้งนี้ทั้งนั้นเนื่องจาก การผลิตข้าวในพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนังเป็นพื้นที่ที่เหมาะสม และได้เปรียบกว่าการผลิตในพื้นที่อื่น (Comparative advantage) ของจังหวัดนครศรีธรรมราชหรือภาคใต้ อาชีพนี้จึงเป็นหลักของคนลุ่มน้ำปากพนัง

ศักยภาพการผลิตข้าวในพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนังสูงมาก โดยพิจารณาจาก ประการแรก จำนวนพื้นที่ที่ใช้ผลิตข้าวมีสัดส่วนสูงกว่าการใช้พื้นที่เพื่อการเพาะปลูกพืชอย่างอื่น คือ พื้นที่นาข้าวในฤดูกาลผลิต พ.ศ.2536 สูงถึงร้อยละ 90.87 หรือ 467,942 ไร่ ส่วนที่เหลือใช้สำหรับปลูกไม้ยืนต้นไม้ผล ร้อยละ 6.43 หรือ 33,148 ไร่ , พืชไร่ ร้อยละ 1.45 หรือ 7,505 ไร่ , พืชผัก ร้อยละ 1.22 หรือ 6,317 ไร่ ดังตารางที่ 2 สำหรับการจำแนกเป็นรายอำเภอ ได้ดังนี้ อำเภอปากพนัง 141,531 ไร่ , อำเภอเชียรใหญ่ 172,620 ไร่ และอำเภอหัวไทร 153,791 ไร่⁹⁶

ตารางที่ 2 เปรียบเทียบสภาพการใช้ที่ดินเพื่อการทำนาข้าวกับอื่นๆ

การใช้ที่ดิน	จำนวนพื้นที่ (ไร่)	ร้อยละของพื้นที่
นาข้าว	660,269	35
พื้นที่ทำการเกษตรอื่นๆ	573,153	30
พื้นที่อื่น	312,405	17
พื้นที่ป่า	328,612	17
พื้นที่นาแก้ง	25,561	1

ที่มา : กรมส่งเสริมการเกษตร อ้างถึงใน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2539:7

ประการที่สอง ปริมาณการผลิตข้าวมีฐานเท่ากับ 241,102 ตันต่อปี⁹⁷ นับว่าเพียงพอ แต่ถือว่าขาดแคลนเมื่อคิดถึงความต้องการบริโภครวมทั้งจังหวัด⁹⁸ เพียงแต่ผลผลิตข้าวเปรียบเทียบกับพื้นที่ต่อไร่ต่ำมาก คือ สามารถผลิตเฉลี่ยไม่เกิน 300 กิโลกรัม ต่อไร่ จากข้อมูลหลายแหล่งพบว่าปีการผลิต 2519 ได้ 254 กิโลกรัมต่อไร่⁹⁹ , ปีการผลิต 2532 ได้ 207 กิโลกรัมต่อไร่¹⁰⁰

ปีการผลิต 2536 ได้ไร่ละ 305 กิโลกรัมเท่านั้น¹⁰¹ , ส่วนปีการผลิต 2538 ได้เฉลี่ยไร่ละ 314 กิโลกรัมต่อไร่¹⁰² หรือเสนอเป็นตาราง 3 ดังนี้

ตารางที่ 3 ปริมาณการผลิตข้าว

ฤดูกาลผลิต	ผลผลิตต่อไร่
2519	254
2532	207
2536	305
2538	314

ที่มา : วุฒิ ประภาวดี,2521:85

อนุวัฒน์ พานทอง,2540:7

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์,2539:17

สำนักงานเกษตรจังหวัดนครศรีธรรมราช,2538:8

อย่างไรก็ดี หากกล่าวถึงปัญหาการผลิตข้าวในพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง จากข้อมูลทางราชการที่สำคัญๆพอจะประมวลได้ ดังนี้ 1) ลักษณะทางกายภาพที่ดินนาข้าว เป็นลักษณะดินเค็มชายทะเล จำนวน 158,800 ไร่ และดินเปรี้ยวจัด จำนวน 236,800 ไร่¹⁰³ ส่วนเกี่ยวกับน้ำสำหรับทำนา เป็นการพึ่งพาธรรมชาติเป็นหลัก ระบบชลประทาน ขนาดกลางที่เข้ามาในพื้นที่ลุ่มน้ำมากในช่วงทศวรรษที่ 2510 และการปรับปรุงและสร้างระบบชลประทานเพิ่มเติม ไม่มีความสัมพันธ์กับผลการผลิต ที่สำคัญในตั้งแต่ทศวรรษที่ 2530 น้ำในแม่น้ำและคลองสาขาในพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนังมีความเค็มถึงปีละ 9 เดือน กล่าวคือตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ ถึง เดือนตุลาคม มีความเค็มเกินกว่า 2.0 กรัม/ลิตร ซึ่งไม่เหมาะกับการเพาะปลูกและการบริโภคในครัวเรือน¹⁰⁴ ส่วนน้ำเปรี้ยวจากฟรุควนเครื่องและฟรุโก๊สเคียยังมีค่า pH ต่ำรสเปรี้ยว ไม่อาจจะนำมาใช้เพาะปลูกและอุปโภค-บริโภคได้เช่นเดียวกัน และขาดน้ำในฤดูแล้งหรือเมื่อ "หมดเม็ดฝนหรือฝนขาดเม็ด" ก็ขาดน้ำทันที ลักษณะปัญหาที่น้ำทั้ง 3 ประการหรือน้ำสามรสเป็นปัญหากับการทำนาข้าวอยู่ตลอดเวลา 2) ขาดแคลนเกษตรกรที่มีความรู้และประสบการณ์ที่

ต่อเนื่อง เพราะไม่มีคนทำนาในยุคปัจจุบัน บุคคลที่เรียนต่อหรือสำเร็จจากการศึกษาจะไม่กลับมาทำนาที่ภูมิลำเนาเดิม

อย่างไรก็ดี ท้องทุ่งในปัจจุบันไม่เป็นสีทองหรือทุ่งรวงทองให้เห็นอีกแล้ว ในขณะที่ความเขียวขจีของต้นข้าวในหน้านา หมายถึง ต้นกล้าในเดือนพฤศจิกายน ก็ยากที่จะไม่พบเห็นได้ง่ายนัก เพราะมีวิธีการผลิตแบบใหม่ เช่น การทำนาปีละ 2 ครั้ง หรือ “ข้าวสั้น” ที่สามารถกำหนดความสุกของข้าว รวมทั้งมีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการผลิตจากข้าวไปสู่อาชีพอื่นๆ มากมาย เช่น การทำไร่นาสวนผสม ที่ได้รับส่งเสริมจากทางราชการ¹⁰⁵ รวมทั้งลอมข้าว วัวที่เลี้ยงเพื่อการเป็นเครื่องมือในการผลิตหรือเป็นปัจจัยการผลิตก็ไม่อาจจะพบอีกแล้ว ดังเพลงเพื่อชีวิตยอดนิยมของวงดนตรีนาคร ที่กล่าวถึงสภาพการทำนาลุ่มน้ำปากพนังที่ว่า “มีแต่คันไถเหียนๆ” ทั้งนี้เป็นเพราะความพยายามใช้เทคโนโลยีให้เหมือนกัน ในทุกพื้นที่มาแทนที่ อาจจะกล่าวได้ว่าการเปลี่ยนแปลงใดๆ เกี่ยวกับข้าวในลุ่มน้ำปากพนังจะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองของผู้คนในพื้นที่นี้อย่างมาก จากข้อมูลพบว่าการทำนาข้าวในพื้นที่ลุ่มน้ำปัจจุบันมีการใช้ที่ดินมากเป็นอันดับหนึ่ง คือ ร้อยละ 35 หรือ 660,269 ไร่¹⁰⁶

2. ไร่นาสวนผสม

พัฒนาการทำไร่นาสวนผสมเป็นกิจกรรมการผลิตหรืออาชีพใหม่ที่ริเริ่มโดยชาวบ้าน (Local initiation) ได้เกิดขึ้นในลุ่มน้ำปากพนังมาก่อน พ.ศ.2500 โดยมี 2 พัฒนาการ 2 ประสพการณ์ กล่าวคือ ประสพการณ์แรก เป็นการรับเอาวิธีการผลิตแบบใหม่มาใช้ คือ การขุดคันดินหรือยกร่องที่ดินนาเพื่อปลูกพืชยืนต้น ได้แก่ มะม่วง มะพร้าว และส้มโอ ที่เกษตรกรมุสลิม บ้านแสงวิมาน ตำบลคลองน้อย อำเภอปากพนัง เป็นกลุ่มคนที่ย้ายมาตั้งถิ่นฐานประมาณ พ.ศ.2476 ได้นำเอาประสพการณ์การปลูกพืชบนคันน้ำหรือท้องร่องจากเดิมที่เคยปลูกที่บริเวณลุ่มน้ำเจ้าพระยาถูกนำมาปฏิบัติที่บ้านแสงวิมานจนเป็นที่ยอมรับกันทั่วไป ประสพการณ์ที่สอง การทำไร่นาสวนผสมที่ผ่านการคิดค้นจากเกษตรกรในพื้นที่เอง กล่าวคือ นายชื่น ยืนเพ็ง¹⁰⁷ เป็นผู้บุกเบิกขึ้นที่บ้านเขาน้อยเพื่อการปลูกพืชยืนต้น¹⁰⁸ ก่อน พ.ศ.2500 โดยการยกร่องในที่นาข้าวลึกประมาณ 1 ชันดินหรือประมาณครึ่งเมตร¹⁰⁹ ปลูกกล้วย มะพร้าวให้ผลผลิตดี หลังจากนั้นก็มีการทำตามๆกันมา แล้วไปนิยมกันมากที่มีการปลูกพริกที่บ้านบางนุชา เพราะ

ครูเฉลิม วรรณงาม ซึ่งเป็นคนบ้านเขาน้อย¹⁰ ไปทดลองวิธีการปลูกและยกร่องที่นาปลูกพริก จนเป็นที่นิยมและเป็นต้นแบบการผลิตแบบใหม่ให้แก่เกษตรกรกลุ่มน้ำปากพ่องในระยะเวลา ต่อๆมา โดยนายเฉลิม วรรณงาม¹¹ ผู้นำเกษตรกรได้เล่าพัฒนาการในช่วงนั้นว่า

2522 ได้พัฒนาการผลิต ด้วยการซื้อที่ดิน 2 ไร่มาขุดดินยกร่อง

เอาร่องมาปลูกพริก พันธุ์จินดา ได้ผลดีมาก

2522 มีเกษตรกรในบ้านบางนุชาปรับที่นาด้วยการขุดร่อง

ปลูกพริก จำนวน กว่า 30 ราย

2523 มีการจัดตั้ง "กลุ่มพริก" โดยเช่าสำนักงานที่บ้านหน้า

โรงเรียนชุมชนวัดบ้านบางนุชา มีสมาชิกได้ปรับปรุงที่นา

ขุดร่องปลูกพริก 400 กว่าราย และได้ทำการอบรมการปลูก

พริกให้แก่เกษตรกรที่สนใจในตำบลใกล้เคียงและบางตำบล

จากอำเภอเชียรใหญ่ ในวันที่ 24 และ 31 ธันวาคม 2524

พัฒนาการจากการปลูกข้าวไปสู่การขุดร่องที่นาเพื่อทำไร่นาสวนผสมได้ริเริ่มอย่างจริงจัง เมื่อกระบวนการผลิตที่เกษตรกรในหมู่บ้าน ชุมชนต่างๆ ดำเนินการปลูกผักโดยเฉพาะพริก ประสบความสำเร็จ ทำให้ทางราชการที่พยายามหารูปแบบการผลิตอยู่แล้ว จึงนำเอาไปเป็นต้นแบบส่งเสริมการทำไร่นาสวนผสม ในช่วงต้นทศวรรษที่ 2530 และเริ่มอย่างจริงจังในปลายทศวรรษดังกล่าว โดยมีหน่วยงานหลายหน่วยงานที่ให้การสนับสนุนการทำไร่นาสวนผสม เช่น องค์การบริหารส่วนจังหวัดนครศรีธรรมราช สำนักงานพัฒนาชุมชน ธนาкарส่งเสริมการเกษตรและสหกรณ์ สำนักงานเกษตรจังหวัดนครศรีธรรมราช¹² จำนวนหน่วยงานที่ส่งเสริมกันมากและการยอมรับรูปแบบการผลิตใหม่นี้ยังทำให้จำนวนไร่นาสวนผสมขยายตัวไปอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งกิจกรรมไร่นาสวนผสมได้ถูกผนวกเป็นกิจกรรมหลักในการส่งเสริมอาชีพของโครงการพัฒนากลุ่มน้ำปากพ่อง อันเนื่องมาจากพระราชดำริ โดยให้เกษตรกรเข้าร่วมโครงการจะได้รับการขุดไร่นาสวนผสมฟรีสัดส่วนครัวเรือนละ 3 ไร่¹³ โดยสำนักงานเกษตรจังหวัดสามารถเสนอแผนงานโครงการจนสำนักงานงบประมาณกำหนดให้มีรหัสงบประมาณเป็นของตนเอง ตั้งแต่ปีงบประมาณ 2537-2541¹⁴ เพื่อส่งเสริมเกษตรกรให้ทำไร่นาสวนผสมมีเป้าหมายไว้ที่ 70,000 ไร่¹⁵

ตารางที่ 4 จำนวนไร่นาสวนผสมที่เข้าโครงการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง
อันเนื่องมาจากพระราชดำริ

พ.ศ.	อำเภอ					
	หัวไทร		เชียรใหญ่		ปากพนัง	
	(1)	(2)	(1)	(2)	(1)	(2)
2537	125	375	175	525	125	375
2538	30	90	60	180	45	135
2539	774	2,413	610	1,830	*	2,619
2540	1,074	3,589	343	1,105	*	*
2541	*	*	*	*	*	*
2542	*	*	*	*	*	*

ที่มา : บัญชีรายชื่อเกษตรกรผู้เข้าร่วมโครงการส่งเสริมเกษตรในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำ
ปากพนัง อันเนื่องมาจากพระราชดำริ สำนักงานเกษตรจังหวัดนครศรีธรรมราช

หมายเหตุ 1) อำเภอเชียรใหญ่ ได้รวมพื้นที่ของอำเภอเฉลิมพระเกียรติด้วย

2) สัญลักษณ์ (1) หมายถึง จำนวนบุคคลหรือครัวเรือน

(2) หมายถึง จำนวนพื้นที่ หน่วยเป็น ไร่

(3) * หมายถึงไม่มีข้อมูล

สำหรับวิถีชีวิตของผู้ที่ประกอบการทำไร่สวนผสมได้เปลี่ยนแปลงไปจากการทำ
นาข้าวแบบเก่าๆ นั่นคือมีการใช้เวลาทำไร่สวนผสมปลูกปีละ 9 เดือน ตั้งแต่เดือนมกราคม-
กันยายน โดยมีการใช้เวลาในแต่ละวันเป็นเหมือนตารางเวลาการดำเนินชีวิตที่ต้องให้เวลาใน
การทำงานในแปลงพืชผักมากกว่าการทำนาปกติ เป็นต้นว่า การทำไร่สวนผสมของผู้
ประกอบอาชีพไร่สวนผสมซึ่งถือว่าเป็นผู้หนึ่งที่ประสบความสำเร็จและมีชื่อเสียงดังและมี
บทบาทในการเป็นผู้นำคนสำคัญในลุ่มน้ำ กรณีครูเฉลิม วรรณงาม¹¹⁶ การทำไร่สวนผสม
ของเขาเป็นอาชีพเสริมกับอาชีพหลักคือข้าราชการครู ที่เขามีเวลาปฏิบัติงานทั้งสองอย่างควบ
คู่กันไป ดังนี้

04.30	ตื่นเช้า
05.0	ขับรถเองเพื่อไปส่งผักที่ตลาดหัวอิฐพร้อมกับขายและส่งลูกที่โรงเรียนเบญจมราชูทิศ
07.30	กลับมาถึงบ้าน แบ่งงานกับคนงาน ผัก การกำกับเรื่องสวน/แปลงผักกับคนงาน
08.30	ไปถึงโรงเรียน
15.30	กลับจากโรงเรียน ไปแปลงเพาะปลูก ตรวจเช็คแปลง เก็บรวบรวม บรรจุผัก
19.00	เสร็จภารกิจ

ดังนั้นเวลาในการไถ่สวนผสมต้องมีความสำคัญหรือต้องเคร่งครัดมากกว่าการทำนา ลักษณะการทำงานดังกล่าวนี้จึงมิใช่จะสรุปได้ง่ายว่าทุกคนที่เปลี่ยนแปลงจากการทำนามาทำไถ่สวนผสมมาแล้วจะประสบความสำเร็จหรืออาจจะกล่าวได้ว่าการทำไถ่สวนผสมในกลุ่มน้ำปากพริกก็มีจำนวนมากที่ล้มเหลวหรือมิได้ประสบความสำเร็จไปเสียทุกราย เพียงแต่เป็นอาชีพทางเลือกที่มาจากการปรับปรุงการคิดค้นของเกษตรกรนั่นเองและต้องพัฒนาระบบการผลิตนี้ต่อไปควบคู่กับการตลาดที่มีปัญหาอยู่ตลอดเวลา

สำหรับรูปแบบการทำไถ่สวนผสม จากผลการศึกษาของอนุวัฒน์ พานทอง¹⁷ พบว่ามี 1) รูปแบบการทำไถ่สวนผสมโดยชุดเป็นร่องทั้งหมดไม่มีคันล้อมรอบแปลง 2) รูปแบบการทำไถ่สวนผสมโดยชุดเป็นคันรอบแปลงข้างในชุดเป็นซอยเป็นร่องทั้งหมด 3) รูปแบบการทำไถ่สวนผสมโดยชุดเป็นคันรอบแปลงไม่ซอยข้างใน

อย่างไรก็ตาม หากพินิจถึงเป้าหมายของการทำไถ่สวนผสมในพื้นที่ลุ่มน้ำปากพริก แท้จริงแล้วคือ “การชุดร่องปลูกพืชผักเพื่อการขายตลาด” การขายหรือความต้องการตลาดเป็นเงื่อนไขในการกำกับการผลิตมากกว่าการผลิตในไถ่สวนผสมเพื่อการยังชีพหรือเพื่อพึ่งตนเอง ในขณะที่ทางราชการดูเหมือนว่าพอใจและต้องการให้เป็นไปตามเป้าหมายเช่นนั้น ทั้งนี้ข้อมูลอันเป็นตัวบ่งชี้ จากสำนักงานส่งเสริมการเกษตรภาคใต้¹⁸ ทำการประเมินพบว่า

รายได้ของเกษตรกรสูงกว่าเดิม 3.1 เท่าตัว กล่าวคือ ก่อนเข้าร่วมโครงการเกษตรกรทำนาจากที่ดิน 3 ไร่ มีรายได้เฉลี่ย 4,211 บาท เมื่อนำที่ดินจากพื้นที่เดียวกันเข้าร่วมโครงการไร่นาสวนผสมมีรายได้เฉลี่ย 13,221 บาท หรือมีรายได้เพิ่มขึ้นมากกว่าเดิม 3.5 เท่า โดยที่พันธุ์พืชที่เพาะปลูกก็เป็นพืชเชิงเดี่ยว (mono-cropping) เช่นเดิม กล่าวคือ หากปลูกพริก ก็จะปลูกพริก ทั้งแปลง หรือปลูกพืชพันธุ์เดียวกันทั้งแปลงในฤดูกาลเพาะปลูกหนึ่งๆ ส่วนการปลูกก็จะมีภาระจัดการปลูก ซึ่งมักจะมีการใช้สารเคมีค่อนข้างมาก และในบางคราวก็มีผลผลิตมากเกินไป ความต้องการหรือบางฤดูกาลก็น้อยเกินไป ไม่เพียงพอความต้องการของตลาด เช่น ความต้องการกล้วยน้ำว้า มะพร้าวในปี พ.ศ.2541 มากแต่ขาดแคลนผลผลิต ราคาจึงแพง แต่ในปี พ.ศ.2542 ผลผลิตล้นตลาดทำให้ราคาถูกลงอย่างมาก เช่นเดียวกับมะละกอที่ราคาต่ำไม่แตกต่างกัน ซึ่งน่าจะสอดคล้องกับหลักการของไร่นาสวนผสม เพราะนักวิชาการเกษตรในพื้นที่ อรรถาธิบายว่า ไร่นาสวนผสมเป็นการเกษตรที่ทำกิจกรรมหลายๆอย่าง เพื่อตอบสนองการบริโภคหรือเพื่อลดความเสี่ยงจากราคาผลผลิตที่ไม่แน่นอน มีผลต่อความยั่งยืนของผลผลิตและรายได้ เพิ่มประสิทธิภาพการใช้ที่ดินและความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลระหว่างพืชกับพืช และลดความเสียหายจากแมลงและวัชพืช¹⁹ ดังนั้น ผลประการหนึ่งของการทำไร่นาสวนผสมนี้ คือ ความเติบโตของผลผลิตของไร่นาสวนผสมนำไปสู่การเติบโตของพ่อค้าคนกลางที่มีบทบาทในการค้าพืชผักด้วย

3. ประมง

ในพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง เป็นแหล่งสำคัญในการทำประมง 2 ประการ คือ ประการแรก การทำประมงน้ำเค็ม สืบเนื่องจากการเป็นพื้นที่ริมทะเลในอำเภอปากพนังและอำเภอหัวไทร การประมงน้ำเค็มจึงมีบทบาทมากใน 2 แนวทาง คือ การประมงน้ำเค็มขนาดใหญ่ที่เป็นอุตสาหกรรมการประมง ที่อำเภอปากพนังจึงเป็นแหล่งศูนย์กลางประมง ควบคู่กับท่าเรือประมงปัตตานี และท่าเรือประมงสงขลา ที่มีเรือประมงขนาดใหญ่เข้ามาจอดส่งขายปลา ชี้น้ำแข็ง และเติมน้ำมัน ทำให้ที่นี่มีสมาคมประมงที่มีความสามัคคี และมีบทบาทหรือมีพลังในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ของชาวประมงอยู่เสมอๆ โดยภาพรวมของศักยภาพการประมงในอำเภอปากพนังและอำเภอหัวไทร จนทางราชการได้กำหนดให้เป็นท่าเรือประมงขึ้นมา และ

มีวิทยาลัยการต่อเรือที่อำเภอปากพนังเมื่อ พ.ศ.2530 อย่างไรก็ตาม ความพร้อมในกิจการที่นี้ ทำให้เรือประมงต่างๆ เข้ามาจอด จนเกิดเศรษฐกิจที่ต่อเนื่องคับคั่ง ทั้งกิจการค่าน้ำมัน น้ำแข็ง การบันเทิงเพื่อให้บริการลูกค้าเรือขึ้นมาแสวงหาสุข จนเป็นที่มาของคณะร่ำวงศรีเพชรน้อย บ้านเกาะเพชร อำเภอหัวไทร เมื่อทศวรรษ 2510 เพื่อบริการบันเทิงให้กับลูกค้าเรือประมง ส่วนการประมงขนาดเล็กชายฝั่ง ที่จับปลาในบริเวณใกล้ฝั่งของชาวประมง ตำบลปากพนังฝั่งตะวันออก ถึงบ้านหน้าศาล อำเภอหัวไทร เพียงแต่กิจการนี้ได้หยุดค่อนข้างสนิท เมื่อธุรกิจนากุ้งเติบโตเมื่อทศวรรษ 2530 ประการที่สอง การประมงน้ำจืด ในที่ราบลุ่ม หรือตามแม่น้ำและลำคลองสาขา เป็นการหาปลาน้ำจืด ปลาน้ำกร่อย เพื่อการบริโภคในครัวเรือน แลกเปลี่ยนซื้อขายเป็นอาหารในชุมชนและส่งออกขายในตลาดต่างๆ โดยในพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนังมีจำนวนพันธุ์ปลาน้ำจืดกว่า 200 ชนิด¹²⁰ แหล่งพันธุ์ปลาในพรุคลองค้องและพรุควนเค็ง เป็นอีกแหล่งหนึ่งที่มีความสมบูรณ์ไปด้วยปลาน้ำจืด เพราะเป็นพื้นที่ลุ่มน้ำท่วมขังตลอดปี พรุดังกล่าวนี้อาจเป็นแหล่งอาหารที่สำคัญด้วย ความสมบูรณ์ของปลาน้ำจืดในอดีตทำให้ที่นี่มีการนำมามาถนอมอาหารไว้บริโภค เช่น กะปิปลา ปลาแห้งที่เลื่องลือในรสชาติ อย่างไรก็ตาม หลังการที่ชาววนาได้ขุดที่นาเป็นร่องหรือคูเพื่อทำเป็นโคกหรือเนินดินปลูกผัก พืช ในนามไร่นาสวนผสม ที่สิ่งที่เกษตรกรไม่สนใจดำเนินการหรือเน้นน้อยมาก คือ การเลี้ยงปลา เขาไม่สนใจในการประมงในบ้านหรือในครัวเรือนมากไปกว่าการเพาะปลูก

4. กุ้งกุลาดำ

การเลี้ยงกุ้งทะเลในพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนังเริ่มอย่างเป็นทางการที่อ่าวปากนคร¹²¹ เมื่อประมาณ พ.ศ.2517 โดยก่อนหน้านี้นายเริ่ม พานทอง¹²² แห่งบ้านปากพญา ได้เริ่มจากการดำเนินการด้วยตนเองตั้งแต่ พ.ศ.2506 ใช้ระหัดวิดน้ำเข้าไปกักไว้ในนาปล่อยให้เชื้อกุ้งที่มากับน้ำที่อยู่ตามธรรมชาติเติบโตขึ้นเอง ต่อจากนั้นใน พ.ศ.2517 กรมประมง โดย ดร.อาภรณ์ ศรีพิพัฒน์ นักวิชาการประมงเอก¹²³ ได้มาศึกษาวิจัยพบว่าบริเวณป่าชายเลนของนครศรีธรรมราชพบว่ามีเชื้อกุ้งและเป็นเชื้อกุ้งอุดมสมบูรณ์ที่สุดในประเทศไทย น่าจะส่งเสริมการเลี้ยงกุ้ง แต่ติดปัญหาป่าชายเลนที่อ่าวปากนคร ท้องที่ตำบลปากนคร ตำบลท่าซัก ตำบลท่าไร่และตำบลปากพูน อำเภอเมือง อันเป็นป่าสงวนอยู่ในความดูแลของกรมป่าไม้ จังหวัด

นครศรีธรรมราช โดยนายคล้าย จิตพิทักษ์ ผู้ว่าราชการจังหวัด และนายเกรียงศักดิ์ ไกรเลิศ ประมงจังหวัด ซึ่งมีประสบการณ์ในการส่งเสริมการเลี้ยงกุ้งในจังหวัดอื่นๆ มาแล้วได้พยายามเปิดป่าสงวนแห่งนี้ โดยขออนุญาตไปยังกรมป่าไม้ขอใช้พื้นที่เพื่อการเลี้ยงกุ้ง และให้กรมส่งเสริมสหกรณ์เป็นหน่วยงานหลักดำเนินการขออนุญาตใช้ป่าดังกล่าวเพื่อให้เกษตรกรรวมกลุ่มเพื่อเลี้ยงกุ้ง จนในที่สุดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้เห็นชอบอนุมัติเมื่อวันที่ 20 พฤษภาคม 2517 ให้นำดินมาจัดเป็นสหกรณ์นิคม ชื่อ “สหกรณ์นิคมประมงนครศรีธรรมราช” มีสมาชิกซึ่งเป็นเกษตรกรยากจนเข้ามาเป็นสมาชิกและเช่าที่เพื่อทำนากุ้งแบบธรรมชาติ ครอบครัพละ 30 ไร่¹²⁴ จนวันที่ 13 สิงหาคม พ.ศ.2517 คณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบให้กรมส่งเสริมสหกรณ์เข้ามาดำเนินการเช่าที่ดินจากกรมป่าไม้ ให้สมาชิกจำนวน 132 ครอบครัว เข้าทำนากุ้งในที่ดินแปลงที่ 4 จำนวน 6,612 ไร่¹²⁵ ความเติบโตของการเลี้ยงกุ้งมีสูงอย่างต่อเนื่อง ทางราชการโดยจังหวัดให้การสนับสนุนจนถึง พ.ศ.2529 มีการเปลี่ยนมาเป็นการเลี้ยงกุ้งแบบพัฒนา (Intensive System) โดยการเลี้ยงกุ้งเป็นโครงสร้างการผลิตใหม่ แต่ที่เหมือนกับการผลิตข้าวและไร่นาสวนผสม คือ การการผลิตเพื่อการขาย ทำให้อาชีพการเพาะเลี้ยงกุ้งได้รับความนิยมอย่างมาก ในระยะเวลาไม่ถึง 10 ปี แต่การทำนากุ้งในอ่าวปากนครก็ได้ล่มสลาย เพราะมีปัญหาเกี่ยวกับการบุกรุกป่าชายเลนและใช้ระบบการเลี้ยงแบบธรรมชาติและให้ผลผลิตต่ำ และปัญหาของสภาพน้ำที่มีน้ำเสียจำนวนมากไม่อาจจะไหลออกสู่ทะเลลึกได้ ดังนั้น การเลี้ยงกุ้งได้ขยายไปสู่พื้นที่อื่นๆ ในลุ่มน้ำปากพนังเมื่อต้นทศวรรษ 2530 โดยเฉพาะริมทะเลด้านอำเภอปากพนังและอำเภอหัวไทรและริมแม่น้ำปากพนังที่มีความเค็มถึงปีละ 9 เดือน และไม่มีปัญหาเกี่ยวกับป่าสงวน เกษตรกรสามารถดำเนินการเลี้ยงกุ้งได้โดยปรับสภาพนาข้าวเป็นบ่อกุ้งและสามารถดำเนินการโดยไม่ต้องอาศัยการรวมกลุ่มซึ่งยุ่งยากและไม่สอดคล้องกับวัฒนธรรมความเป็นปัจเจกชน การเลี้ยงกุ้งกลาดำใหม่เป็นแบบพัฒนา เป็นแรงจูงใจทำให้คนในพื้นที่เปลี่ยนสภาพที่นาข้าวให้เป็นบ่อเลี้ยงกุ้งกันอย่างมากมายเพราะรายได้ดีแม้ว่าจะลงทุนสูงก็ตาม โดยเฉพาะตั้งแต่ พ.ศ.2531 เป็นต้นมา มีการเปลี่ยนพื้นที่นาข้าวที่ตั้งอยู่ริมทะเลในบริเวณอำเภอปากพนังและอำเภอหัวไทร และที่นาข้าวในริมแม่น้ำปากพนังและคลองสาขาอย่างมาก และขยายตัวอย่างรวดเร็ว ตามนโยบายของรัฐที่เอื้ออำนวยความสะดวกและบริการให้กับอาชีพใหม่¹²⁶

ความเติบโตของการเลี้ยงกุ้งสามารถทำรายได้สูงกว่าการทำนาข้าวหรือสามารถสร้างความร่ำรวยได้ทั้งๆ ที่การทำนาข้าวหรืออาชีพอื่นไม่อาจจะสร้างรายได้รวดเร็วและให้ผล

ตอบแทนสูงเมื่อเปรียบเทียบกับการทำงาน จึงทำให้ผู้คนอยากหันมาทำอาชีพใหม่นี้เป็น อาชีพหลักหรืออาชีพเสริมกันค่อนข้างมาก โดยเฉพาะข้าราชการที่เป็นคนในพื้นที่และข้าราชการ ที่รับราชการในพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนังมักจะให้ความสำคัญและทำงานร่วมกันเป็นจำนวนมาก เช่นดังคำกล่าวของอาจารย์สมศักดิ์ พรหมสุทธิ¹²⁷ ว่า “ที่อำเภอหัวไทรมีครูใหญ่โรงเรียนประถม ศึกษาจำนวน 43 คนหรือ 43 โรงเรียน แต่ทำงานกึ่งเสีย 38 คน” แสดงให้เห็นกระแสนิยมของ กุ้งกุลาดำที่สูงมาก และเป็นทางเลือกใหม่ แต่ไม่อาจจะชัดถึงเป้าหมายได้ว่าอาชีพใหม่นี้เป็น เส้นทางไปสู่ความร่ำรวยหรือหายนะ

อย่างไรก็ดี นอกจากนโยบายที่รัฐส่งเสริมการเลี้ยงกุ้งอย่างต่อเนื่องแล้ว การเลี้ยง กุ้งในพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนังยังมีปัจจัยเร่งให้มีการเลี้ยงกุ้งขยายตัวหลายประการ กล่าวคือ

ประการที่หนึ่ง การเป็นพื้นที่นาข้าวมีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน พร้อมทั้งเจ้าของหรือผู้ถือ ครองจะนำไปใช้ทำงานกุ้งโดยไม่มีปัญหากับการรุกป่าชายเลน ทำให้แต่ละคนต่างก็เร่งกันทำนา กุ้งตามแรงจูงใจเรื่องรายได้ ลักษณะต่างคนต่างทำนี้เองนำไปสู่สลัมกุ้ง¹²⁸

ประการที่สอง การเป็นพื้นที่ทะเลเปิด ให้มีระบบหมุนเวียนน้ำเสียหรือน้ำทิ้งจาก บ่อกุ้งลงสู่ทะเลเล็กได้ดีกว่าอ่าวปากนคร และมีแหล่งทิ้งน้ำเสียจากบ่อกุ้งสามารถระบายลงสู่ คลองสาขาแม่น้ำปากพนังได้อย่างเสรี ในขณะที่บางพื้นที่พร้อมที่จะระบายลงสู่พื้นที่นาข้าวที่ ตั้งอยู่ในบริเวณเดียวกัน

ประการที่สาม นโยบายของรัฐในการส่งเสริมและแก้ปัญหา เช่น กรณีตัวอย่าง นโยบายของรัฐ ที่คณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 4 มีนาคม 2532 มีมติเห็นชอบตามข้อเสนอของกรม ประมง ให้ดำเนินการ “โครงการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนังเพื่อการเพาะเลี้ยงกุ้งทะเล โดยใช้เทคโนโลยีแผนใหม่และระบบชลประทานน้ำเค็ม” เพื่อพัฒนาอาชีพ ความเป็นอยู่ และกระจายรายได้สู่ราษฎรและลดความยากจน ด้วยการให้ที่ดินริมทะเลลุ่มน้ำปากพนังที่มี ศักยภาพการเพาะเลี้ยงกุ้งดำเนินการในหลักการจำนวน 2 แปลง โดยที่ประชุมของจังหวัด นครศรีธรรมราช เมื่อ 4 กันยายน 2532 ได้มีมติให้ใช้พื้นที่สาธารณะประโยชน์ที่ดินทุ่งสงวน เลี้ยงสัตว์ ทุ่งหน้าโกฏี อำเภอปากพนัง จำนวน 2,600 ไร่ และพื้นที่ราษฎรที่มีเอกสารสิทธิที่จะ เข้าร่วมโครงการที่บ้านปากกระวะ อำเภอหัวไทร ประมาณ 1,000 ไร่¹²⁹ สำหรับกิจกรรมอื่นๆได้ แก่ การที่อำเภอหัวไทรได้ส่งเสริมเกษตรกรเลี้ยงกุ้งรายย่อยหรือสลัมกุ้งให้มีการเลี้ยงกุ้งถูกตาม หลักวิชาและได้เสนอแนวทางเพื่อการหางบประมาณหรือเงินลงทุนให้แก่เกษตรกรที่จะเลี้ยงกุ้ง แต่ไม่มีเงินทุนหมุนเวียน ได้เสนอการจัดตั้ง “กองทุนสงเคราะห์การเพาะเลี้ยงกุ้งกุลาดำ”¹³⁰

และการเสนอ "โครงการชลประทานน้ำเค็ม" สำหรับการเลี้ยงกุ้งที่มีการเปลี่ยนคลองเป็นบ่อน้ำทิ้งหรือขุดบ่อน้ำทิ้งรวม การจัดทำเหมืองลอยน้ำเค็ม เพื่อบริการน้ำเค็มที่มีคุณภาพแก่ผู้เลี้ยงกุ้ง¹³¹ เป็นต้น

ตารางที่ 5 แสดงพื้นที่การเลี้ยงกุ้งทะเลในพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง

พื้นที่	จำนวน								
	ราย			ไร่			บ่อ		
	2532	2536	2541	2532	2536	2541	2532	2536	2541
ปากพนัง									
นาธรรมชาติ	*	*	*	*	*	*	*	*	*
นาพัฒนา	*	1,050	1,999	*	4,127	11,017	*	*	3,116
เชียรใหญ่									
นาธรรมชาติ	*	*	*	*	*	*	*	*	*
นาพัฒนา	*	270	1,055	*	1,293	9,021	*	*	2,177
หัวไทร									
นาธรรมชาติ	*	*	*	*	*	*	*	*	*
นาพัฒนา	*	1,278	1,563	*	9,313.5	9,524.7	*	*	2,960
รวม									

ที่มา : 1. สำนักงานประมงจังหวัดนครศรีธรรมราช, รายงานประจำปี 2536:27

2. สำนักงานประมงจังหวัดนครศรีธรรมราช, สถานการณ์การเลี้ยงกุ้งกุลาดำและการกำหนดเขตการเลี้ยงกุ้งกุลาดำ จังหวัดนครศรีธรรมราช, 19 พฤศจิกายน 2541:1

3. * หมายถึง ไม่มีข้อมูล

จากความเหมาะสมในหลายๆประการดังกล่าวแล้ว ส่งผลให้การเลี้ยงกุ้งกุลาดำเป็นธุรกิจการเกษตรที่สำคัญของนครศรีธรรมราช ที่มาจากพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง ได้ดึงดูดให้ภาคธุรกิจเข้ามามีบทบาทในการผลิตกุ้งด้วย มีการลงทุนจำนวนมากเพื่อการผลิตควบคู่ไปกับการเติบโตของกุ้งธุรกิจกุลาดำจากประชาชน เช่น มีการเปิดศูนย์ส่งเสริมการเลี้ยงกุ้งภาคใต้ เครือ

เจริญโภคภัณฑ์ อำเภอบัวใหญ่ เป็น 1 ใน 14 ศูนย์ของบริษัทที่ต้องการขยายและเผยแพร่การเลี้ยงกุ้งกุลาดำ จึงได้ร่วมกับกรมประมงตั้งศูนย์เพื่อบริการทางวิชาการในพื้นที่เลี้ยงกุ้ง และเป็นแกนกลางในการจัดตั้งสหกรณ์การเพาะเลี้ยง ศูนย์ฯได้ลงทุน 170-180 ล้านบาท¹³² เริ่มดำเนินการตั้งแต่ต้นปี 2532 ประกอบด้วยโรงเพาะฟัก บ่ออนุบาล บ่อเลี้ยงกุ้ง ห้องแล็บ วิเคราะห์ตัวอย่างน้ำและเชื้อโรค และระบบการเลี้ยงกุ้งและการจัดการด้านวิศวกรรมที่พัฒนา

ในส่วนของภาคประชาชนตอบสนองธุรกิจใหม่มาก รูปแบบหนึ่ง que แสดงออกปรากฏชัดเจนในการตอบรับอาชีพใหม่นี้ในลักษณะของการรวมตัวของประชาชนเพื่อการเลี้ยงกุ้ง เป็นองค์กรที่อาจจะเป็นการส่งเสริมของทางราชการหรือรวมกลุ่มกันเอง เช่น การรวมกลุ่มเป็นสหกรณ์กุ้งแห่งแรกในประเทศไทย มาจากการรวมกลุ่มระหว่างเกษตรกรกับบริษัท ในลักษณะ Contract farming ได้แก่ สหกรณ์ประมงปากกระวะ จำกัด ตามโครงการส่งเสริมการเลี้ยงกุ้งกุลาดำ มีนายสาโรจน์ ท้วม เป็นผู้รับผิดชอบบนเนื้อที่ 234 ไร่ ประมาณ 50 บ่อ เกษตรกรเข้าร่วมโครงการ 14 ราย นอกจากนี้ยังมีการรวมกลุ่มผู้เลี้ยงกุ้งกุลาดำในระดับกว้างทั้งลุ่มน้ำปากพนัง เพื่อการสร้างพลังในการต่อรองกับการขาย อาหารกุ้งและเรียกร้องจากทางราชการ เช่น กลุ่มเกษตรกรประมงนาทุ่งลุ่มแม่น้ำปากพนัง ที่มีนายประเทือง ทัพย์มาศ¹³³ เป็นประธานกลุ่ม ได้มีกิจกรรมและการรวมตัวที่เข้มแข็ง ทั้งรูปแบบการเรียกร้องให้ทางราชการแก้ไข ช่วยเหลือ และจัดขุมนุมประท้วง

เช่นเดียวกันกับรัฐยังให้ความสำคัญกับการเลี้ยงกุ้งทะเลมากขึ้น เนื่องจากสร้างรายได้ด้วยการนำเงินตราจากต่างประเทศให้ประเทศปีละจำนวนมากๆ รูปแบบของโครงการจึงออกมาจากนโยบายการหลายประการ ที่สำคัญ เช่น นโยบายเพื่อจัดทำโครงการชลประทานน้ำเค็ม ในลุ่มน้ำปากพนัง สำหรับการเลี้ยงกุ้งอย่างถูกวิธีตามเทคโนโลยี 3 แห่ง ได้แก่ โครงการชลประทานน้ำเค็มบ้านท่าพญา พื้นที่ 2,412 ไร่ โครงการชลประทานน้ำเค็ม บ้านบ่อคนตี พื้นที่ 2,335 ไร่ โครงการชลประทานน้ำเค็ม บ้านหน้าสวน พื้นที่ 1,902 ไร่¹³⁴ เป็นโครงการที่เน้นโครงสร้างพื้นฐานเพื่อการเลี้ยงกุ้งที่จะคัดเลือกราษฎรเข้าสู่โครงการ แนวนโยบายและแผนปฏิบัติสำหรับแก้ปัญหาความขัดแย้งทางสังคมระหว่างนาข้าวกับนากุ้งด้วยการประกาศห้ามเลี้ยงกุ้งในพื้นที่น้ำจืดหรือนาข้าว ในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง คือนอกแนวคันดินแบ่งแยกพื้นที่น้ำเค็มกับพื้นที่น้ำจืดออกจากกัน โดยให้มีผลทางปฏิบัติตั้งแต่วันที่ 30 กรกฎาคม 2542 และนโยบายการส่งเสริมการค้าขายกุ้ง ด้วยการให้มีตลาดกลางซื้อขายกุ้งที่จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยหอการค้าจังหวัดนครศรีธรรมราช ได้ผลักดันจนมีการประชุมร่วมกัน

ระหว่างตัวแทนกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการคลัง (นาย พิเชษฐ พันธุ์วิชาติกุล) หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องกับหอการค้าจังหวัดนครศรีธรรมราช ที่ โรงแรมทวินโลตัส นครศรีธรรมราช เมื่อพฤษภาคม 2542 เพื่อการจัดตั้งตลาดกลางการซื้อขาย กุ้งที่นครศรีธรรมราช จนนำไปสู่ความสำเร็จสามารถซื้อขายกุ้งได้ในต้น พ.ศ.2543

5. กลุ่มอาชีพ

กลุ่มอาชีพต่างๆ ในพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนังมีหลายกลุ่ม มีทั้งกลุ่มธรรมชาติหรือ กลุ่มสังคมปกติและกลุ่มที่มีบทบาทในเชิงสาธารณะและตั้งขึ้นโดยประชาชนในพื้นที่ลุ่มน้ำปาก พนังหรืออาจจะตั้งขึ้นโดยทางราชการหรือบุคคลภายนอก แล้วชาวบ้านได้ช่วยกันพัฒนาให้ กลุ่มเหล่านั้นดำเนินต่อเนื่องไปด้วยดี

กลุ่มอาชีพที่เรียกว่า “กลุ่มชาวนา” พบว่าในทศวรรษ 2500 เป็นกลุ่มที่ทางราชการ ชักชวนให้เกษตรกรรวมกลุ่มเพื่อดำเนินงานพัฒนาและแก้ไขปัญหาของชาวนา กลุ่มชา วนาในพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง จะมีการจัดตั้งโดยบุคลากรในภาคราชการและเป็นผู้นำชุมชนด้วย คือ จะมีครูประจำตำบลและกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เช่นในอำเภอเชียรใหญ่ ที่มีบทบาท ได้แก่ ครูเกษ ชูทอง ครูมัญญ หนูแก้ว ครูจรรยา ระกำทอง ครูชื่น โรงเรียนบ้านอ่าวเคียน กำนันสง ครู นวล ณ นคร นายจิต สมัย ครูสมปอง โชติทอง กำนันดำ แก้วเขียว¹³⁵ ส่วนในอำเภอปาก พนัง ที่มีบทบาทประกอบด้วย ครูวิรัตน์ ธรรมชาติ¹³⁶ และมีพลังในการเชื่อมโยงกับผู้มีอำนาจ ทางการเมืองของรัฐไทยโดยตรง กลุ่มชาวนาเป็นกลุ่มที่มีพลังในการรวบรวมสมาชิกในช่วงนั้น มาก กิจกรรมสำคัญ คือ การที่กลุ่มระดมทุนจากสมาชิกเพื่อซื้อรถจักรไถนา แล้วมาให้บริการ ให้แก่สมาชิกและชาวนาอื่นๆ แต่ทุกกลุ่มล้มภายใน ประมาณ 10 ปี เพราะการจัดการภายในกลุ่มที่ไม่ดี สมาชิกขาดวินัย และสาเหตุภายนอก คือ ต้องต่อสู้กับรถไฟของเอกชนที่เพิ่ม จำนวนมากขึ้นไม่ได้ กลุ่มชาวนาเลยสลายตัวไปในระยะเวลาไม่ถึง 10 ปี สำหรับกลุ่มชาวนาที่ มีบทบาท ได้แก่ กลุ่มชาวนาบ้านบางหัว ที่กิจการเติบโตสามารถสร้างรถไฟไถนาของกลุ่มได้ 2 คัน , กลุ่มชาวนาบ้านบางกระบือ เป็นต้น

กลุ่มธนาคารหมู่บ้าน เป็นกลุ่มอาชีพในทศวรรษ 2530 เป็นกลุ่มที่กำลังแพร่ หลายในลุ่มน้ำปากพนัง หรือประมาณ พ.ศ.2534 เป็นต้นมา ความนิยมกลุ่มธนาคารหมู่บ้าน จะผ่านกลไกชุมชน กล่าวคือ ผู้นำตามธรรมชาติเป็นหลัก โดยกลุ่มผู้นำรุ่นบุกเบิกในพื้นที่ลุ่ม

น้ำปากพวงได้เริ่มจัดตั้งธนาคารหมู่บ้านขึ้นตั้งแต่ พ.ศ.2534 ได้รับแนวคิดจากอาจารย์จำนงค์ สมประสงค์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์¹³⁷ และได้รับการต้อนรับจากชาวบ้านเพิ่มมากขึ้น ในขณะที่ทางราชการกำลังมองขบวนการประชาชนที่รวมกลุ่มแบบนี้ว่าไม่เหมาะสม เนื่องจากเป็นองค์กรทางเศรษฐกิจ¹³⁸ ที่มีแนวทางต่างกับองค์กรเศรษฐกิจที่พัฒนาชุมชนจัดตั้ง¹³⁹ เพราะการก่อตั้งมีหลักทรัพย์หรือบุคคลมาค้ำประกัน แต่พัฒนาการของขบวนการธนาคารหมู่บ้านกลับมีความเติบโตมากยิ่งขึ้น เพราะว่า ประการแรก เพราะการขยายการจัดตั้งได้มากขึ้น โดยขยายเข้าสู่พื้นที่ตำบล หมู่บ้านต่างๆ ในอำเภอปากพวง¹⁴⁰ อย่างไรก็ตามการเติบโตของธนาคารหมู่บ้าน คือการเติบโตท่ามกลางความต้องการเงินทุนเพื่อการประกอบอาชีพและเป็นเงินทุนของครัวเรือนในกิจกรรมต่างๆที่แต่ละครัวเรือนขาดแคลน และไม่อาจจะเข้าถึงหรือได้รับโอกาสจากแหล่งเงินทุนอย่างธนาคารพาณิชย์ต่างๆ ดังนั้นเมื่อต้องการจำนวนเงินเป็นก้อนจะต้องเดือดร้อนในการไปกู้จากเอกชนที่มีดอกเบี้ยสูง ดังนั้นการจัดตั้งธนาคารหมู่บ้านของกลุ่มน้ำปากพวงจึงได้รับการตอบรับอย่างรวดเร็ว จากข้อมูลบ่งชี้ให้รู้ว่าในระยะไม่ถึง 10 ปีที่จัดตั้งเป็นกิจกรรมทางสังคมที่มีความรุ่งเรือง ทั้งนี้เพราะมีทั้งจำนวนเงินหมุนเวียน การสะสม การกู้และจำนวนสมาชิกเพิ่มสูงขึ้น ทั้งนี้เป็นเพราะว่า กลุ่มน้ำปากพวงอยู่ในสังคมการค้ามานาน ความต้องการเงินทุนมีตลอดเวลาและเป็นความจำเป็น แต่ขาดแคลนตลอดมา ไม่สามารถเข้าถึงหรือได้รับโอกาสกู้เงินหรือใช้บริการจากแหล่งทุนของรัฐหรือที่รัฐเห็นชอบมาก่อน การจัดตั้งแหล่งเงินทุนของบ้านหรือของชุมชนในนามธนาคารหมู่บ้านจึงเท่ากับเป็นการดำเนินการรวมกลุ่มในกิจการแห่งทุนด้วยความรับผิดชอบของสมาชิกทุกคนด้วยมาตรการทางสังคมมากกว่าการบริหารจัดการที่เน้นระเบียบและกฎเกณฑ์ (Law and order) จึงตรงกับความต้องการในชุมชนที่แท้จริง ประการที่สอง ผู้นำของธนาคารหมู่บ้านในแต่ละพื้นที่กำลังเชื่อมโยงเครือข่าย (Network) เข้าด้วยกัน ทำงานอย่างใกล้ชิดและร่วมปรึกษารื้อหรือร่วมกันกลุ่มผู้นำธนาคารหมู่บ้านกลุ่มน้ำปากพวง อันประกอบด้วย 1) แกนนำระดับประสานงานนโยบาย ได้แก่ อาจารย์จำนงค์ สมประสงค์ นายถาวร จุฬเสวัต และนายเจริญ สุขราช 2) แกนนำด้านการพัฒนาและประสานงานระดับท้องถิ่น ได้แก่ นายเจริญ หินยกอิน นายชำนาญ ศรีสวัสดิ์ นายเสวียน แสงโยธา นายเชาวลิต สถาพรนวงศ์ นายไพโรจน์ ชูวงศ์กร นายณรงค์ คงมาก นายชัยณรงค์ คงเกื้อ และนายกิตติพงศ์ ยี่มี และ แกนนำในระดับหมู่บ้าน รวม 73 คน 3) นอกจากนี้ยังมีโครงการส่งเสริมศักยภาพธนาคารหมู่บ้านเพื่อจัดการทรัพยากรกลุ่มน้ำปากพวง โดยกำหนดจัดตั้งเป็น “สหธนาคารหมู่บ้านตามแนวพระราชดำริ กลุ่มน้ำปาก

พจน์" เสนอต่อดณะทำงานเวทีไทยช่วยไทย กลุ่มน้ำปากพจน์ เมื่อมีนาคม 2541 มีนายเจริญ สุขราช เป็นรองประธาน ส่วนการพัฒนาความเข้มแข็งขององค์กรหรือผู้นำระหว่างธนาคนั้นได้กำหนดให้มีการประชุมทุกวันที่ 25 ของเดือน ตั้งแต่เดือนตุลาคม พ.ศ.2541 เป็นต้นมา ที่สถาบันราชภัฏนครศรีธรรมราช⁴¹ นับว่าธนาคนหมู่บ้านสามารถพัฒนาตนเองไปสู่การเป็นองค์กรในระดับมหภาคที่เชื่อมโยงกิจกรรม จากการสร้างประสบการณ์หมุนเวียนเรียนรู้แลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน

อย่างไรก็ดี จากข้อมูลภาคสนามกลับพบว่า จุดอ่อนของธนาคนหมู่บ้านมีมากในหลายพื้นที่ โดยเฉพาะมีการเบี่ยงเบนเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ (goal displacement) ของการจัดตั้งธนาคนหมู่บ้านเพื่อการออมทรัพย์หรือให้เป็นแหล่งทุนในหมู่บ้าน (Local capital) ไปเป็นวัตถุประสงค์อย่างอื่น กล่าวคือ การแสวงหากำไรจากการปล่อยเงินกู้แก่สมาชิกในหมู่บ้านเรียกเก็บดอกเบี้ยในอัตราร้อยละ 3 เช่น ในธนาคนหมู่บ้านไกรไทย⁴² โดยให้เหตุผลว่าจะไม่ให้เงินสดค้างอยู่กับเจ้าหน้าที่ธนาคนหมู่บ้านเพราะไม่ได้กำไร หากปล่อยไปให้สมาชิกก็จะได้รับดอกเบี้ย ส่งผลให้หลายธนาคนหมู่บ้านกำลังประสบปัญหาอย่างรุนแรงเพราะสมาชิกพยายามแต่ส่งดอกเบี้ย ไม่ส่งคืนเงินต้น จนเงินไม่อาจจะหมุนเวียนให้สมาชิกได้กู้ยืมเพื่อบำบัดความต้องการจริงๆ ได้ เช่น ธนาคนหมู่บ้านหนองไม้แก่น⁴³

สำหรับ ลักษณะผู้นำในเครือข่ายกลุ่มธนาคนหมู่บ้าน กลุ่มน้ำปากพจน์ มีประเด็นน่าสนใจ ในการพัฒนาศักยภาพ เสริมสร้างความรู้ ระหว่างกันอย่างต่อเนื่อง ประการแรก ผู้นำส่วนใหญ่จะมีบทบาทเป็นผู้นำในการเคลื่อนไหวทางสังคม การเรียกร้อง หรือต่อสู้เกี่ยวกับการดำเนินชีวิตกับทางราชการอยู่เสมอ เช่น นายไพโรจน์ ชูวงศ์กร บ้านบางหว้า หมู่ที่ 1 ตำบลเชียรเขา เคยถูกจับกุมในข้อหาคอมมิวนิสต์ เมื่อราว พ.ศ.2513 นายถาวร จุฬเสวด หรือเคยรับข้าราชการ แต่ปัจจุบันเป็นข้าราชการบำนาญ จะเป็นผู้นำในการบริหารหรือช่วยในการดึงดูดสมาชิกในชุมชนให้มาร่วมเป็นสมาชิกธนาคน นายเจริญ สุขราช อดีตอาจารย์ใหญ่โรงเรียนวัดฉิมหลา สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอหัวไทร นายนวล ณ นคร อดีตครูใหญ่โรงเรียนดอนโรงมิตรภาพ ประธานธนาคนหมู่บ้านปากคลองวัดแดง อำเภอเชียรใหญ่ นายด่วน ยิ้มแย้ม อดีตข้าราชการสำนักงานกองทุนสวณยาง ประธานธนาคนหมู่บ้านไกรไทย ตำบลเขาพระบาท อำเภอเชียรใหญ่ นายกิตติพงษ์ ยี่มี เป็นกรรมการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบลไสหมาก และเป็นบุคคลที่คลุกคลีกับสถาบันอุดมศึกษาในจังหวัดนครศรีธรรมราช มีบทบาทในการขับเคลื่อนขบวนการประชาชน เพราะยังคนหนุ่มที่เป็นพลังในการขับเคลื่อนเครือข่ายธนาคนได้

กว้างขวาง ประการที่สอง ผู้นำธรรมชาติบางส่วนกำลังจะถูกดูถูกลงหรือถูกผนวกเข้าสู่การเป็นตัวแทนของหน่วยงานราชการหรือถูกจัดตั้งให้เป็นตัวเชื่อมโยง (Linkage man) กับหน่วยงานราชการ ทั้งนี้เพราะว่าการที่หน่วยงานราชการกำลังขยายบทบาทการพัฒนาเข้าสู่หมู่บ้านมากเท่าใดก็มีความพยายามหรือมีความจำเป็นต้องจัดตั้งผู้นำไว้รองรับกิจกรรมของแต่ละหน่วยงานมากเท่านั้น เช่น นายไพโรจน์ ชูวงศ์กร แห่งบ้านบางหว้า ได้ถูกมหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ดึงเข้าสู่การเป็นบุคคลเป้าหมาย นายหวง ทิพย์อักษร แห่งบ้านราม ได้ถูกแต่งตั้งหรือรับเชิญให้เป็นบุคคลผู้นำทางด้านสาธารณสุข ด้านเกษตรกรรม เป็นต้น

จำนวนธนาคารหมู่บ้านในลุ่มน้ำปากพนังมีการพัฒนาเพื่อเชื่อมโยงเข้าเป็นเครือข่ายเป็นกองทุนธนาคารหมู่บ้านถึง 19 กองทุน¹⁴⁴ ครอบคลุมพื้นที่ต่างๆ ได้แก่ อำเภอหัวไทร 9 องค์การ อำเภอเชียรใหญ่ 7 องค์การ อำเภอเฉลิมพระเกียรติ 3 องค์การ ดังตารางที่ 6 หลังจากนั้นได้พยายามจัดตั้งเครือข่ายแล้วขยายกิจการนี้ด้วยการถ่ายทอดความรู้และประโยชน์ของธนาคารหมู่บ้านในพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง มีผู้นำเป็นวิทยากรหลักๆ ประกอบด้วย นายไพโรจน์ ชูวงศ์กร นายเจริญ สุขราช นายหวง ทิพย์บุญแก้ว ได้รณรงค์ให้ผู้นำในแต่ละพื้นที่จัดตั้ง เช่น การไปประชุมกับชาวบ้านที่บ้านบางคูระ ในปลายปี 2541 แล้วมีการริเริ่มจัดตั้งธนาคารขึ้น พร้อมกันนี้มีการจัดตั้งเครือข่ายเกี่ยวกับธนาคารหมู่บ้าน โดยพยายามดึงสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษา เช่น สถาบันราชภัฏนครศรีธรรมราช และมหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์เข้าไปร่วมเสริมสร้างความเข้มแข็งทางด้านวิชาการ ส่วน พ.ศ.2542 จังหวัดนครศรีธรรมราชได้ให้ธนาคารหมู่บ้านเป็นกลไกของเศรษฐกิจชุมชนเข้มแข็งและเศรษฐกิจพอเพียง จึงได้มีคำสั่งจังหวัดนครศรีธรรมราชให้มีคณะกรรมการดำเนินการประสานงานเพื่อพัฒนาองค์กรนี้ขึ้น

ตารางที่ 6 แสดงจำนวนกองทุนธนาคารหมู่บ้านในพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง

ชื่อธนาคาร	วันก่อตั้ง	จำนวนสมาชิก	กำไร 2540	ทุนรวม
ธนาคารหมู่บ้านบ้านราม	14 มิ.ย. 2534	500	520,163	3,240,465
ธนาคารหมู่บ้านโคกพิกุล	5 ม.ค. 2528	495	530,287	3,480,929
ธนาคารหมู่บ้านบ้านถนนใต้	10 ส.ค. 2535	85	26,126	144,026
ธนาคารหมู่บ้านบ้านพัทธสีมา	6 ต.ค. 2536	223	163,704	1,304,015
ธนาคารหมู่บ้านบ้านทรายขาว	1 ม.ค. 2534	238	169,244	1,148,525
ธนาคารหมู่บ้านบ้านท้ายโนด	9 ก.ย. 2534	200	137,976	749,116
ธนาคารหมู่บ้านหัวไทรเขต	13 ส.ค. 2537	96	12,000	188,253
ธนาคารหมู่บ้านไทรงาม	20 ส.ค. 2535	112	51,600	388,610
ธนาคารหมู่บ้านบ้านลากขาย	1 ก.พ. 2540	212	11,198	258,550
ธนาคารหมู่บ้านหนองไม้แก่น	15 เม.ย. 2534	45	-	105,500
ธนาคารหมู่บ้านบ้านคลองแดน	1 ม.ค. 2534	272	50,000	900,000
ธนาคารหมู่บ้านบ้านนา	5 มี.ค. 2538	71	39,000	151,320
ธนาคารหมู่บ้านบ้านไกรไทย	5 มิ.ย. 2537	120	112,867	492,808
ธนาคารหมู่บ้านปากคลองเหนือ	16 ม.ค. 2536	37	21,917	93,417
ธนาคารหมู่บ้านปากคลองใต้	15 ก.พ. 2536	102	3,043	250,843
ธนาคารหมู่บ้านบ้านกลาง	5 ก.พ. 2537	148	20,000	358,414
ธนาคารหมู่บ้านอ่าวพนม	6 ม.ค. 2540	192	28,154	279,098
ธนาคารหมู่บ้านโคกรัก	1 ส.ค. 2540	43	-	38,700
ธนาคารหมู่บ้านบ้านป่าหวาย	1 พ.ค. 2537	140	20,000	272,600

ที่มา: ปรับปรุงจากสภาธนาคารหมู่บ้าน จังหวัดนครศรีธรรมราช, 2541:10-11

เอกสารและบุคคลอ้างอิง

- ¹ กองทัพอากาศที่ 4, กองอำนาจการรักษความมั่นคงภายในภาค 4 ,จังหวัดนครศรีธรรมราชและสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ,2530,หน้า 9
- ² เป็นอำเภอใหม่ที่แยกตัวออกจากบางส่วนของอำเภอเชียรใหญ่และบางส่วนของอำเภอร่อนพิบูลย์
- ³ กองทัพอากาศที่ 4, กองอำนาจการรักษความมั่นคงภายในภาค 4 ,จังหวัดนครศรีธรรมราชและสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ,2530,หน้า 9,10 ข้อมูลนี้ขัดแย้งกับข้อมูลของสำนักงานเกษตรจังหวัดนครศรีธรรมราชและโครงการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง ที่ระบุว่าพื้นที่นาข้าวมี 660,269 ไร่, พื้นที่ทำการเกษตรอื่นๆ 573,153 ไร่ หรือ ร้อยละ 30 , พื้นที่อื่น 312,405 ไร่ ร้อยละ 17 , พื้นที่ป่า 328,612 ร้อยละ 17 , พื้นที่นาทุ่ง 25,561 ไร่ ร้อยละ 1 เนื่องจากความเปลี่ยนแปลงพื้นที่เป้าหมายในการพัฒนาและมีการสำรวจในหลายหน่วยงาน เพียงแต่ประเด็นที่ตรงกัน คือ การใช้พื้นที่สำหรับทำนาข้าวมีมากเป็นอันดับหนึ่ง ผู้วิจัยจึงนำเสนอข้อมูลทั้งสองข้อมูลในตารางต่างวาระในงานวิจัยนี้ โดยหวังเพียงจะไม่ให้เกิดความผิดพลาดในการวิเคราะห์ ดูข้อมูลเชิงเปรียบเทียบในอ้างอิงรายการที่ 96 ,106 ในบทเดียวกันนี้
- ⁴ กองทัพอากาศที่ 4, กองอำนาจการรักษความมั่นคงภายในภาค 4 ,จังหวัดนครศรีธรรมราชและสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ,2530,หน้า 10 อย่างไรก็ตามพื้นที่ป่าพรุนั้นจากข้อมูลของสำนักงานป่าไม้เขตจังหวัดนครศรีธรรมราชมีสถานภาพตามกฎหมายของพื้นที่ป่าพรุในจังหวัดนครศรีธรรมราชโดยส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ของลุ่มน้ำปากพนัง แต่จำนวนเนื้อที่ไม่ตรงกัน คือ ข้อมูลจากสำนักงานป่าไม้เขตนครศรีธรรมราช.2541. หน้า2-3. ระบุว่าพื้นที่ดังกล่าวมีการเปลี่ยนแปลงการใช้พื้นที่ดินดังนี้

- ป่าบ้านกุ่มแป ป่าบ้านในลุ่มและป่าพรุควนเคร็ง	54,221 ไร่
- ป่าคลองมือง	29,849 ไร่
- ป่าท่าช้างข้าม	28,668 ไร่
- ป่าคลองและป่าดอนทราย	52,987.5 ไร่

โดยส่งมอบให้สำนักงานปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมดำเนินการปฏิรูปไปแล้วบางส่วน คือ

- ป่าบ้านกุ่มแป ป่าบ้านในลุ่มและป่าพรุควนเคร็ง	9,543 ไร่
- ป่าคลองมือง	14,472 ไร่
- ป่าท่าช้างข้าม	8,841 ไร่
- ป่าคลองและป่าดอนทราย	33,574 ไร่
- ⁵ ดร.ประวิทย์ ไตรวัฒน์.2534 หน้า 56 ระบุว่าปัจจุบันปริมาณสภาพฝนฟ้าอากาศได้เปลี่ยนไปและเป็นปัญหา กล่าวคือ ปริมาณน้ำฝนรายปีลดลงตลอดระยะเวลา 39 ปีที่เขาศึกษาและไม่สัมพันธ์กับพื้นที่ป่า เพราะป่าไม้ถูกทำลาย เช่นเดียวกับมีการบริโภคน้ำจืดมากขึ้นอย่างรวดเร็วในภาคเกษตรกรรม เช่นเดียวกันที่มีพายุไต้ฝุ่นและพายุโซนร้อนพัดผ่านทุกๆ 4-12 ปี
- ⁶ คณะอนุกรรมการดำเนินงานโครงการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ,2537,หน้า 3
- ⁷ สำนักงานจังหวัดนครศรีธรรมราช,สรุปผลความก้าวหน้าโครงการประจำเดือนสิงหาคม 2539 หน้า1
- ⁸ วิเชียร ณ นครและคณะ , 2526 , หน้า 67

- ⁹ จากการสัมภาษณ์นายอำ พวงทอง , นายเหลียง ณ เสน , 8 กรกฎาคม 2542
- ¹⁰ คล้ายๆกับการตั้งถิ่นฐานของชาวนาภาคกลาง ตามผลการศึกษาของ Jonh E. de Yong อ้างถึงใน พิชญ์ สมทอง, 2525:82-83 เพียงแต่ต่างกันที่ในแต่ละหย่อมบ้านมักจะไม่ค่อยปรากฏสัญลักษณ์เกี่ยวกับความเชื่อ
- ¹¹ เป็นช่วงเวลาหลังการพัฒนาประเทศ หมายถึงการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ พ.ศ.2504
- ¹² ภาพลักษณ์ของผู้คนที่นี้ถูกถ่ายทอดเป็นลักษณะของตัวตลกเอกของหนังตลกต่างๆ เช่น อ้ายเท่ง อ้ายเมือง อ้ายสีแกว มีเครื่องใช้ประจำตัวเสมอๆ
- ¹³ จากการสัมภาษณ์นายวิเชียร ณ นคร , 6 มิถุนายน 2541, บุคคลที่เป็นนักเลงเหล่านี เป็นผู้ที่พยายามตั้งตัวเป็นผู้มีบารมีหรือเป็นใหญ่ระดับชาวบ้าน ไม่ขึ้นกับบ้านเมือง ในที่สุดได้รับการแต่งตั้งให้เป็นกำนัน และถูกขอร้องให้หยุด สุดท้ายกลายเป็นกลไกรรัฐ และปราบโจรแทน เข้าทำนอง “โจรปราบโจร” เป็นบุคคลในพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง 5 คน คือ หมื่นปราบเล่ง บ้านคตธรรมราช เขียวใหญ่ (เป็นตาของคุณพร้อม ณ นคร) นายจันทร์ห้าเต่ง เป็นคนบ้านท่าพญา นายทองแป้น บ้านหน้าชัน อำเภอรุฟาภรณ์ นายเพ่ง บ้านปากนคร ซึ่งก็เป็นส่วนหนึ่งของลุ่มน้ำปากพนัง อยู่ในอำเภอเมือง ส่วนนายจร เป็นคนบ้านเดิมปากพนัง
- ¹⁴ แต่อาจจะผลิตเจ้าพ่อให้กับพื้นที่อื่น หมายถึงย้ายถิ่นไปใหญ่ที่อื่น ซึ่งเป็นการกล่าวถึงบุคคลที่ย้ายถิ่นออกไปแล้วมักจะเป็นที่เกรงอกเกรงใจ หรือเป็นที่ยอมรับของบุคคลในถิ่นที่ย้ายไป
- ¹⁵ โดยเฉพาะข้าราชการหรือคนต่างพื้นที่
- ¹⁶ นายจำนงค์ วัลย์ดาว บ้านกลาง ตำบลบ้านกลาง อำเภอเขียวใหญ่ เป็นบุคคลที่กล้าตอบโต้ ชื่นหานายอำเภอหรือข้าราชการ กล้าเถียงที่รุนแรงและดุเดือด โดยไม่ยอมแพ้ และมีฉายาจากราชการอีกนามหนึ่งคือ นายอำเภอชาวบ้าน ปัจจุบันเสียชีวิตเมื่อ พ.ศ.2540 นายฝาก ตรึงวัลย์ เป็นคนพื้นเพบ้านศรีวังศ อำเภอลานสกา ได้ภรรยาที่ลุ่มน้ำ เป็นบุคคลที่เป็นกำลังสำคัญในการคิดสร้างสรรค์การพึ่งตนเองตั้งแต่มานานอยู่ในลุ่มน้ำ เดิมขณะที่อยู่ที่ศรีวังศเป็นกำลังหลักในการตั้งกองทุนของบ้านศรีวังศ ย้ายมาอยู่ที่บ้านกลาง เขียวใหญ่ จึงคิดค้นและเสนอความคิดการพัฒนาตลอดเวลา นายไพโรจน์ ชูวงศ์กร อยู่บ้านบางหว้า ตำบลเขียวเขา อำเภอเขียวใหญ่ เคยเข้าร่วมกับผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ต่อสู้กับทางบ้านเมืองในยุคปลายทศวรรษ 2510 และ 2520 และนักพูดที่มีวิธีการโน้มน้าว และแสดงเหตุผลในที่ประชุมต่างๆ ชอบตั้งคำถาม คัดค้านหรือเสนอความเห็น บุคคลเหล่านี้ได้รับเชิญเข้าร่วมในขบวนการประชาชนในยุคนี้เสมอ โดยเฉพาะกับองค์กรพัฒนาเอกชน หรือสถาบันอุดมศึกษาเช่น สถาบันราชภัฏนครศรีธรรมราช และมหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ หรือหน่วยงานราชการต่างๆ ที่นิยมความคิดแบบนี้. โดยที่บุคคลเหล่านี้แต่ละคนมีภูมิฐานะ ได้แก่ นายจำนงค์ วัลย์ดาว อยู่ที่บ้านกลาง เขียวใหญ่ นายฝาก ตรึงวัลย์ นายไพโรจน์ ชูวงศ์กร อยู่ที่บ้านบางหว้า เจริมพระเกียรติ นายหวง ทิพย์บุญแก้ว อยู่บ้านราม หัวไทร , นายสวาท เอียดตน และนายสมบุรณ์ ทองป่อง อยู่บ้านเนินหนองหงส์และบ้านเกาะเพชร หัวไทร , นางเกี้ยวเพลินบุตร อยู่ที่บ้านเพิง ปากพนัง, จากการสัมภาษณ์นายไพโรจน์ ชูวงศ์กร , 11 กุมภาพันธ์ 2542
- ¹⁷ จากที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำรัสให้สร้างเขื่อนที่บ้านบางปี ตำบลหูล่อง อำเภอปากพนัง มีการร้องทุกข์ให้เปลี่ยนสถานที่สร้างเขื่อนใหม่ไปที่บ้านท้ายทะเล ตำบลเกาะเกด อำเภอเขียวใหญ่ หรือบ้านคงคาล้อม บ้านเนินธัมมัง ตำบลแม่เจ้าอยู่หัว อำเภอเขียวใหญ่

- ^{18.} จากการสัมภาษณ์นายวิชาญ เพชรแก้ว, 11 มกราคม 2538, อ้างถึงในณรงค์ บุญสวยขวัญ, 2538
- ^{19.} นบ ในลุ่มน้ำปากพนังเป็นลักษณะการขุดดินในนาข้าว อันเป็นพื้นที่ลุ่ม อาจจะเป็นที่ดินในกรรมสิทธิ์หรือที่ดินสาธารณะก็ได้ แต่ทำนาในที่เพื่อเก็บน้ำไว้ใช้ในฤดูแล้งและเป็นแหล่งปลาของชุมชน แล้วจะได้วิดปลาในฤดูแล้งมักจะมีการใช้แรงงานขุดร่วมกันของคนในหมู่บ้าน เปรียบได้กับการที่ราษฎรร่วมมือกันทำเหมืองฝายในภาคเหนือ
- ^{19.} เม หมายถึง พื้นที่น้ำท่วมขังในป่าพรุ แอบลองคองและแถบพรุควนเคร็ง ด้านทิศใต้ของลุ่มน้ำกั้นระหว่างอำเภอเชียรใหญ่ อำเภอหัวไทร กับอำเภอชะอวด ที่เป็นพื้นที่ต่อเนื่องกัน ดูรายละเอียดในอ้างอิงหมายเลข 4 ส่วนการนิยามป่าพรุของกรมป่าไม้ หมายถึง สังคมป่าไม้ที่ไม่พลัดใบ มีขนาดไม่ใหญ่น้อยชนิดต่าง ๆ ผสมกันเป็นชั้นๆ มีพรรณไม้ชนิดต่าง ๆ ขึ้นหนาแน่น สังคมพืชป่าพรุขึ้นอยู่บนพื้นที่แอ่งรูปกะทะได้รับน้ำจากน้ำฝนเป็นส่วนใหญ่ ทำให้มีน้ำจืดแช่ขังอยู่ตลอดทั้งปี มีซากพืชซากและอินทรีย์วัตถุต่างๆทับถมเป็นเวลานาน ซึ่งปรากฏหนังสือกรมป่าไม้ ที่ กษ 0705.05/1119 ลงวันที่ 21 มกราคม 2541
- ^{21.} ส่วนประเด็น อัตราการเกิด อัตราการตายจะไม่นำเสนอ เนื่องจากไม่เป็นประเด็นที่โดดเด่น เหมือนกับประเด็นการย้ายถิ่นมีซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่เด่นชัด และมีความสำคัญมาก
- ^{22.} จากการสัมภาษณ์นายไพโรจน์ ชูวงศ์, 11 กุมภาพันธ์ 2542.
- ^{23.} นายไพโรจน์ ชูวงศ์ได้ยกตัวอย่างการทำนาในช่วงที่ผ่านมาให้เห็นว่า ปี 2542 เดือนแปดสองหน ฝนตกตั้งแต่เดือนยี่ ข้าวก็เก็บไม่ได้ ชาวบ้านเก็บแล้วนำขึ้นลอมข้าวไม่ทันหรือบรรทุกนำเข้าไปเก็บหรือขายไม่ทันจึงปล่อยทิ้งไว้ให้งอกเต็มทุ่ง แล้วฝนยังไม่หยุดจนเดือนเจ็ดแล้ว ไถก็ไม่ได้ (หมายถึงการไถด้วยวัว) ปี 2541 แล้งจัด 7 เดือนติดต่อกัน แต่ราคาข้าวแพงมากที่สุด ปี 2540 ข้าวสวย ปี 2539 ก็ได้ข้าว ปี 2538 ข้าวเสียหาย
- ^{24.} จากการสัมภาษณ์นายไพโรจน์ ชูวงศ์, 11 กุมภาพันธ์ 2542
- ^{25.} ในที่นี้เป็นการกล่าวเฉพาะการย้ายออกจากพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง หรือย้ายไปภายนอกพื้นที่เท่านั้น ไม่กล่าวถึงการย้ายออกจากชุมชนหนึ่งไปอีกชุมชนหนึ่งในพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง ถือว่าเป็นการย้ายภายใน
- ^{26.} ที่มักเรียนกันว่าพวก 500 หมายถึง บุคคลที่เกิดใน ระหว่างช่วงก่อนถึงหลัง พ.ศ.2500 เล็กน้อย และจะพบว่าบุคคลที่มีจำนวนมากในลุ่มน้ำปากพนัง และพื้นฐานประชากรที่มีจำนวนมากในสังคมไทย
- ^{27.} ณรงค์ นุ่นทอง, 2542, หน้า 101-114 .
- ^{28.} คือ โรงเรียนวัดเสารทอง ต่อมาเปลี่ยนชื่อตามนายอำเภอสมัยนั้นชื่อหลวงพิบูลย์สมบัติ เป็นชื่อโรงเรียนไพบูลย์บำรุง และโรงเรียนปากพนัง ตามลำดับ ได้จัดงานฉลองครบ 100 ปี เมื่อ 22 สิงหาคม 2542
- ^{29.} เพิ่มสูงถึง 4 เท้า หรือแท้จริงแล้วร้อยละ 400
- ^{30.} อำเภอกลางเมือง หมายถึงอำเภอเมืองในปัจจุบัน เพิ่มจาก 4 โรงเรียนเป็น 8 โรงเรียนหรือเพิ่มร้อยละ 100 ส่วนใน "พื้นที่ตกเขา" หมายถึงอำเภอฉวาง อำเภอทุ่งสง และอำเภอต่าง ๆ จากเดิม 3 โรงเรียนเพิ่มขึ้นเพียง 1 โรงเรียนหรือร้อยละ 33.33 และพื้นที่ริมทะเลด้านเหนืออำเภอเมืองเดิม 3 โรงเรียน ลดลงเหลือ 1 โรงเรียน
- ^{31.} เป็นต้นว่า พระรัตนธัชมุนี (ม่วง: ซึ่งเป็นเหมือนอัศวินหรือ 1 ใน 8 อรหันต์ เป็นภาษาหรือคำกล่าวที่พระราชธรรมนิเทศใช้กล่าวถึงพระภิกษุ 8 รูป จากพื้นที่ต่างๆเป็นหลักในสังคมไทยยุคนั้นที่เป็นกำลังสำคัญในการปฏิรูปการศึกษาสมัยรัชกาลที่ 5 ของสมเด็จพระสมณเจ้ากรมวชิรญาณวโรรส (พระราชธรรมนิเทศ, จากการสัมภาษณ์ 5 กันยายน 2542) พระธรรมรัตขมมงคล (เจ้าอาวาสวัดเมฆาภิวัตน์นาราม พ.ศ.2542) พระ

ธรรมปาลาจารย์ (ฐ: อดีตเจ้าอาวาสวัดพระนคร พ.ศ.2520) พระราชธรรมนิเทศ (พระมหาระแบบ วัดบวรนิเวศวิหาร พ.ศ.2542) พระธรรมรัตโนภาส (กิจ : เจ้าอาวาสวัดพระมหาธาตุ พ.ศ.2540) พระธรรมวราจารย์ (พระมหาแบน ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศวิหาร เจ้าคณะสูงละออ พ.ศ.2542) พระเทพวิสุทธิญาณ (พระมหาอุบล ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศวิหาร เจ้าคณะสูงรามเดชะ พ.ศ.2542) พระศรีวิสุทธิธารณ (พระมหาลาก ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศวิหาร เจ้าคณะแดงบวร พ.ศ.2542) พระโพธิภิรามณี (ช่วง อธิปัตโต) พระธรรมนาถมณี (พระมหาไธ อดีตเจ้าอาวาสวัดหน้าพระมหาธาตุ และศึกษาธิการจังหวัดฝ่ายคณะสงฆ์และ อดีตรองเจ้าคณะภาค 8) พระเทพปัญญาสุธี (เลื่อนเป็นพระราชมาเมื่อ 2533; คณะเจ้าอาวาสวัดแจ้ง พ.ศ.2542 รองอธิการบดีมหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช) พระเทพปัญญาภว (บุญสงค์ อุตตคุตโต /อดีตเจ้าอาวาสวัดท่าโพธิ์) พระโพธิธรรมธาดา (จรัส โอภาโส /เจ้าอาวาสวัดท่าโพธิ์) พระศรีปริยัติบดี (เลื่อนเป็นพระราชมาเมื่อ พ.ศ.2541; วัดแจ้ง)

32. เป็นต้นว่า พระ ดร.สุกิจ ชัยมุสิกะ คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระมหา ดร.สังคม เจ้าอาวาสวัดสระเรียง
33. ได้แก่ พระมหาเพิ่ม อาภาโค สอบได้เมื่อ 2487 นามสกุลเดิม นาควานิช จากอำเภอบรรพตพิสัย ดำรงสมณศักดิ์เป็นพระพรหมญาณิธิ เจ้าอาวาสวัดราชโอรส แม่กองธรรมสนามหลวง กรรมการมหาเถรสมาคม พระมหาสุวรรณ วรภูมย์ สอบได้เมื่อ 2504 นามสกุลเดิมเพชรนิล จากอำเภอบางแพน ดำรงสมณศักดิ์เป็นพระอมรเมธี (รองศาสตราจารย์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง) พระมหาจรรยา เปสโล สอบได้เมื่อ 2504 นามสกุลเดิมหนูคง จากอำเภอบางแพน อดีตรองอธิบดีกรมการศาสนา พระมหาอุบล นนทโก สอบได้เมื่อ 2510 นามสกุลเดิมนนทภักดิ์ จากอำเภอบางแพน ดำรงสมณศักดิ์เป็นพระเทพวิสุทธิญาณ พระมหาอ่อน ภิรมจิตโต สอบได้เมื่อ 2515 นามสกุลเดิมพูลนวล จากอำเภอบางแพน ดำรงสมณศักดิ์เป็นพระศรีธรรมบัณฑิต พระมหาพิน กิตติปาโล สอบได้เมื่อ 2518 นามสกุลเดิมแท่นทอง จากอำเภอบางแพน ดำรงสมณศักดิ์เป็นพระเมธีกิตติโยดม พระมหาโกเมศ เขมะโม สอบได้เมื่อ 2518 นามสกุลเดิมสุวรรณขันธุ์ จากอำเภอบางแพน ดำรงสมณศักดิ์เป็นพระศรีวิสุทธิโสภณ วัดราชโอรสาราม พระมหาลาก ธนสาริ สอบได้เมื่อ 2520 นามสกุลเดิม ชูช่วย จากอำเภอบางแพน ปัจจุบันดำรงสมณศักดิ์เป็นพระศรีวิสุทธิธารณ วัดบวรนิเวศวิหาร พระมหาสุวิทย์ ภาณุจารี สอบได้เมื่อ 2523 นามสกุลเดิมโมฬรอด จากอำเภอบางแพน พระมหาเจือ กิตติปัญโญ สอบได้เมื่อ 2533 นามสกุลเดิมพลายชุม จากอำเภอชะอวด ดำรงสมณศักดิ์พระศรีปริยัติบดี วัดแจ้ง, อ้างถึงในเอี่ยม อุบลพันธ์, 2541, หน้า 23-26.
34. ดูรายละเอียดบุคคลต่างๆในเรื่องเดียวกันนี้ในรายการอ้างอิงที่ 52
35. วิมล คำศรี, 2541, หน้า 57.
36. รัฐในที่นี้ คือคณะสงฆ์ที่มีบทบาทในการจัดการศึกษาของที่นี่เป็นผลจากหลังการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ โดยเฉพาะจากสำนักวัดบวรนิเวศวิหาร, จากการสัมภาษณ์พระราชธรรมนิเทศ, 5 กันยายน 2542
37. จากการสัมภาษณ์ ดร.กำแหง สติรกุล, 2 กันยายน 2542.
38. จากการสัมภาษณ์ ดร.กำแหง สติรกุล, 2 กันยายน 2542.
39. จากการสัมภาษณ์นายอภัย รัตนะรัต, 6 กันยายน 2542.
40. จากการสัมภาษณ์ ดร.กำแหง สติรกุล, 2 กันยายน 2542.

41. หมายถึง นายกำจร สติรกุล อดีตผู้อำนวยการโรงพิมพ์คุรุสภา ,นายกำจร สติรกุล อดีตผู้อำนวยการแห่ง ประเทศไทย , จากการสัมภาษณ์ ดร.กำแหง สติรกุล,2 กันยายน 2542.
42. มีความหมายว่า มาจากชุมชนอื่นมิใช่ในตลาดปากพนัง แต่อยู่เหนือขึ้นไปตามสายน้ำปากพนังและคลอง สาขาต่างๆ :จากการสัมภาษณ์ ดร.กำแหง สติรกุล และนายสมบุญ พรหมพันธ์, 22 ธันวาคม 2541
43. จากการสัมภาษณ์นายอภัย รัตนะรัต,6 กันยายน 2542
44. เก็บความในหนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ ดร.จ่าง รัตนะรัต และหนังสือพ่อเล่าให้ฟัง เขียนโดย จารุณี สุตบุตร, 22 สิงหาคม 2536.
45. จากการสัมภาษณ์อภัย รัตนะรัต,1 กันยายน 2542
46. จากการจากการพูดคุยกับนายสมบุญ พรหมพันธ์, 22 ธันวาคม 2541.
47. หมายถึงนายอุปถัมภ์ ช่วยเกลี้ยง
48. เช่นท่านพื้ง เจ้าอาวาสวัดบางนบ ท่านพระครูอภัย , พ่อท่านเค้า เจ้าอาวาสวัดแดง , ท่านทวีป เจ้าอาวาสวัดพระพุทธรบาทและวัดทองพูน , เจ้าอาวาสวัดบ่อโพง เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีอีกมากมาย หลายรูปและหลายวัดแต่ไม่อาจจะนำเสนอข้อมูลประจักษ์ในที่นี้
49. จากการสัมภาษณ์นางเจียว ปรางแก้ว,12 กันยายน 2541
50. จากการสัมภาษณ์ยายผ่อง ศรีมิตร , 24 ธันวาคม 2541
51. จากการพูดคุยกับนางโรย ปรางแก้ว ,15 กรกฎาคม 2541
52. จากการกล่าวด้วยความภูมิใจของสมบุญ พรหมพันธ์, 20 กุมภาพันธ์2542 และการเก็บรวบรวมข้อมูล ของบุคคลต่างๆ เป็นต้นว่า ผู้ว่าราชการจังหวัด รองผู้ว่าราชการจังหวัด หลายท่าน อาทิ นายประยูร พรหมพันธ์ (อดีตผู้ว่าฯจังหวัดสระบุรี) นายไพบุลย์ บุญแก้วสุข (ผู้ว่าฯจังหวัดปัตตานี) นายไชยรัตน์ เล็กยรร (รองผู้ว่าฯจังหวัดสงขลา,กกต.สงขลา) นายพีระ บุญจริง (อดีตผู้ว่าฯจังหวัดราชบุรี) นายสุวิธ รัตนะรัต (อดีตผู้ว่าฯจังหวัดยะลา) นายสมบุญ พรหมพันธ์ (อดีตรองผู้ว่าฯจังหวัดพังงา,ประธาน กกต. นครศรีฯ) ระดับอธิบดี รองอธิบดี อาทิ นายธำรง ประกอบบุญ (อดีตอธิบดีกรมประมง) นายศิริ เกา-ลินสฤษดิ์ (อดีตอธิบดีกรมที่ดิน) นายเมธี ภมรานนท์ นายจรูญ จุฑารัตนกุล (อดีตอธิบดีกรมการค้าภายใน) นายมงคล บุญวงศ์ (เลขาธิการ สวช.) นายนิคม มุสิกคามะ (อดีตอธิบดีกรมศิลปากร) นายนิกร เวชภูติ (อดีตรองอธิบดีกรมที่ดิน) นายเพิ่มศักดิ์ นนทภักดิ์ (อดีตรองอธิบดีกรมสามัญศึกษา) นายกวี กาญจน-ภา (อดีตรองอธิบดีกรมการศึกษานอกโรงเรียน) นายจรวัย หนูคง (อดีตรองอธิบดีกรมศาสนา) นาย อุปถัมภ์ ช่วยเกลี้ยง (รองผู้อำนวยการองค์การคลังสินค้า) ตุลาการหรือผู้พิพากษา นายสุทิน นนทแก้ว (ผู้พิพากษาหัวหน้าคณะในศาลฎีกา) นายสมบุญ บุญญาภินันท์ (รองผู้พิพากษาศาลฎีกา) นายนครศรี ทอง-กลาง นายปลื้ม โชติยางกูร , นายมนทล(วิรัตน์) เกตุไทย นายสมศักดิ์ ขวัญแก้ว นายพ้อง บุญญาภินันท์ (อัยการเขต) อื่นๆ นายจ่าง รัตนะรัต (อดีตปลัดกระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี) นายโอสถ โกสิน วุฒิสมาชิก นายกำแหง สติรกุล (อดีตรองปลัดทบวงมหาวิทยาลัย) นายกำจร สติรกุล (อดีตผู้อำนวยการ โรงพิมพ์คุรุสภา) นายกำจร สติรกุล (อดีตผู้ว่าราชการธนาคารแห่งประเทศไทย) พลเอกจวน วรรณรัตน์ (อดีตแม่ทัพภาคที่ 4) พล.ท. จำเนียร พงศ์โพธิ์จรรย์ พล.ต.ท.อนันต์ เหมทานนท์ ส่วนในระดับนักวิชาการ ได้แก่ ดร.สถิต นิยมญาติ ดร.สงวค์ นิยมญาติ ดร.สุกรี เจริญสุข ดร.สืบพงศ์ ธรรมชาติ ดร.สมพงศ์ ชูมาก

- ดร.จำนง วิบูลย์ศรี ดร.โมชิต อินทรวงศ์ ดร.ประถม อนุรัตน์ ดร.ประสาท มีแต่้ม ดร.ณรงค์ เพชรประเสริฐ
ดร.ดนัย ลิ้มปดน้อย ดร.อมร เฟิงใหญ่ ดร.พลสิทธิ์ หนูชูชัย , ดร.กำพล อุดุลยวิทย์,อ.โสภณ ทองปาน เป็นต้น
- ⁵³ จากการสัมภาษณ์ ดร.กำแหง สติรกุล ,3 กันยายน 2542 , น้องชายหมายถึงนายกำจร สติรกุล
- ⁵⁴ จากการสัมภาษณ์ยายนางหมูน สุขหวาน,15 กรกฎาคม 2541
- ⁵⁵ หมายถึงความเชื่ออย่างหนึ่งซึ่งมีลักษณะถาวร เชื่อว่าวิถีปฏิบัติและเป้าหมายชีวิตที่ยอมรับและปฏิบัติ
เหมือนกันหรือทั้งตนเองและชุมชนเห็นดีเห็นชอบ เป็นความหมายตามทัศนะของ Rokeach,1968, อ้างถึง
ในสุนทรี โคมิน และสนิท สมักรการ,2522:13
- ⁵⁶ ความอิสระและเสรีภาพ โดยมีศักดิ์ศรี อำนาจและความสุขสบาย เช่นความหมายที่พบในการเก็บข้อมูล
ภาคสนามและพบได้รับฟังตลอด ที่อธิบายถึงบุคคลที่สำเร็จตามลักษณะเหล่านั้นว่า เช่นคำกล่าวถึงบุคคล
ที่มีลักษณะดังกล่าวนี้ว่า "มันมาดถาน ไม่แพ้เพื่อน"
- ⁵⁷ หาได้เป็นดังชุมชนเม็กซิโกและชวากลาง ซึ่งมีลักษณะเหมือนกัน สนใจดู อีริค อาร์.วูล์ฟ เขียน *Closed
Corporate Peasant Communities in Mesoamerica and Central Java* แปลโดย บัณฑิต อ่อนดำ เรื่อง
ชุมชนชาวบ้านนา ระบบสังคมปิดในเม็กซิโกและชวากลาง ในวารสารสังคมศาสตร์ ปีที่ 13 ฉบับที่ 3
กรกฎาคม 2519 หน้า 15-23
- ⁵⁸ จากการพูดคุยกับนายปรีชา ขุนรักษ์,23 กรกฎาคม 2541 และจากการพูดคุยกับนายนิพนธ์ ทองนอก, 12
มิถุนายน 2541
- ⁵⁹ สนามบ้านโคกพิบูล อำเภอบัวไร่ , สนามบ้านหัวสะพานชะเมา อำเภอยะใหญ่ สนามบ้านเปี้ยะ อำเภอบัว
ปากพนัง ซึ่งเลิกแล้ว และมีสนามซ้อมอีกจำนวนมากที่อยู่ตามบ้านต่างๆ ทั้งขอรับอนุญาตและซ้อมหรือลัก
ลอบซ้อม
- ⁶⁰ บ้านบ่อล้อย อำเภอยะใหญ่ บ้านดอนแค อำเภอบัวไร่ เป็นต้น
- ⁶¹ จากการสัมภาษณ์นางผ่อง ศรีมิตร , 24 ธันวาคม 2541
- ⁶² จากการสัมภาษณ์นายไพโรจน์ ชูวงศ์,11 กุมภาพันธ์ 2542
- ⁶³ สถิตย์ นิยมญาติ,2530. เรื่องความยากจนกับวัฒนธรรม : การวิเคราะห์ปัจจัยทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับ
ความยากจนในชนบทไทย . เสนอศูนย์ศึกษาการพัฒนาสังคม คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- ⁶⁴ จากการสัมภาษณ์นางผ่อง ศรีมิตร ,24 ธันวาคม 2541
- ⁶⁵ หมายถึงดอกเบญ
- ⁶⁶ มาจากจังหวัดสงขลา
- ⁶⁷ การทำนาที่ริมคันนา ที่มีความเชื่อว่าดินมาความสมบูรณ์ มีบุญ และมีโอกาสชุ่มเคื่องกับผู้ที่มิที่นาติดกัน
เพราะถือว่าเป็นนุฎที่ติดดิน
- ⁶⁸ จากการสัมภาษณ์นางผ่อง ศรีมิตร, 24 ธันวาคม 2541
- ⁶⁹ จากการสัมภาษณ์นายไพโรจน์ ชูวงศ์,11 กุมภาพันธ์ 2542
- ⁷⁰ ดูในวิศ แก้วศรีนวล,2539.
- ⁷¹ สามารถพัฒนาทักษะตนเองในการทำไร่นาสวนผสมจนตัวแทนของหมู่บ้าน ได้แก่ นายจรัส มาศทอง ได้รับ
การคัดเลือกให้เข้าเฝ้าสมเด็จพระเทพฯ รัตนราชสุดา เมื่อคราวเสด็จโครงการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง
พ.ศ.2542

- ⁷² หมายถึงพื้นที่บริเวณใกล้เคียงเขาแก้ววิเชียรในอำเภอเชียรใหญ่ , อำเภอปากพนัง , อำเภอเฉลิมพระเกียรติ
- ⁷³ มีดสันชนิดหนึ่งมีลักษณะคล้ายขวานหางของไปชน
- ⁷⁴ อาจจะหักทักว่าเป็นเครื่องมือการเกษตรหรือเครื่องมือใช้ในชีวิตประจำวัน แต่ที่นี้เครื่องมือใช้อาจจะถูกแปรสภาพเป็นอาวุธได้ทันที
- ⁷⁵ อ้างถึงในจากณรงค์ บุญสวยขวัญ,2536
- ⁷⁶ ที่พบว่าสำเร็จ เช่นที่หมู่ที่ 7 บ้านช่องขาด และหมู่ที่ 2 บ้านท่าบอง ตำบลไสหมาก อำเภอเชียรใหญ่
- ⁷⁷ เป็นลักษณะการดำเนินการหาผู้รับผิดชอบความเสียหาย ด้วยมาตรการทางสังคม หรือเปรียบเทียบหาผู้รับผิดชอบทางแพ่งที่ดำเนินการด้วยกลไกทางสังคมหรือกระบวนการของชาวบ้านเอง
- ⁷⁸ กะปิปลา หรือ เคยปลา หมายถึง กะปิที่ทำมาจากปลา
- ⁷⁹ การทำสารเบียงนา หรือ ข้าวสารที่ทำสำรองไว้ใช้ในช่วงฤดูฝนที่มีดำนานา
- ⁸⁰ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และพูนศักดิ์ ธานีกรประดิษฐ์ ,2540 , หน้า 77
- ⁸¹ พื้นที่ป่าพรุ ทั้งพรุควนเคร็งและพรุคลองค้อง
- ⁸² จากการสัมภาษณ์นางจำรัส ทองธวัช ,4 ธันวาคม 2541
- ⁸³ หมายถึง บ้านใหม่ , บ้านนูลอง , บ้านคลองน้อย
- ⁸⁴ ในอำเภอร่อนพิบูลย์ อำเภอกุพากรณ์ปัจจุบันนี้
- ⁸⁵ ในพื้นที่อำเภอลานสกา , อำเภอพรหมคีรีปัจจุบันนี้
- ⁸⁶ แม้ว่าจะสันนิษฐานว่าเป็นการกระทำในทำนอง การขอฝน เป็นที่ศรัทธาของศาสตราจารย์สุทิววงศ์ พงษ์ไพบูลย์ ที่ได้ตีความให้ผู้วิจัย และดูผู้เขียนคนเดียวกันนี้ใน “ลากพระ” ในสารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้, ผู้สนใจกระบวนการและองค์ประกอบดู วิเชียร ณ นครและคณะ, นครศรีธรรมราชของเรา,2523หน้า 72-หรือชะลอ บุญช่วย ,เรือพระ ในวารสารวิชา สถาบันราชภัฏนครศรีธรรมราช ฉบับประจำเดือนมิถุนายน 2539
- ⁸⁷ จากการสัมภาษณ์ ดร.กำแหง สติรกุล , 2 กันยายน 2542
- ⁸⁸ หมายถึงการใช้โคลนตมและๆขวางปร่าระหว่างกันอย่างสนุกสนานและอาจจะเป็นเหตุให้ทะเลาะวิวาทหรือหากมีเรื่องบาดหมางมากจากการดำเนินชีวิตประจำวันปกติแล้วก็อาจจะกิจกรรมที่เร่งให้เกิดการแสดงออกในทางรุนแรงได้ ดูในวิเชียร ณ นคร และคณะ,2523 หน้า 73
- ⁸⁹ การหาเพื่อนบ้านไปรับเรือพระมาค้างคืนที่บ้านเพื่อทำบุญแต่ต้องแย่งชิงกับผู้อื่น จึงต้องมีพรรคพวกไปแย่งชิงจากพวกอื่นที่มีความต้องการเรือพระด้วยเช่นกัน จึงต้องมีการแย่งชิงด้วยกำลังคนที่มากกว่า
- ⁹⁰ จากการสัมภาษณ์นางคลี ประสานพจน์, 3 มีนาคม 2541
- ⁹¹ อาจารย์วิเชียร ณ นคร,จากการอธิบายให้ผู้วิจัยทราบถึงปรากฏการณ์ดังกล่าว
- ⁹² วิเชียร ณ นคร,อธิบายให้ผู้วิจัยทราบถึงปรากฏการณ์ดังกล่าวว่า ทะเลาะกันวันชักพระ แต่มาพบกันและให้อภัยกันในวันชักศพเข้าวัด
- ⁹³ จากการสัมภาษณ์กำนันตำบลขนานนา, 23 ตุลาคม 2541
- ⁹⁴ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และพูนศักดิ์ ธานีกรประดิษฐ์ ,2540 , หน้า 105
- ⁹⁵ คำกล่าวของอาคม เดชทองคำ,ในการเสวนาเพื่อการพัฒนาประชาคมวิจัย ประจำทุกวันศุกร์ที่ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏนครศรีธรรมราช, 25 ธันวาคม 2541

- ⁹⁶ ข้อมูลกรมส่งเสริมการเกษตร อ้างถึงใน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ , 2539 , หน้า 7 , ข้อมูลการใช้ที่ดินเปลี่ยนแปลงไปทุกปีหรือทุกหน่วยงานที่จัดทำ ดูรายละเอียดจำนวนพื้นที่เปรียบเทียบในรายการอ้างอิง 3 ,106 ในบทเดียวกันนี้
- ⁹⁷ เมื่อเทียบกับความต้องการข้าวสารสำหรับบริโภครวมเท่ากับ 116,274 ตันต่อปี จากการคำนวณจากการบริโภคข้าวเปลือก 240 กิโลกรัมต่อคนต่อปี ข้อมูลกรมส่งเสริมการเกษตร อ้างถึงใน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ , 2539 , หน้า 7
- ⁹⁸ ในกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ , 2539 , หน้า 9
- ⁹⁹ ในวุฒิ ประภาวดี,2521 , หน้า 85
- ¹⁰⁰ ในอนุวัฒน์ พานทอง, 2540 , หน้า 7
- ¹⁰¹ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ , 2539 , หน้า 17
- ¹⁰² สำนักงานเกษตรจังหวัดนครศรีธรรมราช , 2538 , หน้า 8
- ¹⁰³ เป็นข้อมูลของสถานีพัฒนาที่ดินจังหวัดนครศรีธรรมราช เพื่อเตรียมถวายการรับเสด็จ หนังสือสถานีพัฒนาที่ดินจังหวัดนครศรีธรรมราช ที่ กษ.0821/(07)414 ลงวันที่ 14 ตุลาคม 2535
- ¹⁰⁴ กรมชลประทาน,2536 , หน้า 4
- ¹⁰⁵ สำนักงานเกษตรจังหวัดนครศรีธรรมราชและโครงการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง ดูในหัวข้อไร่นาสวนผสม
- ¹⁰⁶ นาข้าว 660,269 ไร่, พื้นที่ทำการเกษตรอื่นๆ 573,153 ไร่ หรือ ร้อยละ 30 , พื้นที่อื่น 312,405 ไร่ ร้อยละ 17 พื้นที่ป่า 328,612 ร้อยละ 17 , พื้นที่นาทุ่ง 25,561 ไร่ ร้อยละ 1 แต่ข้อมูลนี้แย้งกับข้อมูลในแผนแม่บท ที่ได้เสนอข้อมูลว่าพื้นที่นาข้าวมากที่สุดประมาณ 745,516 ไร่ หรือร้อยละ 75.62 ,หากสนใจข้อมูลให้ดูเปรียบเทียบในรายการอ้างอิง 3 และ 96
- ¹⁰⁷ จากการสัมภาษณ์นายจริส มาศทอง,4 ธันวาคม 2541.
- ¹⁰⁸ บ้านนี้เดิมอยู่หมู่ที่ 4 แต่ปัจจุบันแยกเป็นหมู่ที่ 16 ตำบลคลองน้อย: จากการสัมภาษณ์นายจริส มาศทอง, 4 ธันวาคม 2541
- ¹⁰⁹ จากการสัมภาษณ์นายจริส มาศทอง,4 ธันวาคม 2541.
- ¹¹⁰ ครูเฉลิมเป็นญาติกับนายชื่น ยืนเพ็ง:จากการสัมภาษณ์นายจริส มาศทอง, 4 ธันวาคม 2541
- ¹¹¹ จากการสัมภาษณ์นายเฉลิม วรรณงาม ,14 ตุลาคม 2541.
- ¹¹² หากดูที่รายชื่อโครงการที่มีกิจกรรมการทำไร่นาสวนผสมที่ส่งเสริมในลุ่มน้ำปากพนัง พบว่ามีหลายโครงการ เช่น โครงการจัดการไร่นาของกรมส่งเสริมการเกษตร โครงการไร่นาสวนผสมขององค์การบริหารส่วนจังหวัด โครงการไร่นาสวนผสมบพัฒนาจังหวัด โครงการไร่นาสวนผสมตามพระราชดำริ และโครงการปรับโครงสร้างและระบบการผลิตการเกษตร
- ¹¹³ ทางราชการสนับสนุนไร่ละ 9,000 บาท แยกเป็นค่าชุด ไร่ละ 8,000 บาท และค่าพันธุ์พืชไร่ละ 1,000 บาท , อ้างถึงใน สำนักงานส่งเสริมการเกษตรภาคใต้,สรุปโครงการส่งเสริมการเกษตรในพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง อันเนื่องมาจากพระราชดำริ 2537-2539, หน้า 15
- ¹¹⁴ จากการสัมภาษณ์นายสุวิทย์ สุจริตธนารักษ์, 22 เมษายน 2541
- ¹¹⁵ ในที่นี้จะเสนอเฉพาะอำเภอในพื้นที่วิจัย
- ¹¹⁶ จากการสัมภาษณ์ครูเฉลิม วรรณงาม , 14 ตุลาคม 2541

- ¹¹⁷ อนุวัฒน์ พานทอง , 2540 , หน้า 68-73
- ¹¹⁸ สำนักงานส่งเสริมการเกษตรภาคใต้ , 2539 , หน้า 5
- ¹¹⁹ อนุวัฒน์ พานทอง, 2540 , หน้า 15-16
- ¹²⁰ ดุราละเอียด สารานุกรมภาคใต้ พ.ศ.2542 เรื่องพันธุ์ปลาในลุ่มน้ำปากพนัง
- ¹²¹ อันเป็นพื้นที่ป่าชายเลนปากพญา-ท่านคร ซึ่งเป็นป่าเลนแปลงใหญ่ของนครศรีธรรมราช จำนวน 5 แปลง พื้นที่ 25,836 ไร่ ครอบคลุมตำบลท่าไร่ ตำบลปากนคร ตำบลท่าซักและตำบลปากพูน
- ¹²² นายเริ่ม พานทอง เดิมเป็นชาวอำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี, ผู้จัดการรายวัน, 27 พฤษภาคม 2534
- ¹²³ เก็บความจากจดุศลย์ เสนากัลโล, สารนครศรีธรรมราช , 2517:73-74
- ¹²⁴ จากการพูดคุยนายอรุณ เจ่งวัฒนพงศ์ , 13 มีนาคม 2541
- ¹²⁵ อ้างถึงในศิริรินทร์เพ็ญ หนูนาค , 2532 , หน้า 9-10
- ¹²⁶ ดุกิจกรม โครงการหรือแนวทางของรัฐที่ส่งเสริมในนครศรี บุญสวชวิญ , 2536
- ¹²⁷ จากการสัมภาษณ์, 5 พฤษภาคม 2538 อ้างถึงในนครศรี บุญสวชวิญ , 2538 , หน้า 63
- ¹²⁸ สำนักงานประมงอำเภอหัวไทร ได้อธิบายว่านางู้งรายย่อยที่ทำการเพาะเลี้ยงไม่ถูกหลักวิชา หนังสืออำเภอหัวไทร ด่วนมาก ที่ นศ. 1007/3219 ลงวันที่ 7 มิถุนายน 2534
- ¹²⁹ เสียงชุมชนปีที่ 6 กันยายน 2534:21-22
- ¹³⁰ หนังสืออำเภอหัวไทร ด่วนมาก ที่ นศ. 1007/3219 ลงวันที่ 7 มิถุนายน 2534
- ¹³¹ หนังสืออำเภอหัวไทร ด่วนมาก ที่ นศ. 1016/2685 ลงวันที่ 14 พฤษภาคม 2534
- ¹³² ประชาชาติธุรกิจ 18-21 กุมภาพันธ์ 2533
- ¹³³ อดีตสมาชิกสภาจังหวัดนครศรีธรรมราชและอดีตประธานประมงอำเภอปากพนัง
- ¹³⁴ กรมการประมง, 2541
- ¹³⁵ จากการสัมภาษณ์นายสมปอง โชติทอง, 5 มีนาคม 2542
- ¹³⁶ จากการสัมภาษณ์นายวิรัตน์ ธรรมชาติ, 23 เมษายน 2541
- ¹³⁷ สภาธนาคารหมู่บ้าน จังหวัดนครศรีธรรมราช, 2541:3 , จากการสัมภาษณ์นายถาวร จุฬเสวด, 15 กรกฎาคม 2541
- ¹³⁸ เช่น กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต เครดิตยูเนียน
- ¹³⁹ จากการสัมภาษณ์นายถาวร พัฒนาการอำเภอเชียรใหญ่, 13 กรกฎาคม 2541
- ¹⁴⁰ ซึ่งเพิ่งเริ่มต้นใน พ.ศ.2541 เพราะก่อนหน้านี้หรือ 6 ปีที่ผ่านมา ธนาคารหมู่บ้านได้นั้นการจัดตั้งในแถบอำเภอเชียรใหญ่ อำเภอหัวไทร อำเภอชะอวด
- ¹⁴¹ จากการสัมภาษณ์ ผ.ศ ยินดี เจ้าแก้ว ในฐานะผู้ประสานงานและอาจารย์คณะวิทยาการจัดการ สถาบันราชภัฏนครศรีธรรมราช, 25 ธันวาคม 2541
- ¹⁴² จากการสัมภาษณ์นายสวน บุญสวชวิญ, สมาชิกผู้ก่อตั้งธนาคารหมู่บ้านไกรไทย หมู่ที่ 4 ตำบลเขาพระบาท, 10 กรกฎาคม 2541
- ¹⁴³ จากการสัมภาษณ์นายสมพงศ์ คงขั่ง , นายธีรศักดิ์ พรหมแก้วและนายวิระ คงกิม . 16 ตุลาคม 2541.
- ¹⁴⁴ ธนาคารหมู่บ้านจังหวัดนครศรีธรรมราช , 2541 : 10-11 , จากจำนวนรวม 25 องค์กร ซึ่งมีอำเภออื่นๆอีก แต่อยู่นอกเขตพื้นที่วิจัย ได้แก่ อำเภอจุฬาภรณ์ 4 องค์กร อำเภอชะอวด 2 องค์กร

บทที่ 3

บ้านหรือชุมชนพื้นที่เป้าหมาย

ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดบ้านหรือชุมชนที่เป็นตัวอย่างของชุมชนอื่นๆในพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง โดยเน้นที่สภาพการดำรงอยู่ตามลักษณะการตั้งถิ่นฐานเป็นหย่อมบ้านมากกว่าเขตการปกครองของรัฐ ดังนั้นแต่ละหย่อมบ้านจึงเกาะเกี่ยวกันอยู่ในสภาพภูมิศาสตร์เดียวกัน โดยกำหนดให้หย่อมบ้านบางกระ ในท้องที่หมู่ที่ 3 และ 4 ตำบลบ้านใหม่ อำเภอปากพนัง หย่อมบ้านไกรไทย ในท้องที่หมู่ที่ 4 ตำบลเขาพระบาท อำเภอเชียรใหญ่ หย่อมบ้านเนินหนองหงส์ ท้องที่หมู่ที่ 4 ตำบลเกาะเพชร อำเภอหัวไทร และหย่อมบ้านบางหว้า ท้องที่หมู่ที่ 1 และ หมู่ที่ 2 ตำบลเชียรเขา อำเภอเฉลิมพระเกียรติ สำหรับประเด็นที่จะศึกษาในแต่ละหมู่บ้านมีความเหมือนกัน กล่าวคือ เน้นวิถีชีวิตหรือชีวิตทัศน์ของประชาชน ในแต่ละหย่อมบ้านที่มีลักษณะเด่นเป็นพิเศษ ลักษณะทางสังคม การศึกษา ขนบธรรมเนียมประเพณีและค่านิยมและการเปลี่ยนแปลงต่างๆ

บ้านไกรไทย

บ้านไกรไทยคู่กับวัดพระพุทธบาท ซึ่งมีประวัติความเป็นมา 2 แนวทาง คือ แนวทางแรก จากคำบอกเล่าว่าในอดีตประมาณ พ.ศ.1584 ได้มีการสร้างสำนักสงฆ์บนเขาพระบาท เพื่อประดิษฐานรอยพระบาท โดยสร้างเจดีย์คู่บารมีพระพุทธบาท 1 องค์ อุโบสถ 1 หลัง ส่วนแนวทางที่สอง บ้านไกรไทยและวัดพระพุทธบาทเกี่ยวข้องกับการเมืองของนครศรีธรรมราช เพราะว่า มีโบราณวัตถุที่สำคัญ คือ รอยพระพุทธรูปประดิษฐานบนวัดพระพุทธบาท มีอายุประมาณ 200 ปี² ประดิษฐานอยู่บนหิน มีการสันนิษฐานว่าน่าจะนำมาประดิษฐานสมัยต้นรัตนโกสินทร์ เมื่อคราวที่พมานครศรีธรรมราชยกไปตีเมืองไทรบุรี บ้านไกรไทยจึงน่าจะเป็นบ้านหนึ่งอยู่ระหว่างเส้นทางการเดินทัพและมีตั้งค่ายทหาร เพราะบ้านไกรไทยในจุดที่ตั้งโรงเรียนวัดพระพุทธบาทมีชื่อว่า “บ้านในค่าย” พระพุทธบาทจำลองจึงเป็นชื่อที่เรียกเนินเขาเตี้ยๆลูกนี้ ด้วยว่า “เขาบาท” ตามโบราณวัตถุชิ้นนี้ เป็นภูเขาลูกเดียวที่ตั้งในกลางลุ่มน้ำปากพนัง

บ้านไกรไทย เป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ในโอบของเนินเขาเตี้ยๆ ที่เรียกว่า "เขาบาท" เมื่อประมาณ 100 ปีเศษ⁵ โดยเนินเขาด้านข้างเป็นวัดพระบาทและเนินเขาเตี้ยๆ ด้านหลังเป็นเหมือนกำแพงกันบ้านไว้ บ้านไกรไทยตั้งในท้องที่หมู่ที่ 4 ตำบลเขาพระบาท อำเภอเชียรใหญ่ เป็นหย่อมบ้านชายขอบของอำเภอเชียรใหญ่ และอำเภอหัวไทร โดยมีพืดเขาพระบาท ซึ่งเป็นภูเขาหรือเนินดินเตี้ยๆ ที่กันเป็นเขตแดน (ดูแผนที่ตั้งบ้านไกรไทย) การตั้งบ้านเรือนจึงตั้งบริเวณเชิงเขาพระพุทธรบาท หันหน้าออกสู่ทุ่งนา หลังบ้านจึงเป็นเนินเขาเป็นแนวยาวเป็นเหมือนฉากหรือม่านกันบ้านไว้ ทำให้การตั้งบ้านเรือนเป็นแนวเป็นรูปเกือกม้าตามลักษณะภูเขา โดยมีทางเดินที่เรียกว่าทางพลี⁶ เป็นสายทางเชื่อมต่อระหว่างบ้านต่างๆ ไปตามสวนข้างๆ บ้าน การเดินสัญจรไปมาตามสวนที่มีเจ้าของนับว่าเป็นไปตามความพอใจ ส่วนลักษณะบ้านเรือน หากครัวเรือนใดมีฐานะดีก็จะสร้างด้วยวัสดุคงทน เช่น ซ้อกระเบื้องแดงมาจากสงขลา และเริ่มใช้สังกะสี⁷ โดยมีโครงสร้างของตัวอาคารหลัก 2 หลังติดกัน ยกพื้นใต้ทุนสูงทุกหลัง มีนอกชาน มีครัว บางครัวเรือนมักจะมีการสร้างลอมข้าวติดไว้กับตัวบ้านหลังใหญ่หรืออาจจะสร้างเรือนข้าวไว้ต่างหาก อาจจะมีการสร้างโรงออกม⁸ ไว้ใช้ประโยชน์ ส่วนบ้านที่ฐานะไม่ค่อยดีก็จะสร้างด้วยวัสดุที่หาง่ายในท้องถิ่น โดยเฉพาะมุงด้วยหลังคาจากสาคุ อย่างไรก็ตามต้นทศวรรษ 2520 เมื่อขาดทุนเงินผันเสร็จแล้วมีการย้ายบ้านมาตั้งบ้านเรือนริมถนนมากขึ้นทั้งนี้อาจจะเพื่อความสะดวกในการเดินทางสัญจรและมีไฟฟ้าเข้ามาเมื่อกลางทศวรรษ 2530 ทำให้บ้านถูกสร้างใหม่ด้วยวัสดุที่คงทนและโครงสร้างของบ้านเป็นแบบสมัยใหม่มากขึ้น⁹ จำนวนบ้านพื้นที่ริมถนนดังกล่าวหนาแน่นขึ้น แต่มีลักษณะร่วมของทุกบ้านคือ ลักษณะลานบ้านไม่มีการตกแต่ง หรือพิถีพิถันกับการจัดการบริเวณลานบ้าน¹⁰ ทั้งนี้ เพราะพื้นที่บ้านไกรไทย ก็คล้ายๆ กับชุมชนอื่นในพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง คือ น้ำท่วม และดินเหนียวเป็นโคลน เดิมนั้นมีการตั้งบ้านเรือนอยู่จำนวนน้อย จากการเล่าของนางเจี้ยว จงไกรจักร¹¹ ว่าที่ไกรไทยนี้เดิมเป็นที่ดินของคนจีนตั้งบ้านเรือนอยู่แล้ว หลังจากนั้นก็มีกลุ่มคนได้ย้ายเข้ามาเพิ่มเติมเป็นกลุ่มแรกๆ เช่น กลุ่มของนายพุทธแก้ว บุญขวัญ นายดำดิน พรหมสิทธิ์¹² ซึ่งย้ายมาจากบ้านหนองสีขวัญมาตั้งบ้านเรือนในค่าย¹³ กลุ่มบุคคลข้างต้นได้ย้ายมาจากบ้านคอกวัว บ้านปรางหมู จังหวัดพัทลุง เพราะหนี 4 บาท¹⁴ และหนีคดีฆ่า แล้วค่อยขยายจำนวนมากขึ้นๆ

ส่วนภูเขาพระพุทธรบาท นับว่าเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญในการเป็นแหล่งเก็บซับน้ำ ก่อให้เกิดบ่อน้ำรอบๆ ภูเขาลูกเล็กนี้ เช่น บ่อปลั่ง ที่เป็นบ่อสาธารณะที่ประชาชน

บ้าน

สระ, บ่อน้ำ

วัด

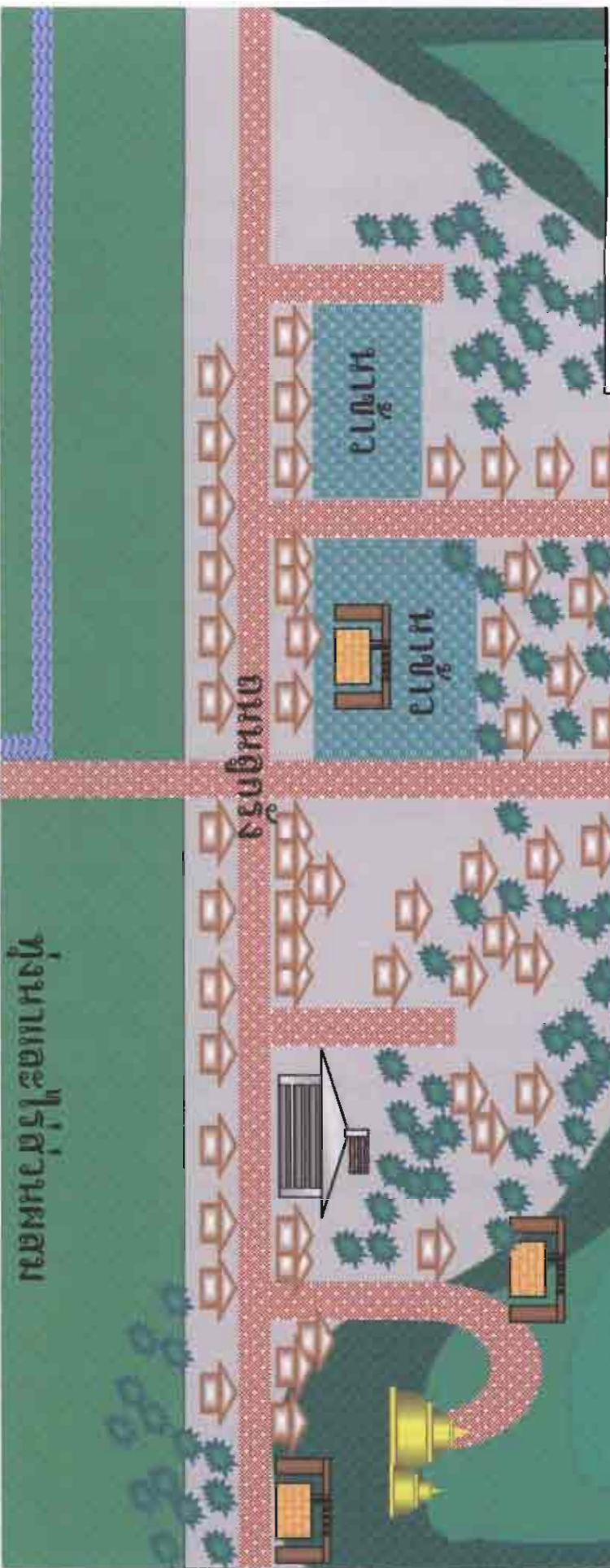

โรงเรียน

แผนที่บ้านในประเทศไทย

แม่น้ำพระบาท

ภูเขาพระบาท

ทุ่งนาและไร่สวนผสม

ทั้งในหอย่อมบ้านนี้ใช้ทั้งน้ำและเป็นแหล่งน้ำใช้¹⁵ บ่อหัวเขาและตรอ้ายคุย¹⁶ ทั้งสามบ่อน้ำนี้ไม่เคยแห้ง ทำหน้าที่เป็นแหล่งน้ำชุมชนหรือให้บริการแก่สมาชิกในหอย่อมบ้านและประชาชนในบ้านใกล้เคียงมาตลอดมา” ทำให้ประชาชนมีความผูกพันโดยเฉพาะกับบ่อน้ำ 2 บ่อ คือ บ่อปลั่ง และบ่อหัวเขา เพราะทุกครัวเรือนใช้บ่อน้ำนี้ร่วมเวลากัน โดยเฉพาะเวลาใช้น้ำในตอนเย็นที่ต่างก็มาอาบน้ำ หาบทุนน้ำไปใช้ในครัวเรือน จึงเป็นช่วงที่บ่อต้องทำหน้าที่อย่างคึกคัก บ่อน้ำจึงเป็นเสมือนสถานที่แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารระหว่างกัน ในลักษณะเป็นพื้นที่สาธารณะ (Public space) เมื่อประมาณ พ.ศ.2525 บ่อนี้ถูกเปลี่ยนเป็นแหล่งเก็บน้ำเพียงอย่างเดียว เพราะนายสวน บุญขวัญ ได้ซื้อสายยางต่อน้ำแบบกัลก้นน้ำจากบ่อไปเก็บไว้ที่บ้าน ทำให้คนอื่นปฏิบัติตามกันหลายครัวเรือน¹⁸ และเริ่มมีการขุดบ่อน้ำไว้ใช้ในครัวเรือน ในที่สุดสมาชิกในหมู่บ้านไม่ค่อยนิยมมาใช้น้ำจากบ่อนี้อีกต่อไป จนมีทหารจากหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ 44 มาจัดการบูรณะด้วยคอนกรีตและขุดลอกใหม่เมื่อประมาณ พ.ศ.2534 นอกนี้ภูเขาพระบาทยังเป็นพื้นที่สำหรับให้สมาชิกในบ้านและบ้านอื่นทางป่าปลูกมันเทศ และเคยเป็นแหล่งไม้ที่นำมาทำไม้พื้นหรือใช้ในการก่อสร้าง ส่วนปัจจุบันมีการปลูกยางพารากันเกือบเต็มพื้นที่ภูเขาสูงนี้

ประชากร

จากการที่บ้านไกรไทย เพิ่งตั้งถิ่นฐานประมาณ 100 ปี พบว่ามีจำนวนประชากรไม่มาก คงมีความสัมพันธ์แบบเครือญาติเป็นหลัก โดยมีสายญาติสำคัญ 2 สาย คือ สายนายมี นายยัง จันทร์ทอง และสายนายพุดแก้ว ส่วนในทศวรรษ 2500-2510 มีจำนวนสายญาติทั้งสองสายได้เพิ่มขึ้น นอกจากนี้ยังได้เพิ่ม สายญาตินายหม่น นางพิน รัชทิพย์ , สายญาตินางแดง นายบุญแก้ว หยุแก้ว และสายญาติที่มีจำนวนน้อยๆอีก ส่วนในปัจจุบันสายญาติต่างๆได้เปลี่ยนแปลงไป เนื่องจากการแต่งงานเข้ามาเป็นเขยหรือสะใภ้จากต่างถิ่นเข้ามาอาศัยมากขึ้น ประกอบกับเด็กรุ่นใหม่ในสายญาติต่างๆย้ายถิ่นออกทำงานต่างถิ่นหรือศึกษาเล่าเรียนมากขึ้น จำนวนสมาชิกของบ้านจึงคงจำนวนอยู่เท่าๆอดีต

สำหรับโครงสร้างของจำนวนประชากร ซึ่งเป็นข้อมูลเฉพาะจากครัวเรือนที่ศึกษาพบว่าข้อมูล 50 ครัวเรือน ประชากร 0 มีจำนวน 225 คน จำแนกเป็นเพศชาย 108 คน , เพศหญิง 117 คน และจำแนกตามอายุ ดังตารางที่ 7

ตารางที่ 7 โครงสร้างประชากรบ้านไกรไทย

อายุ	จำนวน	ร้อยละ
แรกเกิด – 6	29	12.88
7 – 12	28	12.44
13 – 18	27	12.00
19 – 25	28	12.44
26 – 49	76	33.77
50 ปีขึ้นไป	37	16.44
	225	100

พบว่าประชากรในบ้านไกรไทยอยู่ในวัยพึ่งพาสูงมาก กล่าวคือ หากรวมเอาอายุ 3 ระดับ คือ อายุแรกเกิด ถึง 6 ปี , 7-12 ปี และอายุเกิน 50 ปี มีจำนวน 94 คนหรือร้อยละ 41.77¹⁹ จากข้อเท็จจริงพบว่าแต่ละครัวเรือนมีผู้อาวุโสของครัวเรือนจะเป็นผู้ที่เลี้ยงหลานเพราะพ่อแม่ต้องย้ายถิ่นไปทำงานทำในเมืองหรือถิ่นอื่นๆ จากข้อมูลและข้อเท็จจริงสามารถตีความได้ว่าบุคคลที่อาศัยอยู่จริงในครัวเรือนของบ้านไกรไทยเกือบครึ่งหนึ่งดำรงอยู่ท่ามกลางการพึ่งพาหรืออยู่ได้ด้วยการเป็นภาระของบุคคลภาคเมือง เนื่องจากผู้อาวุโสอยู่ค่อนข้างโดดเดี่ยวเพราะบุตรหลานได้ย้ายถิ่นไปทำงานที่อื่นๆ เช่น ครัวเรือนที่อยู่คนเดียว ได้แก่ นางลาภ ดำตุ่น อายุ 82 ปี นางคลี ประสาทพจน์ อายุ 82 ปี และอาศัยอยู่แค่ 2 คน เช่น นายสงวน นางโรย บุญสวยขวัญ นายคล้าย นางพัน ส่วนขนาดครัวเรือนที่มีผู้อาศัยอยู่จริง 4,6 คน มีมากที่สุด เช่นเดียวกับเป็นครัวเรือนที่ย้ายออกปานกลางคือย้ายออกครัวเรือนละ 9 คน แต่มีอายุเกิน 60 ปีสูงสุด 7 คน ดังตารางที่ 8 ส่วนคุณลักษณะสำคัญคือบุคคลที่อาศัยอยู่จริงในครัวเรือนเป็นบุคคลที่มีการศึกษาเกือบทั้งหมดในระดับประถมศึกษา แสดงให้เห็นว่า ขนาดครัวเรือน หมายถึง จำนวนสมาชิกที่มีอยู่จริงหรือที่เหลืออาศัยอยู่จริง โดยที่ครอบครัวที่มีขนาด 2 คน มีผู้อาวุโส 15 คน มีอยู่ทั้งหมด 6 ครัวเรือน และมีผู้สูงอายุหรือ 60 ปี 6 คน ส่วนครัวเรือนที่มีผู้

ตารางที่ 8 ประชากร การย้ายถิ่น และผู้ชรา ปี 2541

ขนาดครัว เรือน (คน)	การย้ายถิ่น (คน)	จำนวนที่อาศัย อยู่จริง (ครัวเรือน)	ผู้ชราอายุ เกิน 60 ปี (คน)
1	6	3	3
2	15	6	6
3	18	7	5
4	9	9	7
5	9	8	4
6	9	9	2
7	10	5	4
8	2	1	2
9	1	1	-
10	-	-	-
เกิน 10	1	1	-
	80		33 คน

อาศัยอยู่จริงเหลืออยู่ครัวเรือนละ 3 คน มีผู้ย้ายออก 18 คน มีอยู่ 7 ครัวเรือน และอายุเกิน 60 ปี 5 คน นอกจากนี้จากข้อเท็จจริงพบว่า ครัวเรือนที่มีสมาชิก 7 คนลงมามีผู้ชราและเด็ก อันหมายถึงหลาน ๆ และจะมีการย้ายถิ่นฐานมากที่สุด , ครัวเรือนที่มีสมาชิก 2,3 คน จึงมักจะ เป็นผู้ชราที่อยู่ตามลำพัง โดยที่บุตรหลานย้ายถิ่นออกไปทำงานหรือไปตั้งถิ่นฐานนอกพื้นที่ ดังนั้น ขนาดของครัวเรือนจะสัมพันธ์กับการย้ายถิ่น หรือการย้ายถิ่นเป็นการรักษาขนาดของครัวเรือนให้เหมาะสม

การย้ายถิ่น

การย้ายถิ่นเป็นปรากฏการณ์สำคัญมากสำหรับบ้านไกรไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ตั้งแต่ 2504 มาจนถึงปัจจุบัน ไม่ได้เป็นเหมือนกับที่ฉัตรทิพย์ นาถสุภา เสนอว่าหมู่บ้านชนบท ก่อนทุนนิยมของไทยว่า

“ เมื่อคนในบ้านเพิ่มขึ้นสมาชิกของหมู่บ้านของตนจะย้ายถิ่นไปปักหลัก
แหล่งในหมู่บ้านใหม่เพิ่มขึ้น สมาชิกของหมู่บ้านบางคนจะย้ายถิ่นฐาน
ที่ดินใหม่จากนั้นครอบครัวของเขา ญาติพี่น้องและสุดท้ายเพื่อนบ้าน
จากหมู่บ้านจะย้ายตามไปสมทบ หมู่บ้านใหม่จะเป็นแหล่งผลิตผลซ้ำ
(Reproduction) ในรูปแบบเหมือนหมู่บ้านเก่าทุกประการ....”²⁰

แต่ปรากฏการณ์บ้านไกรไทยไม่ถึงกับตรงกันข้ามอย่างสิ้นเชิง ทั้งนี้เนื่องจากช่วงเวลาของคนไกรไทยนั้นอยู่ในบริบทของทุนนิยมมาแล้ว 100 ปีเศษ เมื่อมีการขยายตัวของประชากรและการล่มสลายของการทำนาเนื่องจากการการขยายข้าวได้ไม่ดีต่อเนื่องมาตั้งประมาณทศวรรษ 2490 ก็เกิดการย้ายถิ่น และเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ ช่วงแรกๆ จนถึงปลายทศวรรษ 2500 มีการย้ายบางส่วนเป็นลักษณะการผลิตซ้ำ (Reproduction) คือไปทำนาเช่นเดิมและมีบางส่วนไม่ได้เป็นการผลิตซ้ำ (Non Reproduction) เพราะว่าเขาได้ย้ายไปประกอบอาชีพอื่นๆ กล่าวคือ เป็นการย้ายออกจากการทำนาเข้าสู่พื้นที่ป่าหรือภูเขาหาพื้นที่ทำสวน ลักษณะการย้ายจึงเป็น “การย้ายหนีนาหาสวน ต่อเนื่องจนถึงทศวรรษ 2510 เป็นการย้ายไปทำสวน” ทั้งการรับจ้างทำสวนหรือถางป่า โค่นไม้ในไร่สวนเกษตรขนาดใหญ่ การตั้งถิ่นฐานใหม่ในบริเวณป่าหรือลูกจ้างในการทำสวนเกษตรป่า แต่พบว่ามีคามเหมือนกับแนวคิดของฉัตรทิพย์และพูนศักดิ์ที่ได้เสนอไว้คือ การย้ายตามๆ กันไป ส่วนหลังจาก 2520 เป็นต้นมาถึงปัจจุบันพื้นที่ย้ายเปลี่ยนเป็นชุมชนเมืองหรือเป็นการย้ายหนีนาหาเมือง ตามเงื่อนไขหรือปัจจัยที่ต่างกัน

หลังหรือก่อน 2504	ย้ายหนีนาหาสวน เพื่อตั้งถิ่นฐาน ทำสวน
2505 – 2520	ย้ายหนีนาหาสวน เพื่อรับจ้างแรงงานในภาคเกษตรขนาดใหญ่
2520 – ปัจจุบัน	ย้ายหนีนาหาเมือง

รับจ้างในภาคอุตสาหกรรมและธุรกิจ บริการ

ข้อมูลการย้ายถิ่น พบว่า กลางทศวรรษ 2500 มีการย้ายถิ่นไปตั้งถิ่นฐานใหม่เป็นการย้ายไปทำสวนครัว เช่น นายจันทร์ นางปาย ยิ้มแย้ม นายเริ่ม นนุเกด ไปบางนกหวัก นายผัด นายเซย ไปทุ่งใหญ่ นางทาม นางหมก ไปดอนสัก นายแรก แก้วกาญจน์ นายเลียบ ไปชะอวด นางเจริญ ไปร่อนพิบูลย์ นางแดง หยุ่แก้ว ย้ายไปเสาชง ร่อนพิบูลย์ เพราะลูกชายถูกฆ่าตายเมื่อ พ.ศ.2508 เป็นการย้ายทั้งครัวเรือนเพื่อไปทำอาชีพใหม่²² ส่วนการย้ายไปรับจ้างที่เป็นการเริ่มต้น คือนายดับ วัลย์ดาว เพราะสาเหตุนี้การปราบปรามเสือแสง พรหมสุทธิไปรับจ้างแรงงานในสวนปาล์มเพียงคนเดียวก่อนจะนำมารับบางส่วนของสมาชิกในครัวเรือนให้ตามไปและผู้อื่นตามไปทำงานแบบนี้กันมาในในเวลาต่อมา

ทศวรรษ 2510 ลักษณะการย้ายจะเป็นการย้ายเป็นรายคนจากสาเหตุแห้งแล้งต่อเนื่องเมื่อช่วงต้นประมาณ พ.ศ. 2511-2513 และช่วงปลายที่ปรากฏการณ์น้ำท่วมหนักเมื่อ 2518 ทำให้ตลอดระยะเวลาของทศวรรษนี้มีความยากลำบากแร้นแค้นมากและพบว่ามีกรขโมยวัวกันมากด้วย ประกอบกับสถานการณ์เศรษฐกิจตกต่ำ น้ำมันราคาแพง ทำให้มีการย้ายเข้าสู่ป่าหรือสวนเพื่อรับจ้างที่ชาวบ้านเรียกว่า “ไปทำงานจ้าง” โดยการรับจ้างถางป่า ถางสวนให้กับสวนปาล์มเกษตรขนาดใหญ่ เช่น “สวนปาล์มของนายหัวเจียร” หรือนายเจียร วานิช , นายหัวเจริญ ที่สวนปาล์มบริเวณจังหวัดกระบี่และพังงา ได้ค่าแรงงานวันละ 8-13 บาท และบ้างก็ไปรับจ้างทำไม้หลาเพื่อทำหมอนรถไฟขนาด 4 นิ้ว x 5 นิ้ว และไม้บ้องเพื่อทำไม้พีนรถไฟ ทำให้มีการตามกันออกไปรับจ้างทำงานกันเป็นจำนวนมาก ได้แก่ นายครุต รักแก้ว นายหน่ง นายดิษฐ์ มากทอง พวกเหล่านี้ตั้งใจจะไปหาที่ดิน โดยทำงานรับจ้างไปก่อนแล้วค่อยๆ หาที่ดิน แต่ปรากฏว่าไม่ได้ที่ดินเนื่องจากเป็นของบริษัทรหรือได้รับการจับจองหรือสัมปทานก่อนแล้ว ลักษณะการย้ายของบุคคลเหล่านี้จะไม่ไปทั้งครัวเรือนหรือไปทำงานเพียงสามเษภรรยาคงทิ้งบุตรไว้กับญาติๆ อย่างไรก็ตามในช่วงปลายๆนี้มีการย้ายตามไปทำงานรับจ้างกันเป็นกลุ่มๆอีกหลายกลุ่มหรือคนบ้านบางหลามและบ้านน้ำเค็มในกิจการไปดำแร่ บุคคลในช่วงท้ายของยุคนี้ได้แก่ นายประคอง ล่องวิไล นายสำราญ ประสาทพจน์ นายรมย์ นายเฉลิม แก้วสังข์ นอกจากนี้ยังไปที่ไกล ๆ เคียง เช่น นายทัน ไปท้ายเหมือง นายด่วน ยิ้มแย้ม ไปบ้านใหม่ บางครัว

เรือนยังมีการย้ายออกไปตั้งถิ่นฐานใหม่ ในขณะที่การย้ายของบางคนเป็นแค่การไปรับจ้างหรือทำงานจ้าง เช่น ลูกหลานนายยัง จันทรทอง นายวิน จันทรทอง ไปพุนพิน นายหนูจันทร จันทรทอง ไปบ้านเขาฝ้าย อำเภอสิชล นายเวียน จันทรทอง ย้ายถิ่นไปอาศัยที่จังหวัดระนอง นายจิต ยิ้มแย้ม ไปบ้านควนกุย จังหวัดกระบี่ เช่นเดียวกับที่มีบางครัวเรือนหนีคดีผู้อื่นตาย²³ แล้วค่อยๆย้ายไปตั้งถิ่นฐานถาวรในที่สุด อย่างไรก็ตามการย้ายของบุคคลช่วงนี้ต่อเนื่องเข้าสู่ทศวรรษที่ 2520 เกิดปรากฏการณ์ที่สำคัญคือ นอกจากไปทำงานรับจ้างดังกล่าวแล้วบางคนบางกลุ่มยังไปถูกจับกุม ถูกตามจับจากตำรวจเนื่องจากไปทำงานผิดกฎหมายด้วยการปล้น ขโมย โดยกระทำกันเป็นทีมซึ่งเป็นอาจจะร่วมกันกับกลุ่มบุคคลที่ไปจากบ้านใกล้เคียง เมื่อถูกปราบ²⁴ ทำให้ต้องหนีการถูกจับกุมกลับมาบ้านครั้งใหญ่ในช่วงต้นของทศวรรษที่ 2520

อย่างไรก็ดี ในทศวรรษที่ 2520 ได้เกิดปรากฏการณ์ใหม่ในการย้ายถิ่นออกจากบ้านไกรไทย กล่าวคือเป็น “การย้ายหนีนาหาเมือง” มักจะเป็นบุคคลที่เกิดในช่วง พ.ศ. 2500 หรือก่อนหลังเล็กน้อย ที่เรียกว่า “พวกห้าร้อย” บุคคลเหล่านี้จะมีการย้ายกันมากขึ้นเรื่อยๆจนถึงปัจจุบัน เหตุผลสำคัญ คือ “การศึกษาเล่าเรียน” หรือกล่าวได้ว่าคนที่ย้ายเพราะการเป็นคนที่ได้รับการศึกษาในระบบโรงเรียน (Formal Education) เมื่อประสบความสำเร็จจากการเรียนแล้วไม่ได้กลับมาบ้านต้องหางานทำที่ในเมืองหรือต่างจังหวัด ด้วยการรับจ้างเป็นพนักงานในภาคอุตสาหกรรม ห้างร้านและภาคบริการ มีเป็นส่วนน้อยที่รับราชการ โดยบุคคลที่ย้ายจะมีมากถึง 80 คน ดังตารางที่ 8 สถานที่ที่ย้ายไป ได้แก่ กรุงเทพมหานคร เป็นแหล่งรับย้ายของบุคคลรุ่นนี้ถึง 34 คน กรณีตัวอย่างบุคคลยุคแรกที่ย้ายไปกรุงเทพมักจะเป็นผู้ที่เรียนจบในระดับประกาศนียบัตรเป็นส่วนใหญ่ ได้รับจ้างในทางบริการ ห้างร้าน โรงงานอุตสาหกรรม การค้าขายและเย็บผ้า โดยเฉพาะผู้บุกเบิกของบ้าน ได้แก่ นางสาวสัจจา บุญสวยขวัญ²⁵ เมื่อ พ.ศ.2520 ได้ออกจากบ้านไกรไทย ไปเย็บผ้าที่กรุงเทพฯ หลังจากนั้นก็มีน้องชาย 2 คน นายโชคดี บุญสวยขวัญ นายพิทักษ์ บุญสวยขวัญ ที่สำเร็จการศึกษาในระดับประกาศนียบัตร ได้ย้ายตามไปทำงานโรงงานและออกมารับเหมารับไฟฟ้า จนประสบความสำเร็จ จนทำให้บุคคลอื่นๆย้ายตามเข้าไปรับจ้าง หรือทำงานต่างๆหลังการเรียน เช่น นายสุพิศ สุขหวาน นายโสพนา บุญสวยขวัญ นายสมศักดิ์ บุญขวัญ หรือกรณีนางแดง ประสาทพจน์ นายประมวธ ประสาทพจน์ ได้ย้ายมารับจ้างเย็บผ้าโหลที่ประตูน้ำ กรุงเทพมหานคร ประสบความสำเร็จให้น้องๆ ญาติๆ ตามกันเข้ามา ในที่สุดก็เปิดเป็นร้านรับเย็บผ้าโหลที่ประตูน้ำ เป็นกิจการที่

ประสบความสำเร็จให้บุคคลในรุ่นนี้ย้ายตามตามออกมาอย่างต่อเนื่อง เป็นต้น ส่วนหนึ่งจำนวน 20 คน ย้ายไปรับจ้างในภาคเกษตรกรรม ดังตารางที่ 9 เพราะจบการศึกษาแต่ระดับภาคบังคับ นอกจากนี้ แหล่งที่ย้ายไปในเมืองอื่นๆหรือจังหวัดใกล้เคียง พบว่าไปประกอบอาชีพแปลกๆ มากขึ้น เช่น ลูกจ้างจับกุ้ง ออกทะเล แม้กระทั่งเป็นผู้หญิงในธุรกิจบริการท่องเที่ยวให้แก่นักท่องเที่ยวต่างชาติที่ภูเก็ต²⁶ หรือเคยมีบางคน²⁷ ได้ไปปฏิบัติงานในธุรกิจบริการบันเทิง ปัจจุบันนี้หมดวัยในการออกไปทำงานและได้ย้ายกลับมาอยู่บ้าน

ตาราง 9 ลักษณะการย้ายถิ่นยุคหลัง 2520 – ปัจจุบัน

สถานที่ที่ ย้ายไป	รับจ้าง		ราชการ/วิชาชีพ	รวม
	ภาคเกษตร	อุตสาหกรรม/บริการ		
ตจว.	20(25.00)	24(30.00)	2(2.50)	44(57.50)
กทม.	-	29(36.25)	5(6.25)	34(42.50)
รวม	20(25.00)	53(66.25)	7(8.75)	80(100.00)

การย้ายไปพื้นที่ต่างจังหวัดใกล้เคียง จำนวน 44 คน หรือร้อยละ 57.50 เช่น สุราษฎร์ธานี กระบี่ สงขลา ตรัง ภูเก็ต พังงา โดยเฉพาะที่กระบี่ พังงา สุราษฎร์ธานี ไปเป็นลูกจ้างกรีดยาง ทำสวน และรับจ้างทั่วไป ไปเย็บผ้า รับจ้างทั่วไป (ทำงานจ้าง) ภาคอุตสาหกรรม ภาคบริการ เป็นลูกจ้างทางการเกษตร เช่น กรีดยาง ทำสวน ทำนา ออกทะเล และมีบางส่วนที่ย้ายไปอยู่ในเมืองนครศรีธรรมราช โดยอาจจะไปมีครอบครัวใหม่

หากพิจารณาครัวเรือนที่ย้ายในช่วง 2510 ที่ย้ายไปแล้วก็ย้ายกลับมาในระยะเวลานั้นประมาณ 5-10 ปี จำนวน 12 ครัวเรือน หรือบางครัวเรือนอาจจะย้ายไปตั้งหลักแหล่งที่อื่นเพื่อไปทำสวนและรับจ้างเป็นการถาวร จำนวน 11 ครัวเรือน เป็นการย้ายทั้งครอบครัว บางส่วนโดยมีสมาชิกบางส่วนยังอาศัยครอบครัวอยู่ อาจจะย้ายเฉพาะพ่อแม่แต่ให้ดำรงลูกอยู่ ส่วนลักษณะการย้ายที่ถูกเป็นผู้ย้ายออกมักจะเกิดในทศวรรษที่ 2520 โดยไปศึกษาเล่าเรียนและไปทำงาน แล้วแต่งงานมีครอบครัวในเมืองทิ้งให้พ่อแม่อยู่ครัวเรือนตามลำพัง ในลักษณะนี้อาจจะส่งบุตรมาให้พ่อแม่เลี้ยงดูแทน นอกจากนี้อาจจะจัดส่งเงินมาช่วย หรือซื้อ

อุปกรณ์เครื่องมือเครื่องใช้ในครัวเรือน เช่น ที่ไม่ขาดคือ โทรทัศน์ ตู้เย็น เตาแก๊ส และเสื่อน้ำมัน ส่วนบางคนอาจจะมีฐานะดีขึ้น สามารถส่งเงินมาสร้างบ้าน เช่น นายธรรมรัตน์ ประสาทพจน์²⁸ เป็นเพียงหนึ่งเดียวของครัวเรือนที่รับราชการที่มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร ได้นำเงินมาสร้างบ้าน จำนวน 200,000 บาท เสร็จเมื่อเดือนกันยายน 2542 และเป็นบ้านที่สวยและราคาสูงที่สุดในบ้านไกรไทย ส่วนลักษณะที่ส่งเงินกลับในรูปของชื่อของหรือสร้างสิ่งของชื่อที่ดินนา เช่น นายแวว บุญขวัญ ที่สำเร็จการศึกษาระดับประกาศนียบัตร แล้วไปทำงานบริษัทที่กรุงเทพมหานคร ส่งเงินมาให้พ่อแม่พี่น้องซื้อวัวเลี้ยง บุคคลเหล่านี้หรือบุคคลอื่นๆที่สำเร็จจะเป็นตัวอย่าง (Modeling) ให้ย้ายถิ่นตามกันออกอย่างต่อเนื่อง

โดยสรุปแล้ว การย้ายถิ่นของบ้านไกรไทยจะมีลักษณะดังตารางต่อไปนี้

ช่วงเวลา	ลักษณะบุคคลที่ย้าย	เหตุที่ย้าย
ทศวรรษ 2500	เป็นกลุ่มคนที่สำเร็จการศึกษา เป็นกลุ่มคนที่สำเร็จการศึกษา ทางโลก,พระ	-หนีคดีความและหนีคู่ความขัดแย้งหรือให้พ้นการเป็นคู่กรณี -การไปรับราชการสำหรับ
ทศวรรษ 2510		-ไปรับจ้างทำงานภาคเกษตรกรรมที่บางหลาม กรุงเทพมหานคร ปลายพระยา รับจ้างถางสวน ผ่าฟืนและไม้หยา
ทศวรรษ 2520	เป็นบุคคลรุ่นลูก ของรุ่นที่สองและ มักจะมีความรู้หรือสำเร็จการศึกษา สูงกว่าชั้นพื้นฐานหรือภาคบังคับ	-หนีคดีความ,หนีคู่ขัดแย้ง -ย้ายไปศึกษาต่อในระดับมัธยม และประกาศนียบัตร เข้าสู่มหาวิทยาลัย เมืองและกรุงเทพมหานคร -เข้าไปรับจ้างภาคอุตสาหกรรม และบริการในเมือง

การเรียนรู้

การศึกษาเล่าเรียนเป็นค่านิยมสำคัญของคนบ้านไกรไทย เพียงแต่ยังคงสงวนไว้สำหรับการไม่ส่งบุตรหลานเข้ารับการศึกษ เพราะไม่มีเงินพอที่จะส่งเสียได้ และคิดว่าบุตรหลานบางคนไม่นิยมหรือชอบกับการศึกษาเล่าเรียน โดยสามารถแบ่งประสบการณ์ของบุคคลที่นี้จากเวลาที่เรียนออกเป็น 2 ยุค

ยุคแรก เป็นปรากฏการณ์ของบุคคลช่วงก่อน 2500 ลักษณะของการศึกษาเล่าเรียนหลังจากสำเร็จชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 จากโรงเรียนวัดพระบาท อันเป็นโรงเรียนประถมศึกษาของบ้านแล้ว บางคนบวชเพื่อศึกษาเล่าเรียนและเข้ารับการศึกษในสถาบันการศึกษาจนสำเร็จ ซึ่งจะเป็นกรณีของบุคคลที่อาวุโสของบ้าน

นายสงวน บุญสวขวัณ	บวชเรียนเปรียญธรรม	อดีตผู้ใหญ่บ้าน
นายด่วน ยิ้มแย้ม	เกษตรไสใหญ่	รับราชการ
นายเนย ทองเอียด	บวชเรียนเปรียญธรรม	เป็นครูที่ตรัง
นายประคอง คงมา	บวชเรียนเปรียญธรรม	เป็นครูที่ตรัง
นายฉลอง เกี้ยวสังข์	เรียนอยู่วัดปากเชียร	เป็นตำรวจ ที่พังงา ,ระนอง
นายเฉลียว เกี้ยวสังข์	เรียนอยู่วัดปากเชียร	เป็นข้าราชการ กรมราชทัณฑ์
นายสมบุรณ์ พูลวาสน์	บวชเรียนเปรียญธรรม	เป็นอาจารย์โรงเรียนวัดแดง
นายสงวน พูลวาสน์	บวชเรียนเปรียญธรรม	เป็นครูที่จังหวัดพังงา
นายรุ่ม หมวกแดง	บวชเรียนเปรียญธรรม	เป็นครูโรงเรียนบ้านควนเงิน

บุคคลเหล่านี้ผ่านการศึกษาเล่าเรียนส่วนใหญ่จะสำเร็จจากระบบการศึกษาของสงฆ์หรือ “เรียนทางพระ” จนสำเร็จ แต่มีลักษณะร่วมกันคือ มีการย้ายออกเกือบหมด คือย้ายออก 8 คน

ส่วนในยุคสอง การเรียนในระบบโรงเรียน สำหรับบุคคลที่เกิดช่วงประมาณ ก่อนหรือหลัง พ.ศ. 2500 เล็กน้อย มักจะเป็นผู้ที่ย้ายเพราะสำเร็จการศึกษาเล่าเรียนในระดับที่สูงกว่าการศึกษาภาคบังคับ การศึกษาชั้นมัธยม , ระดับประกาศนียบัตรมีจำนวนมากกว่า 11 คน และปริญญาบัตรมีจำนวน 9 คน แล้วบุคคลกลุ่มนี้จะสัมพันธ์การการย้ายถิ่นในทิศ

วรรษ 2520 และโดยเฉพาะในช่วงทศวรรษ 2530 จะมีจำนวนมากเป็นพิเศษ กล่าวคือ มีถึง 80 คน หรือร้อยละ 35.55 ของสมาชิกที่อยู่ในบ้าน โดยไปอยู่ที่กรุงเทพมหานคร 34 คน หรือร้อยละ 42.50 ของผู้ย้ายออก บุคคลเหล่านั้นไปเป็นลูกจ้างในห้างร้าน รับจ้าง หรือภาคเอกชน บริการไปรับจ้างโดยเฉพาะการเย็บผ้าโหล มี 2 คนเท่านั้นที่รับราชการ คือ นายสมคิด สุขหวาน กรมอุตุนิยมวิทยา และนายธรรมรัตน์ ประสาทพจน์ ที่มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร โดยคนกลุ่มนี้ จะเป็นกลุ่มที่ผ่านการศึกษาในระบบอาจะจบสูงสุด ปริญญาตรีและความรู้การศึกษาขั้นพื้นฐาน ส่วนการย้ายไปตามจังหวัดต่าง โดยมีการศึกษาสูงสุด คือ กำลังศึกษาในระดับปริญญาเอก ซึ่งรับราชการอยู่

อาชีพ

จากการสังเกตและข้อมูลเชิงประจักษ์เกี่ยวกับเศรษฐกิจครัวเรือนพบว่า ชาวบ้านไทรไทยมีอาชีพทำนาเป็นหลัก มีประมาณร้อยละ 86.00 ซึ่งเป็นการปลูกข้าวต่อเนื่องมาแต่อดีต ลักษณะการทำนาในปัจจุบันนี้ไม่ใช้วัวไถนาอีกต่อไปแล้ว เพราะมีการใช้เครื่องจักรแทน จึงทำให้ปริมาณการเลี้ยงวัวในครัวเรือนต่างๆลดน้อยลง²⁹ ส่วนอาชีพเสริมรายได้อื่น ๆ หรืออาชีพรอง ในหนึ่งครัวเรือน เช่น ไร่สวนผสม การทำสวนยางพารา หรือในหนึ่งครัวเรือนอาจจะมีการประกอบอาชีพหลายๆอาชีพเสริมรายได้ให้ครัวเรือน ดังตารางที่ 10 ทั้งมีการรับจ้างค้าขายในบ้านเล็กๆ น้อยและเลี้ยงไก่เพื่อไว้บริโภคในครัวเรือนหรือเลี้ยงหมูบ้าง

ตารางที่ 10 อาชีพประชากรบ้านไกรไทย

อาชีพ	จำนวนครัวเรือน	ร้อยละ
เกษตรกรรม		
- ทำนา	12	24.00
- สวนยางพารา	2	4.00
- ทำนา+ไร่นาสวนผสม	18	36.00
- ทำนา+ยางพารา	8	16.00
- ไร่นาสวนผสม	2	4.00
- ทำนา+ไร่นา+ยางพารา	5	10.00
อื่น ๆ		6.00
- ขับมอเตอร์ไซด์รับจ้าง	3	
- ค้าขาย		
รวม	50	100

จากตารางนี้ทำให้ทราบว่าการทำงานของคนบ้านเป็นอาชีพหลักสูงถึง ร้อยละ 86 และยังมีอาชีพรองที่เข้ามาใหม่คือไร่นาสวนผสมที่รับเข้ามาหลัง พ.ศ. 2531 ที่ได้รับการส่งเสริมการขุดจากทางราชการฟรี เช่นเดียวกับมีความพยายามปรับเปลี่ยนจากการที่เพียงแต่ถางป่าบนเนินเขาพระบาททำไร่เลื่อนลอยอย่างที่เคยปฏิบัติมาเพื่อปลูกมันสำปะหลัง แต่เมื่อภูเขาพระบาทถูกจับจองมากขึ้นไม่อาจจะถางป่าได้ตามอำเภอใจก็จำเป็นต้องมาปลูกพืชยืนต้นทางเศรษฐกิจคือ ยางพาราแทน เมื่อต้นทศวรรษ 2520 โดยนายรุ่น ปรานค์แก้ว ยางพาราดังกล่าวเริ่มมารีตได้แล้วเมื่อต้นทศวรรษ 2530 และเป็นสวนยางพารารายแรกที่ได้รับเข้ารับการส่งเสริมจากกองทุนสวนยางให้ตัดยางเก่าทิ้งแล้วปลูกยางพันธุ์ดีแทนเมื่อ พ.ศ.2540 ส่วนเจ้าของที่ดินบนภูเขาลูกนี้ก็ได้เปลี่ยนแปลงมาปลูกยางพารากันมากขึ้น นอกจากการปลูกบนภูเขาแล้วยางพาราก็มาแทนไม้พันธุ์พื้นเมืองอื่นๆในบริเวณบ้านหรือที่ดินบ้านเก่าที่ตั้งบ้านเรือนแต่เดิมก่อนย้ายออกมาตั้งใหม่ริมถนน

นอกจากนี้ประชาชนเริ่มตอบสนองในกิจกรรมไร่นาสวนผสม ซึ่งได้เริ่มเข้ามาสู่ชุมชนนี้ ด้วย “รับการแจก” จากอำเภอเชียรใหญ่ในต้นทศวรรษที่ 2530 และประมาณ พ.ศ.2537

ประชาชนยังมีความต้องการมากขึ้น เพราะทางราชการขุดคันดินและแจกพันธุ์พืชให้ฟรี ดังนั้น เมื่อมีการชุมนุมของคนลุ่มน้ำปากพนังที่ศาลากลางจังหวัดนครศรีธรรมราช เพื่อเรียกร้องให้ทางราชการช่วยเหลือแก้ปัญหาการผลิตหลังน้ำท่วม พ.ศ.2531 คนบ้านไกรไทยจึงเข้าร่วมประมาณ 1 คันรถหรือประมาณ 15 คน โดยการเรียกร้องการให้ทางราชการสนับสนุนการขุดไถนาสวนผสม ที่ทางราชการเรียกการชุมนุมครั้งนั้นว่า ประท้วง "ชิงรถแบ็คโฮ"

กระนั้นก็ดีทั้งยางพาราและไร่นาสวนผสมก็ยังคงเป็นอาชีพใหม่ที่ขาดทั้งประสบการณ์และความรู้ เป็นความพยายามปรับตัวแสวงหาทางเลือกในการเสริมรายได้ให้แก่ครัวเรือน หลังจากที่ย้ายถิ่นเริ่มทยอยกลับเข้ามาบ้านอีกครั้งหนึ่ง³⁰ จึงพยายามทำสวนยางพารากันมากขึ้นเนื่องจากมีประสบการณ์ในขณะที่ย้ายออกไปจากบ้านที่ไปรับจ้างในสวนลักษณะนี้ ส่วนไร่นาสวนผสมมักจะเป็นการเลียนแบบหรือปลูกพืชเหมือนกัน เช่น เมื่อปลูกผักกาดเขียวก็จะปลูกตาม ๆ กัน หรือแตงกวา ก็ปลูกเหมือนกัน กัน จนผลผลิตออกมามากมีปัญหาเกี่ยวกับการตลาด ทั้งนี้ ทั้งนี้ ไร่นาสวนผสมที่นี้ก็ได้เป็นการปลูกเพื่อบริโภคในครัวเรือน แต่เป้าหมายที่ทุกคนทำคือการส่งออกขายทั้งสิ้น ในช่วงหลัง 2533 ไร่นาสวนผสมสร้างรายได้ดี เพราะผลผลิตยังมีไม่มาก ชาวบ้านนำผลผลิตใส่รถเข็นหรือรถรูงออกไปขายตลาดปากคลองวัดแดงหรือนำไปขายตลาดหัวไทร แต่หลัง พ.ศ.2539 เมื่อมีผู้เข้าร่วมโครงการไร่นาสวนผสมตามโครงการพระราชดำริมากขึ้น มีการปลูกกันในปริมาณที่มากขึ้น ปลูกพืชชนิดเดียวกันเป็นแปลงขนาดใหญ่และปฏิบัติเหมือนกันทั้งบ้าน ตลอดจนมีการใช้วิทยาการหรือเทคโนโลยี เช่น ยาปราบศัตรูพืชเข้าช่วยให้พืชผักสวยงามเพราะพ่อค้าคนกลางต้องการผลผลิตที่สวยงาม³¹ ซึ่งเป็นคนในบ้านไกรไทยได้ประกอบอาชีพเป็นพ่อค้ารับซื้อผักส่งขายตลาดหัวอิฐ 3 ราย³² ด้วยการมารับถึงบ้านแต่ราคาก็เป็นไปตามที่พ่อค้ากำหนดภายใต้อิทธิพลของราคาในตลาดหัวอิฐ³³ ความรุ่งโรจน์ของไร่นาสวนผสมก็ชะงักมาตั้งแต่ พ.ศ.2540 เมื่อผลผลิตล้นขายไม่ได้ราคา ประกอบกับมีปัญหาภัยแล้งหนักหรือทำลาย ต้องใช้ยาฉีดคราวละมาก ทั้งเป็นการเพิ่มต้นทุนและเสี่ยงอันตรายกับการฉีดยา

สำหรับการอาชีพของบ้านไกรไทย พิจารณาจากการการถือครองและการใช้ประโยชน์ที่ดิน มีอาชีพเดิมทำนาทุกครัวเรือน ประชากรที่นี้ส่วนใหญ่ประมาณร้อยละ 90 มีที่ดินนาเป็นของตนเอง โดยมีการถือครองที่ดิน ดังตารางที่ 11

ตารางที่ 11 ขนาดการถือครองที่ดินเพื่อการทำนา

ขนาดการถือครอง (ไร่)	จำนวนครัวเรือน	ร้อยละ	รับhra (ครัวเรือน)
ไม่มี	5	10.00	-
1-5	13	26.00	1
6-10	7	14.00	2
11-15	8	16.00	-
16-20	2	4.00	-
21-25	2	4.00	-
26	4	8.00	-
รวม	41	100	9

จากตารางที่ 11 พบว่า การถือครองที่ดินที่มากที่สุดประมาณ 5 ไร่ เท่านั้น คือมี ร้อยละ 26 หรือประมาณ 1 ใน 4 ของครัวเรือน หรือหากจะรวมผู้ที่ถือครองที่ดินที่ต่ำกว่า 10 ไร่ ลงมา พบว่ามีถึงร้อยละ 50 ประชากรไม่มีที่ดินจำนวน 5 ครัวเรือน แต่ก็เช่าที่นา เช่น นาย รมณ์ นางอำไพ เช่านา 10 ไร่ นายประคอง นางเอียน ล่องวิไล เช่านา 5 ไร่ หรือนางแปลก ชูไกรไทย เป็นต้น การเช่าหรือที่เรียกว่า “รับหรรนา”³⁴ เป็นวิธีการที่หาเงินเมื่อยามจำเป็นหรือ เตือดร้อนหรือต้องการเงินที่ง่ายและสะดวกและนิยมปฏิบัติกัน ผู้รับหรรนาจะนำเอาที่นามาทำ นาแทนเจ้าของนาเอาเงินก่อนไปทำที่ปีก็ได้จนกว่าเจ้าของนาจะนำเงินเท่าเดิมมาไถ่ถอนอัน เป็นข้อตกลงหรือระเบียบของสังคม (Social organization) หรือบางคนหรือบางครัวเรือนอาจ จะทำ “นาหะ” หมายถึงแบ่งผลิตผลระหว่างเจ้าของนากับผู้ทำนาโดยคู่กรณีแล้วแต่ตกลงกัน อย่างไรก็ตาม ครัวเรือนที่เช่านาเหล่านี้ก็ไม่ได้มีฐานะยากจน กลับมีความสะดวกสบายจาก สภาพบ้าน ลูกอาจจะได้รับการศึกษาและในอดีตเคยมีที่นาเป็นของตนเอง แต่ขายไปเมื่อย้าย ถิ่นออกไปจากหมู่บ้าน นอกจากนี้การรับหรรนาจะพิจารณาถึงความมีน้ำใจช่วยเหลือผู้อื่น เพราะผู้หรรนานั้นมักจะเป็นผู้ที่เตือดร้อนหรือมีปัญหาในการใช้เงิน ดังนั้นผู้รับหรรนาจึงมักจะมีเงินมีฐานะและได้รับน้ำใจจากเพื่อนบ้าน

ลักษณะการทำนา ที่ไทรโยคเมื่อ 2505 จนถึงปัจจุบัน ไม่มีการเปลี่ยนแปลงมากมายนัก กล่าวคือเป็นแบบการยั้งชีพ หรือเป็นดังที่ฉัตรทิพย์ นาถสุภา เรียกว่า "การผลิตแบบพอเพียง" (Self – Subficient) ที่เป็นการกล่าวถึงวิธีการผลิต ว่า

"การผลิตแบบพอเพียงแต่เป็นการพอเพียงในระดับชุมชน (Community Level) มิใช่พอเพียงระดับครัวเรือน(household) เป็นเพราะกระบวนการผลิตช่วยเหลือซึ่งกันและกัน (mutual aid) ระหว่างครัวเรือนในแง่แรงงานและเครื่องมือการทำนา...ด้วยการผลิตเพื่อใช้เอง ความพอเพียงในตัวเอง ความสัมพันธ์ในการผลิตแบบชุมชน (communal production relations) ...ชุมชนในประเทศไทยก่อนทุนนิยมจึงเป็นหน่วยที่คงอยู่ได้ดีด้วยของตัวเอง (Self-sustaining)....."³⁵

คำกล่าวนี้นับเป็นการอธิบายสภาพการณ์ทำนาก่อนทุนนิยม เพียงแต่บ้านไทรโยคในช่วง 2505 จนถึงปัจจุบันเป็นการทำนาในท่ามกลางระบบการตลาด คือ "จุดมุ่งหมายการผลิตแบบทุนนิยม แต่วิธีการผลิตแบบดั้งเดิม" แม้ว่าฉัตรทิพย์ จะไม่กล่าวถึงจุดมุ่งหมายของการทำนาไว้ที่นี่ แต่จุดมุ่งหมายของชาวนาบ้านไทรโยค ประกอบกับจุดมุ่งหมายการผลิตเป็น 2 ลักษณะ กล่าวคือ ประการแรก เป็นการผลิตในระบบยุคทุนนิยมหรือการผลิตเพื่อตลาดตามหรือผลิตด้วยจุดมุ่งหมายเพื่อขายที่ทุกครัวเรือนต้องขายข้าวเพื่อไปใช้เงินสดในทุกกิจการของชีวิตและครัวเรือน ดังนั้นลักษณะการขายข้าวแบบ "การทุนข้าว" หรือ "ตวงข้าว" คือการนำข้าวไปขายตลาดหรือโรงสีเมื่อถึงวันตลาดนัดบ้านปากคลอง, ตลาดนัดบ้านคตธรรมราช ,ตลาดนัดบ้านปากพรุ หรือใส่กระสอบทุนไปตวงข้าวโรงสีที่บ้านหน้าท่า แล้วซื้อสิ่งของเครื่องใช้ในครัวเรือนจากโรงสีที่เป็นร้านค้าอีกหนึ่งธุรกิจบ้าง จนข้าวกลายเป็นที่มาของปัจจัยในการครองชีพ หากครัวเรือนใดมีฐานะค่อนข้างดีก็จะขายเป็นครั้งๆจำนวนมาก ครึ่งเกวียนหรือที่เรียกว่า "บัน" หรือ 1 เกวียนหรือมากกว่านั้น เพื่อนำเงินไปใช้ในกิจกรรมต่าง ข้าวจึงเป็นพื้นฐานสำคัญในการสร้างครัวเรือน สำหรับการค้าข้าวผ่านการรับซื้อโดยคนจีนเป็นผู้กำหนดราคาและระยะเวลาในการซื้อขาย พ่อค้าคนจีนจะมีสถานภาพทางสังคมสูงและเป็นที่ยอมรับของชุมชนชาวนา เพราะในพื้นที่นี้มักจะเรียกคนจีนเหล่านี้ว่า "เจ้า"³⁶ ซึ่งเป็นผู้ที่มีความสัมพันธ์อาจจะเกี่ยวดองด้วยการเป็นญาติหรือพรรคพวกที่เชื่อมโยงด้วยการเป็นผู้รับซื้อผลิตผลและให้เงินกู้ เช่น โกยี้ คิวโมกข์ โก้เกี้ยว โก้แซ่ จากบ้านคตธรรมราช "แต่ (หมายถึงพ่อ) สนิทกับชาวบ้านทำให้ซื้อข้าวได้มาก บางปีรับซื้อเป็น 100 เกวียน" เป็นคำกล่าวของนางอรมณี จิรจิต³⁷ ลูกสาวโก้เกี้ยว และ

ที่สำคัญคือคนเชื้อสายจีนเหล่านี้ได้สัมพันธ์เป็นพิเศษ เช่น มีงานต่างๆในบ้านไกรไทยก็จะเข้ามาร่วมหรือมีการช่วยเหลือในลักษณะสร้างแรงจูงใจให้ขายข้าว เช่น หากเดือดร้อนเงินก็จะมากู้ยืมหรือในช่วงตรุษจีนก็จะฝากขนมเซ่งมาให้ จนสามารถสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน นอกจากนี้ที่สำคัญ คือ มาแลกเปลี่ยนที่นากับพื้นที่สวนข้างบ้านสร้างฮวงซุ้ย ถึง 2 ที่ คือบ้านนายเฉลิม เกี้ยวสังข์ และที่ดินนายสวน บุญขวัญ เหล่านี้จะเป็นเงื่อนไขสำคัญกับการค้าข้าวของคนเชื้อสายจีน การผลิตข้าวจึงตอบสนองตลาดผ่านบุคคลเหล่านี้ ประการที่สอง ผลผลิตบางส่วนเก็บไว้บริโภคในครัวเรือนอย่างเพียงพอเสมอ ดังนั้นจึงน่าจะสอดคล้องกับที่ ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ^{๙๐} ที่อธิบายลักษณะชาวนาว่า “เป็นแบบหนึ่งครัวเรือน สองวิธีการผลิต” หรือหากพิจารณาบริบทของเศรษฐกิจ การค้าข้าวในกลุ่มน้ำปากพอง “พลังของข้าว” กลายเป็นเงื่อนไขสำคัญ ข้าวจึงเป็นผลผลิตที่ขายออก (Export) ไปที่เชื่อมโยงระหว่างเศรษฐกิจครัวเรือนและเศรษฐกิจชาติหรือภูมิภาคอย่างสงขลาเมืองอื่นและประเทศใกล้เคียง รวมถึงข้าวของบ้านไกรไทยและบ้านอื่นๆ ด้วย จะเป็นการผลิตเพื่อการค้าตามความต้องการของตลาด เพียงแต่ทุกครัวเรือนต้องสำรองข้าวไว้ในปริมาณที่เพียงพอสำหรับการบริโภคในครัวเรือนตลอดหนึ่งฤดูกาลผลิตโดยที่เขาเดือนร้อนกับการที่จะขาดแคลนในการบริโภคแต่อย่างใด

การซื้อขายก่อนหน้า 2505 นั้น ตำบลเขาพระบาทก็มีการตั้งโรงสีเองแล้ว โดยกำนันเพียร ปานจันทร์ เมื่อประมาณ 2475 แต่ก็ไม่ค่อยไป โรงสีนี้ให้บริการสีข้าวรับซื้อข้าวจากชาวบ้านแล้วส่งต่อไปคนเชื้อสายจีน เช่น เจ้าเตง ทองเอียด เจ้าเล็ง จงไกรจักร เจ้าแช่ เจ้าซุ่น ซึ่งเป็นเชื้อสายจีนบ้านบางแก้วและบ้านคตธรรมราช คนกลุ่มนับว่าเป็นพ่อค้ารุ่นแรกๆ ก่อนที่พ่อค้ารุ่นต่อมาได้แก่ โกยี้ คิวโมกข์ โกเกี้ยว โกแช่ แซ่หุ่่น บ้านคตธรรมราช จะปฏิสัมพันธ์ซื้อขายข้าว โดยมีกลยุทธ์เช่นเดิม คือ การสร้างความสัมพันธ์หรือคุ้นเคย ไปเยี่ยมเมื่อไปตลาดคตธรรมราช โดยเอาของไปขาย เอาของไปให้ เช่นเดียวกันที่พ่อค้าเหล่านี้ก็จะไปมาหาสู่เมื่อมีงานก็เข้าร่วมอย่างสนิทสนม หากมีความจำเป็นเกิดความต้องการใช้เงินเป็นก้อนจำนวนมาก ก็สามารถไปหยิบยืมกันโดยชำระหนี้คืนเป็นข้าว เมื่อหลังเก็บเกี่ยวในเดือน 4 ก็จะนำเกวียนมาบรรทุกหรือถึงเดือน 12 ก็นำเรือมาบรรทุกไปขายต่อที่โรงสีบ้านกลางหรือปากพองอีกทอดหนึ่ง เมื่อ พ.ศ.2519 ได้เริ่มมีโรงสีข้าวในหมู่บ้านอีกครั้งหนึ่ง นายสมปอง จงไกรจักร ได้สร้างโรงสีห้วยยกบนที่ดินของพี่สาว คือนางเจี้ยว จงไกรจักร แล้วเปิดทำการสีข้าวเพื่อบริการในบ้านและส่งข้าวสารขายให้กับโรงสีชะเมาและเอาปลายข้าวสำหรับการเลี้ยงหมู แต่กิจการไม่ดีเพราะไม่

มีเงินทุนและเครื่องสีเก่าทำให้เครื่องเสียบ่อยๆ คุณภาพข้าวต่ำเพราะมีข้าวเปลือกติดออกมา กับข้าวสารมากจึงไม่เป็นที่นิยมของเพื่อนบ้าน จึงได้ขายให้นายสุชาติ จันทรทอง ซื้อทั้งๆที่เครื่องสีไม่มีศักยภาพพอที่จะดำเนินการได้อีกต่อไปในที่สุดยุติการสีข้าว เมื่อปลายทศวรรษ 2520 มีโรงสีของนายปิ่นเพชร บุญขวัญ ที่ซื้อโรงสีมือสามมาจากบ้านอื่นด้วยการกู้เงินจาก ธนาคารหมู่บ้านแต่ประสบปัญหาความเก่าของเครื่องจึงมีสภาพเหมือนกับเครื่องแรก อย่างไรก็ตาม ก็ดีปริมาณข้าวก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่มีน้อยมาก เมื่อการปลูกข้าวเพียงแค่บริโภคในครัวเรือนมากกว่าไว้ขายเช่นแต่อดีต เพราะขาดแคลนแรงงานและทำนายากลำบากมากขึ้น ปริมาณข้าวจึงไม่สามารถตอบสนองโรงสีให้อยู่ได้

สำหรับการผลิตเป็นแบบดั้งเดิม แม้ว่าจะพยายามพัฒนาการผลิตข้าวด้วยการพยายามใช้วิทยาศาสตร์ใหม่ๆ จากการผลิตที่ใช้แรงงานวัว อันเป็นวิทยาการดั้งเดิมมาตั้งแต่ พ.ศ.2504 และอาจจะมีการใช้รถไถนารับจ้างที่เข้ามากับนายหนานำรถเข้ามาบ้างหากดินดี หรือดินเหมาะสมกับการไถ อย่างไรก็ตามรถไถได้เกิดมานานแล้ว ประมาณ พ.ศ.2508 ที่มีคนในหมู่บ้านร่วมจัดตั้งกลุ่มชาวนากับชาวนาหมู่บ้านอื่นๆในตำบลเขาพระ นำโดย ครู กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ในบ้านไกรไทยมีสมัครเป็นสมาชิกจำนวนน้อยราย ได้แก่ นายสงวน บุญสวขวัณ โดยมีกิจกรรมสื่อสัมพันธ์ คือ รถไถของกลุ่มชาวนา แต่กลุ่มชาวนาไม่เป็นที่นิยมจึงได้ยุติในที่สุด นอกจากนี้ยังมีรถไถลากรุ่นแรกๆ คือ รถไถเดินตามของโกเกี้ยว บ้านคตธรรมราช และรถไถนาเป็นวิทยาการที่บทบาทมากยิ่งขึ้นตามลำดับมา ส่วนวัวนั้นเริ่มลดบทบาทลงอย่างเห็นได้ชัดเมื่อทศวรรษ 2520 และการใช้แรงงานวัวหมดไปอย่างสิ้นเชิงในทศวรรษที่ 2530 ถูกแทนด้วย "รถไถนาเดินตาม" หรือ "รถลูกหมา" การใช้รถไถนาเปลี่ยนแปลงไปสอดคล้องกับคำเปรียบเทียบกับว่า "ถ้าซื้อครันแล้วว ก็ไถนากับหมา"⁹⁹ ซึ่งเป็นความจริงเพราะวัวหมดความหมายในการทำอย่างสิ้นเชิง อย่างไรก็ตาม เทคโนโลยีการผลิตด้วยรถไถนาแบบนี้เข้ามาจัดการทุกอย่างตั้งแต่ไถนา วิดน้ำ และนวดข้าว นอกจากนี้การทำนาบ้านไกรไทย ไม่มีระบบชลประทานและต้องพึ่งพาธรรมชาติตลอดมาจนถึงปัจจุบัน สำหรับอีกวิทยาการหนึ่งพบเพียงว่ามีการใช้ "ปุ๋ยวิทยาศาสตร์" เสริมในครัวเรือนเท่านั้น ไม่มีการใช้มูลวัว หรือปุ๋ยคอกเข้าไปเสริม และการเตรียมดินก็ไม่ได้เกิดขึ้น หรือแม้แต่เมล็ดพันธุ์ข้าว กข. ที่เรียกกันว่า "ข้าวเบา" หรือ "ข้าวเตี้ย" หรือ "ข้าวสั้น" ก็เริ่มเข้ามาในช่วงกลางทศวรรษที่ 2530

กิจกรรมทางเลือกเพื่อการดำเนินชีวิตท่ามกลางเศรษฐกิจแบบตลาดที่เกิดขึ้นในบ้านไกรไทยเพื่อแก้ปัญหาการเงินขาดแคลน กล่าวคือ มีการจัดตั้งธนาคารหมู่บ้าน ตามการชักชวนของเครือข่ายธนาคารหมู่บ้านที่เป็นแกนนำตามธรรมชาติในการดำเนินงานในพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง เช่น นายไพโรจน์ ชูวงศ์กร บ้านบางหว้า, นายถาวร จุฬเสวัต ปากพนัง นายเจริญ สุขราช หัวไทรและคณะได้มาชักชวนให้นายลอบ สุขหวาน นายสวน บุญขวัญ นายปราโมทย์ แก้วเหมือน นายกระบวน พูลวาสน์ และนายเชือบ แก้วประเสริฐ อาจารย์ใหญ่โรงเรียนวัดพระบาท จัดตั้งเมื่อวันที่ 5 มิถุนายน พ.ศ.2537 มีจำนวน 16 ราย โดยมีนายลอบ สุขหวานเป็นประธานคณะกรรมการอีก 6 คน ดังตารางที่ 12 ต่อจากนั้นกิจการได้รับสนองตอบต่อสมาชิกและจำนวนเงินทุนก็เพิ่มขึ้นเช่นเดียวกัน

ตารางที่ 12 พัฒนาการธนาคารหมู่บ้านไกรไทย

พ.ศ.	จำนวนสมาชิก	จำนวนเงิน	ประธาน
2537	16	ไม่มีข้อมูล	นายลอบ สุขหวาน
2538	68	120,510	นายลอบ สุขหวาน
2539	104	386,889	นายลอบ สุขหวาน
2540	114	379,941	นายด่วน ยิ้มแย้ม
2541	142	389,444	นายปราโมทย์ แก้วเหมือน
2542	152	307,430	นายปราโมทย์ แก้วเหมือน

ความเติบโตของธนาคารนี้มาจาก ประการแรก ความต้องการเงินสดใช้จ่ายในครัวเรือนยามจำเป็น ประการที่สอง การปันผลและการเฉลี่ยคืนจากกำไรของธนาคาร กล่าวคือ ที่ประชุมกำหนดการเฉลี่ยคืนจากกำไรให้สมาชิกร้อยละ 80 จากการชำระดอกเบี้ยในอัตราร้อยละ 3 ต่อเดือนและกำไรของธนาคารทั้งปี และเป็นกำไรของธนาคารร้อยละ 20 นำเอาไปตอบแทนคณะกรรมการคนละ 3,000 บาทต่อปี ที่เหลือนำไปใช้ในสาธารณะประโยชน์ของหมู่บ้าน เช่น ปี พ.ศ.2541 นำไปซื้อดินลูกรังถมพื้นที่เพื่อจะสร้างศาลากลางบ้าน 4,000 บาทเศษ

ประการที่สาม ความมั่นคงสูง เนื่องจากทุกคนจะต้องมีหลักทรัพย์เป็น นส.3 มาค้ำประกัน หรือบุคคลค้ำประกัน เช่น กู้เงินจำนวนได้คราวละไม่เกิน 20,000 – 25,000 บาท แต่ต้องนำ นส.3 มาค้ำประกัน หากใช้บุคคลที่เป็นญาติใกล้ชิดหรือพ่อแม่มาค้ำประกันก็ได้ 5,000 บาท จากเหตุดังนี้ ทำให้สมาชิกเพิ่มขึ้นใน พ.ศ.2542 จำนวนสูงถึง 152 ราย⁴⁰ อย่างไรก็ตามก็มีสมาชิก ที่ผิดสัญญาไม่ส่งต้นไม้ส่งดอกเบี้ยยเพียง 9 รายเท่านั้น และในจำนวนนี้คณะกรรมการกำลังใช้ มาตรการทางสังคมลงโทษ (Social Sanction) โดยผู้ใหญ่บ้านหรือประธานธนาคารพร้อม สมาชิกบางคนได้เขียนป้ายขนาด 80 x 120 เซนติเมตร ติดประกาศบุคคลที่เป็นหนี้ทั้ง 9 ราย ไว้ที่ร้านน้ำชา นำไปสู่การความโกรธเคืองของญาติๆ บางรายใน 9 ราย ที่หาว่าเป็นการ “ประจานกัน” ประการที่สี่ การลงโทษนอกเหนือจากมาตรการทางสังคมแล้ว ธนาคารยังมีมติ กำหนดบทลงโทษด้วยการปรับ โดยนำผลรวมของค่างวดพร้อมดอกเบี้ยร้อยละ 3 มารวม ดำเนินการ “ทบตันทบดอก” หรือนำดอกเบี้ยมารวมเป็นเงินต้นคำนวณดอกเบี้ยร้อยละ 3 อีก ครั้งหนึ่ง ทำให้สมาชิกกลัววิธีคิดอัตราดอกเบี้ยที่ทวีคูณดังกล่าว ประการที่ห้า ลักษณะ ธนาคารเป็นองค์กรชุมชนที่เป็นสมบัติของทุกคนจึงมักจะมีการสอดส่องดูแลและเข้าร่วม ประชุม โดยการกู้และส่งเงินงวดอย่างมีความตระหนัก จากกระบวนการเกิดและการดำรงอยู่ ขององค์กรชุมชนนี้เป็นการร่วมกันจากสมาชิกของหมู่บ้านอย่างแท้จริง โดยมีตัวแทนภาครัฐ ได้ แก่ครูและผู้ใหญ่บ้านเท่านั้นเข้ามาเสริมในฐานะสมาชิกธรรมดาเท่านั้น กระนั้นก็ดี ความต้อ เนื่องและเข้มแข็งมาจากข้อตกลง (Social organization) ที่มีมาตรการทางสังคมที่เข้มงวดให้ สมาชิกปฏิบัติการผิดนัดหรือไม่ปฏิบัติตามสัญญาจะเป็นเรื่องสำคัญมากกว่าการใช้มาตรการ ทางกฎหมาย เช่นเดียวกับการค้ำประกันโดยญาติหรือพ่อแม่จะเป็นภาระทั้งทางสังคมและ ความมั่นคง เช่น กรณีนายลอบ สุขหวาน ต้องลาออกเมื่อลูกสาวกู้ยืมแล้วไม่ชำระหนี้ตาม กำหนดทำให้กลุ่มใจในที่สุดนายลอบจึงลาออก ทั้งๆที่เป็นคณะผู้ก่อตั้ง และเป็นประธานมาแต่ เริ่มต้น หรือนายปิ่นเพชร บุญขวัญ ที่กู้แล้วไปล้มเหลวในการทำโรงสีและการเลี้ยงหมูจนเดือด ร้อนถึงนายสวน บุญขวัญ บิดาที่เป็นคณะผู้ก่อตั้งต้องเข้าไปรับรองจนคณะกรรมการธนาคาร มั่นใจว่าได้นี้พร้อมดอกเบี้ยยจะได้รับคืนแน่นอน นับว่าเป็นความเชื่อมั่นผู้อาวุโสของครัวเรือนยัง เป็นมาตรการทางสังคมประการหนึ่ง แต่ความมั่นใจในคนรุ่นใหม่ยังเป็นเรื่องที่ต้องรอการ พิสูจน์

ลักษณะทางสังคม

เนื่องจากบ้านไกรไทย มีสภาพทางภูมิประเทศที่อยู่ในวงล้อมของเนินเขาพระบาท จึงมีลักษณะเหมาะสมในการปฏิบัติกิจกรรมหรือการดำเนินงานที่น่ากังขาหรือดำเนินงานมีปัญหาเชิงอธิบายและผิดกฎหมาย แล้วพยายามหลีกเลี่ยงกฎหมาย หลบหนีข้าแล้วข้าเล่า แล้ววิ่งเต้นล้มคดี วัดไม่ได้เป็นศูนย์กลางรวมใจของบ้านคงเป็นเพียงสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา

วิถีชีวิตทางสังคมของบ้านไกรไทย มีความนิยมในการรวมกลุ่มโดยมีเงื่อนไขพื้นฐาน คือความเป็นญาติและพวกพ้องเป็นเครื่องยึดเหนี่ยว แต่ก็ไม่มีเอกภาพ และยังมีการแข่งขันกันอยู่ภายใน ส่วนประเด็นที่เด่นชัดมากของบ้านไกรไทย คือ รูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคมเชิงนิเสธ (Negative Social Interaction Process) กล่าวคือ มีการลักขโมยวัว ซึ่งถือว่ามีหลายระดับความรุนแรง เช่น การลักขโมยแบบใหญ่หรือแบบที่เรียกผู้กระทำว่าเป็นบุคคลระดับ "อ้ายเสือ" และลักเล็กขโมยน้อย เช่น ลักขโมยเปิดไก่อ่ ฟิช นอกจากนี้ยังมีการลักเล็กขโมยน้อยที่เสริมให้เกิดความขัดแย้งหรือความขุ่นเคือง ความขุ่นข้องหมองใจกันภายในชุมชนนำมาซึ่งสถิติการฆ่ากันตายสูง นอกจากนี้มีการลักขโมยในพื้นที่ภายนอกบ้านหรือพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนังในทศวรรษที่ 2500 แต่เมื่อถึงยุคที่มีการย้ายถิ่นในทศวรรษที่ 2510 , ทศวรรษ 2520 ไปหาทำงานรับจ้างแรงงานทำสวนเกษตรก็ไปรวมกลุ่มปฏิบัติการลักขโมยและปล้นจนถูกปราบปรามและจับกุมหรือถูกปราบจนตาย ลักษณะดังกล่าวนี้ทำให้บ้านไกรไทยตั้งแต่กลางทศวรรษ 2510 ลงไปมีชื่อเสียงมาก

จากกรณีตัวอย่างเสือแสงหรือนายแสง พรหมสุทธิ เมื่อประมาณ พ.ศ.2505 ที่ได้ช่องสุ่มเป็นกลุ่มโจรที่ลักปล้นและฆ่า อันมีชื่อเสียงโด่งดังตั้งแต่ปลายทศวรรษ 2490 มีลูกน้องหรือทีมงานคนในบ้านไกรไทยและบ้านอื่นๆ รวมกลุ่มกันทั้งนี้เพราะสภาพภูมิประเทศที่เหมาะสมเพราะเป็นภูเขาและมีพื้นที่ต่อเนื่องในการหลบหนีลงไปป่าพรุ จึงสะดวกในการหลบหนีจากการปราบปรามและการสังเกตผู้คนแปลกหน้าเข้ามาในหมู่บ้าน การปล้นและลักขโมยที่ถือว่าเป็นวีรกรรมที่โดดเด่นของเขา เช่น การปฏิบัติการปล้นคอกวัวรวม 80 ตัวจากทุ่งทะเลสาบ

สงขลา , ปล้นฆ่าแถวบ้านราม , การเผาบ้านเรือน , เผาเรือนข้าว , การฆ่ากันตายระหว่างทีมงานด้วยกันที่พยายามแย่งชิงการนำ เป็นปรากฏการณ์การที่เกิดขึ้นมากในช่วงเวลานั้นทำให้เจ้าหน้าที่ตำรวจล้อมปราบเสือแสงซึ่งเป็นเรื่องที่เล่าขานกันมาตลอดว่า ทางราชการระดมกำลังตำรวจหลายร้อยนายจาก 4-5 อำเภอ มาตั้งฐานบัญชาการบนวัดพระบาทเป็นเวลาหลายเดือน ในขณะที่เสือแสงก็หลบหนีอยู่บนเนินเขาพระบาทจนมีการปะทะจนบาดเจ็บ แต่เขาก็สามารถหลบหนีอยู่ได้เป็นเวลานานนับเดือน ภายใต้การประสานของบุคคลในหมู่บ้านที่เคยเป็นบุคคลทีมงานและญาติเพื่อการส่งเสบียง ยาเวชภัณฑ์เพื่อรักษาบาดแผล จนทางราชการต้องควบคุมแม่ ภรรยาและญาติไปกักเป็นตัวประกันที่อำเภอเชียรใหญ่เพื่อล่อให้เสือแสงออกมาต่อสู้หรือให้จับกุม จนมีการปะทะกันที่สุดในที่สุดนำไปสู่การบาดเจ็บของเจ้าหน้าที่หลายนายและเสือแสงถูกอาวุธป็นตาย กระนั้นก็ดี ความสำเร็จในการปราบปรามมาจากเหตุการณ์ที่บุคคลในทีมงานเสือแสงทรยศแอบส่งข่าวการเคลื่อนไหวของเสือแสงให้แก่ตำรวจเพื่อการหักหลังซึ่งการนำมากกว่าจะมาจากพลังของตำรวจ แม้ว่า ในระยะเวลาที่เสือแสงกำลังโด่งดังและมีบทบาทนั้น ไกรไทยเป็นที่รวมชุมนุมของโจรระดับอ้ายเสือทั้งที่ไปแนบบุคคลภายในและมาจากบ้านอื่นพำนักวางแผนก่อนการดำเนินการอย่างคืบคั่งก็ เช่นเดียวกันที่มีการหักหลังในการนำข่าวความเคลื่อนไหวของกลุ่มโจรไปแจ้งข่าวต่อทางราชการหรือตำรวจอยู่เสมอๆ ทำให้กลุ่มคนเหล่านี้ต้องฆ่ากันเองอันเนื่องมาจากความบาดหมางอันเกิดจากความไม่ไว้วางใจอยู่ตลอดเวลา”

ในทศวรรษที่ 2510 ยังมีบุคคลที่ปฏิบัติตนในทำนองข้างต้นอยู่เสมอๆ เพียงแต่ไม่ถูกฉกรรจ์และไกรไทยก็ยังมีการเชื่อมโยงกับคนจากบ้านอื่นเพื่อกระทำการอยู่เสมอๆ ทำให้มีการลักขโมยการฆ่ากันตายยังคงปรากฏอยู่ หากว่ามีความคับข้องใจหรือ “ผิดตาผิดใจ”⁴² โดยที่บุคคลเหล่านั้นที่เคยปฏิบัติงานกับเสือแสง และหลังเสือแสงตายแล้วยังมีการลักขโมยกันต่อเนื่องถึง 2 ทศวรรษ ในปัจจุบันการดำเนินงานดังกล่าวลดลงหรือยุติเพราะ ประการแรกสามารถเลื่อนชั้นทางสังคมเป็นผู้นำของชุมชนทั้งในทางการ เช่น เป็นคณะกรรมการฝ่ายต่างๆ ในบ้าน และผู้นำตามธรรมชาติ ประการที่สอง วัชชราลงและไม่มีการสืบทอดหรือสืบทอดแต่บุคคลวัยหลังจะย้ายถิ่นไปปฏิบัติการนอกบ้านแล้วต้องหนีการจับกุมหรือติดคุกจนเข็ดหลาบ ประการที่สาม สถานการณ์ความเจริญทางกายภาพมากขึ้น มีถนนหนทาง ประการที่สี่ มีทางเลือกในการดำเนินงาน อาชีพใหม่ๆ เช่นรับจ้าง ปลุกผัก สวนยาง มากกว่าการทำนาเพียงอย่างเดียว ประการที่ห้า ค่านิยมเกี่ยวกับการลักขโมยหรือการปล้นจากเดิมถูกตีความในเชิงบวก คือ

มีการตีความในเชิงวัฒนธรรมว่าเป็นการแสดงออกให้เห็นว่าเป็นบุคคลที่ใจถึง นำยาเกรงหรือแสดงออกถึงความกล้าหาญ แต่ปัจจุบันการดำเนินงานดังกล่าวถูกตีความใหม่ว่าเป็นบุคคลที่ไม่พึงประสงค์ในบ้าน เป็นพวกขี้ลักขี้ขโมยและเป็นลักษณะของบุคคลยากไร้หรือขาดแคลน หรือถูกตีความการกระทำในเชิงลบ

ดังนั้น การฆ่ากันตายของคนภายในบ้านนี้มีอยู่เสมอและมีได้จำกัดอยู่กับเฉพาะผู้ที่ประพฤติดนเป็นโจรเท่านั้น ผู้ใหญ่บ้านตั้งแต่อดีตมาทุกคนถูกฆ่าตายหมด⁴⁴ สำหรับสถานที่การฆ่ากันตายนั้นเป็นที่น่าสนใจ คือ ได้ใช้ที่สาธารณะเป็นสถานที่กระทำการหรือลงมือปฏิบัติการ⁴⁴ พอๆกับการลงมือปฏิบัติการในเวลากลางวัน และการปล้นฆ่าบนบ้านด้วยการถีบหรือพังประตูเข้าไปปฏิบัติการอย่างอุกอาจ

กระนั้นก็ดีอัตราการลักขโมย การเผา การปล้น และการฆ่ากันตายจะมีมากน้อยต่างกัน กล่าวคือ การปล้นฆ่าทั้งยิง แทะ และฟันด้วยอาวุธมีมากก่อนทศวรรษที่ 2510⁴⁵ นอกจากนั้นการใช้กำลังรุนแรงปรากฏอยู่เสมอๆ โดยเฉพาะในช่วงวันชักพระของทุกๆปี จะเป็นเวทีการกระทำหรือแสดงออกด้วยการต่อสู้ในลักษณะของการตีหัว , การแทงหรือฟันกัน หรือสรุปได้ว่าระยะเวลาของการลักขโมยจะมีตลอดมา แต่เมื่อทศวรรษ 2520 เริ่มลดลงเนื่องจากการย้ายถิ่นออกทำงานรับจ้างที่บ้านบางหลาม จังหวัดพังงา สวนปาล์ม ในบริเวณพื้นที่จังหวัดกระบี่, จังหวัดพังงาและจังหวัดสุราษฎร์ธานี แต่มีการทำกิจกรรมนอกเหนือจากการรับจ้างทำงานแล้ว มักไปรวมทีมกันปล้น ลักขโมยและรับจ้างฆ่า ซึ่งครั้งหนึ่งในการปล้นรถทัวร์แต่มีการต่อสู้จากผู้โดยสารถูกยิงกันบนรถทัวร์ตาย⁴⁶ แต่เมื่อถูกปราบปรามหนักและเป็นบุคคลที่ถูกจับตามองจากตำรวจหรือถูกติดตามก็จะย้ายกลับมามบ้านไกรไทยเมื่อประมาณ พ.ศ.2522 แต่ก็ยังได้ร่วมกันตั้งกลุ่มปล้นรถทัวร์บริเวณเขาปากช่อง ตำบลเขาพระบาทอีกหลายครั้ง ในขณะที่บางคนก็พยายามไปกระทำในลักษณะนี้ภายนอกบ้านเป็นครั้งคราว เช่น รับจ้างฆ่า⁴⁷ กรณีตัวอย่างข้างต้นที่นำไปสู่การเรียนรู้ทางสังคม (Socialization) สำหรับบุคคลรุ่นต่อมา การดำเนินกิจกรรมดังกล่าวถูกถ่ายทอดไปปฏิบัติในคนรุ่นต่อมาส่งผลให้เกิดการกระทำผิดกฎหมายจนมีการการหลบหนีคดีจำนวน 5 คน⁴⁸ เพื่อหนีคดีให้พ้นอายุความเป็นตัวอย่างที่สมชิกบ้านไกรไทยได้กระทำสำเร็จมาแล้ว⁴⁹ ลักษณะการหนีคดีและการวิ่งเต้นของญาติๆ เมื่อเกิดคดีในกรณีถูกจับกุม เพื่อวิ่งเต้นชำระเงินผ่อนหนักเป็นเบา อาจจะจ่ายเงินให้เจ้าหน้าที่ราชการหรือฝ่ายผู้เสียหายหรือโจทก์ การขายที่ดินเมื่อมีคดีความจึงเป็นที่นิยมปฏิบัติกันในลักษณะต้องไม่ติดคุก⁵⁰ ทั้งนี้

เป็นค่านิยมที่ปฏิบัติซึ่งตรงกับวลีที่นำไปสู่ความเชื่อกันว่า “มีไหมมีกันบ้านกำนันฉันไม่ไป” หมายถึงว่า ยินยอมทุกประการแม้กระทั่งชำระเงินแต่อย่าให้ต้องเรื่องคดีความ ในขณะที่บางบุคคลของบุคคลเหล่านี้เป็นผู้อาวุโสขึ้นได้เข้ามามีบทบาทเป็นผู้นำของบ้านและมีอำนาจมีอิทธิพลในการกำหนดทิศทางของบ้าน

สำหรับอธิบายมุขอื่นไม่ว่าจะเป็นเรื่อง “การผิดลูกเมียผู้อื่น” พบว่ามีหลายกรณีจะมาจากกรณีที่สามีต้องคดี หนีคดีหรือย้ายไปทำงานที่อื่นหรือเป็นหม้าย เป็นการปฏิบัติสืบทอดกันมาแต่อดีตไม่หยุดแม้กระทั่งปัจจุบัน ตลอดจน “การเล่นการพนัน” เช่น โกงเงิน และ “ยาเสพติด” ซึ่งมีมากและกำลังแพร่ไปสู่วัยเด็ก เนื่องจากบ้านไกรไทยมีบุคคลจากภายนอกที่มาเป็นเขยร่วมมือในการปฏิบัติตามค่านิยมดั้งเดิม จึงทำให้อัตราการปฏิบัติการดังกล่าวลดลงอย่างช้าๆ ในขณะที่เดียวกันบุคคลกลุ่มเหล่านี้ก็มีบทบาทในการทำบ้านหรือชุมชนมากขึ้น ดังนั้นอธิบายมุขก็ดำรงอยู่หรือปรากฏการณ์ทั้งการบริโภคและการกระทำที่เป็นปัญหาสังคมหรือไม่เป็นไปตามธรรมชาติของคลองธรรม

จากลักษณะนี้เองบ้านไกรไทยมีข้อจำกัดศักยภาพภายในสำหรับการพัฒนา ซึ่งมีตัวบ่งชี้ทางสังคมดังที่กล่าวแล้ว ทำให้การพัฒนาจากภายนอกบ้านหรือเกิดการเปลี่ยนแปลงจากทางราชการ (State Imposition) โดยมีความพยายามของหน่วยงานราชการทำโครงการพัฒนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลังจากมีพระราชดำริการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง เช่น หน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ 44 สำนักงานพัฒนาภาค 4 หน่วยบัญชาการทหารพัฒนา กองบัญชาการทหารสูงสุด ได้กำหนดให้เป็นพื้นที่เป้าหมายสำหรับการพัฒนาเมื่อปีงบประมาณ 2537 ด้วยการอ้างถึงการเป็นบ้านที่ยากจนและยากต่อการพัฒนา ใช้งบประมาณ 1,000,000 บาทเศษ ในการปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐาน คือ ปรับปรุงถนนทุกสายระยะทางรวมประมาณ 12 กิโลเมตร ปรับปรุงระบบไฟฟ้า การปรับปรุงสระน้ำสาธารณะ 2 ลูกและปรับปรุงบ่อน้ำของบ้านคือบ่อปลั่ง บ่อหัวเขา รวมทั้งในปีต่อ ๆ ได้สร้างระบบประปาหมู่บ้านแต่ในที่สุดชาวบ้านไม่เคยได้ใช้น้ำเลยตั้งแต่สร้างเสร็จ⁵¹ แต่ชาวบ้านและคณะกรรมการของหมู่บ้านก็ไม่มีความกระตือรือร้นให้มีการแก้ไขหรือดำเนินการใดๆ เพื่อให้ประโยชน์จากระบบประปาที่ทางการสร้างขึ้น

แทนเดียวกับวัดไม่ได้เป็นศูนย์กลางในการปฏิบัติตามหลักศาสนาที่เหมาะสม แต่จุดอ่อนอยู่ที่พระภิกษุ และการขาดทิศทางการพัฒนาหรือขาดการดำเนินงานบูรณะศาสนสถานให้เสร็จสมบูรณ์ เป็นต้นว่า พระภิกษุที่นี้เป็น “พ่อหลวง”⁵² ทำให้ขัดกับค่านิยมเดิมที่กล่าว

ไว้ว่า "เวทตอนแก่คนแลที่ไหน"⁵³ เช่นเดียวกันกับการมีปัญหาเกี่ยวกับโลกวัชระเป็นนิทานถึงพระที่มักจะมีข่าวสัมพันธ์กับขู้สาวของอดีตเจ้าอาวาสหลายรูป⁵⁴ ในขณะที่บางรูปมีปัญหาเรื่องความประพฤติในทางลักขโมยหรือปล้นตอนสมัยหนุ่มๆ ทำให้ไม่มีพลังหรือศรัทธาเพียงพอต่อการเป็นศูนย์กลางของบ้านและนำปฏิบัติศาสนพิธี ในขณะที่แนวทางการพัฒนาวัดไม่มีทิศทางที่ชัดเจน ทั้งในการบูรณะศาสนสถานและพยายามจะสร้างศาสนสถานใหม่อยู่ตลอดเวลา มีการเริ่มสร้างแล้วปล่อยทิ้งไว้ไม่สำเร็จลงตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ ทำให้มณฑลที่ประดิษฐานพระพุทธรูปจำลองซึ่งได้ดำริสร้างไว้ตั้งแต่ทศวรรษ 2490 เมื่อพระอธิการประดับเป็นเจ้าอาวาสจนปัจจุบันไม่เสร็จ , การสร้างบันไดนาคทางขึ้นวัดเมื่อ พ.ศ.2514-2518⁵⁵ , อาคารกุฏิสงฆ์ต่าง ๆ รวมทั้งโบสถ์อยู่ในสภาพชำรุดทรุดโทรมมาก สิ่งก่อสร้างต่างๆจึงถูกคิดขึ้นโดยขาดการร่วมคิดขอพุทธบริษัท แต่เป็นการคิดขึ้นตามความประสงค์ของพระภิกษุแต่ละรูปที่คิดโครงการใหม่ๆ พร้อม ๆ กับประเด็นปัญหาเรื่องโลกวัชระตามมาอยู่ตลอดเวลา ในขณะที่พยายามจะทอดผ้าป่าเพื่อสร้างสิ่งก่อสร้างที่ค้างคาอยู่จึงไม่มีความก้าวหน้า ปัญหาการพัฒนาและชื่อเสียงที่มัวหมองนำไปสู่ความศรัทธา และวัดพระบาท ถูกทิ้งให้ประสบปัญหาโครงการใหญ่ ใช้เงินมาก ใช้เวลามากและศรัทธาต่ำ"⁵⁶ งานพัฒนาต่างๆ จึงชะงักมาจนปัจจุบัน

เมื่อทางวัดขาดผู้นำที่ชัดเจนในการพัฒนา ทำให้ผู้ที่จะมาเป็นคนะกรรมการวัดซึ่งมาจากบุคคลที่มีปัญหาในการยอมรับเช่นเกี่ยวกับความประพฤติในอดีต⁵⁷ ทำให้ศรัทธายิ่งตกต่ำยิ่ง ตั้งแต่ 2537 เป็นต้นมาการพัฒนาแตกเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มแรก การพัฒนาที่มาจากภายในของคณะกรรมการบางคนที่ยพยายามเปิดโครงการใหม่ เช่น ในการสร้างเมรุเผาศพแบบถาวรซึ่งพยายามหาแหล่งเงินจากบุคคลที่ย้ายถิ่นเข้ามาอยู่ในเมืองและกรุงเทพฯ ซึ่งประสบความสำเร็จในการระดมอาชีพร โดยเปิดให้จองซื้อบริจาคหรือหาทุน ที่เรียกว่า "กรอกเงิน" กลุ่มที่สองมาจากบุคคลภายนอกที่ศรัทธาวัด กล่าวคือเมื่อ พ.ศ.2539 โดยการนำของ พ.อ.(พิเศษ) วิจักขณ์พันธ์ เรื่องรอง นายทหารกิจการพิเศษของกองทัพบกที่ 4 ได้สร้าง "พระพุทธรชินวัฒน์ธรรมจักรศรีวิชัย"⁵⁸ พื้นที่ทางทิศใต้ของวัดซึ่งเป็นสถานที่ทางวัดได้ใช้รกร้างป่าเกลี้ยงเตียนแล้ว จึงได้พยายามได้จัดทอดผ้าป่าหาทุนสร้างมณฑลต่อเนื่องทุกๆ ปีจนปัจจุบัน การพัฒนาวัดดังกล่าวนี้เป็นการพัฒนาวัดที่พระหรือเจ้าอาวาสมีอิทธิพลต่อการเป็นผู้นำการพัฒนาต่ำหรือไม่มีบทบาท ขณะเดียวกันที่บทบาทไปอยู่กับคณะกรรมการวัดแต่ก็ติดปัญหาความศรัทธาเกี่ยวกับประวัติและโลกวัชระเกี่ยวกับการใช้เงินของวัดตลอดมา โดยที่ทั้ง 2 กลุ่ม

ต่างก็ไม่เชื่อถือศรัทธาต่อกันด้วย ส่งผลให้อุบาสกและอุบาสิกายังมีความศรัทธาต่ำลง พบได้จากจำนวนผู้ที่เข้าวัดน้อยมากทั้ง ๆ เป็นวันธรรมสวนะ 8 ค่ำ และ 15 ค่ำ คงมีเฉพาะเดือนสิบที่ต้องไปทำบุญเท่านั้น นอกจากนี้ยังมีปัจจัยอื่น เป็นต้นว่า มีการเอาพื้นที่วัดบางส่วนไปมอบให้คนจีนนำเอาอัฐิมาทำ "ฮวงซุ้ย" เมื่อต้นศตวรรษที่ 2510 มีเพียงแห่งเดียว แต่ในทศวรรษที่ 2530 เพิ่มขึ้นไปอีก 3 แห่ง สำหรับ "ประเพณีของวัด" คือ งานประจำปีวันเพ็ญเดือน 6 ของทุกปี ไม่ได้รับการสืบทอดได้ ส่วน "ระบบนิเวศ" ของวัดที่เคยมีร่มรื่นด้วยของป่าไม้หายไป จากทั้งหมดเป็นผลมาจากขาดพระที่เป็นที่ศรัทธาของประชาชน การมีส่วนร่วมน้อย ความร่วมมือด้อย และศรัทธาของฆราวาสต่ำนั่นเอง

กระนั้นก็ดี ศาสนา นับว่าเป็นปัจจัยยึดโยงในทางนามธรรม หรืออาจจะกล่าวได้ว่า กิจการใดในหย่อมบ้านที่เป็นกิจการส่วนบุคคล ครอบครัวและกิจการส่วนรวม จะมีพลังหรือสายใยทางศาสนากำกับอยู่ทุกครั้งไป เช่นในทศวรรษ 2510 การตัดถนนในหมู่บ้าน และการขุดดินทางเดินเพื่อขึ้นวัด จะเป็นตัวอย่างของการมีพลังสังคมโดยมีศาสนาหรือพระเป็นแกนกลาง ในการเข้ามามีบทบาทในการดำเนินกิจกรรมหรือกระทำการใดๆ จะได้รับความร่วมมือ แต่ศรัทธาหรือมีปัญหาจะทำให้ศาสนามีบทบาทอ่อนในการนำสังคม

ตรงกันข้าม เราไม่พบกิจกรรมการรวมตัวกันดำเนินงานในเรื่องสาธารณะของบ้าน คงมีเพียงกิจกรรม เช่น งานบวช งานศพ งานแต่งงาน แต่การรวมกลุ่มในกิจกรรมทางเศรษฐกิจพบว่ามีค่อนข้างเข้มแข็ง หรือเคยมีประสบการณ์การรวมกลุ่มมาก่อน เช่น กลุ่มชาวนา เมื่อปลายทศวรรษ 2500 ส่วนในทศวรรษ 2510 การรวมกลุ่มในสหกรณ์เกษตรทองพูน ต่อมาเป็นสหกรณ์อำเภอเชียรใหญ่ การรวมกลุ่มจัดทำคอกวัวรวมเพื่อการลักขโมย แม้ที่บ้านนี้จะเคยเป็นบ้านที่มีประวัติของการมีโจรผู้ร้ายแต่พบว่าวัวของบ้านนี้ก็ถูกขโมยอยู่บ่อยครั้ง^{๑๑} อย่างไรก็ตาม ปรากฏการณ์อันเป็นพื้นฐานของการร่วมมือ หรือรวมกลุ่ม มักจะสัมพันธ์กับความเป็นญาติ เป็นพวกพ้องที่เกี่ยวข้องกัน ดังนั้น กิจกรรมต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการทอดลา การไปเฒ การไปตลาด หรือไปวัด เป็นการรวมกันตามความใกล้ชิดเป็นครัวเรือนๆ ไปหรือขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ของแต่ละบุคคล

บ้านเนินหนองหงส์

เป็นหอย่อมบ้านที่มีสภาพเป็นดอนหรือเนินดินสูงกลางนาข้าว⁶⁰ ตั้งอยู่ที่หมู่ที่ 4 ,8 และบางส่วนของหมู่ที่ 8 ตำบลเกาะเพชร อำเภอหัวไทร เนินนี้ตั้งอยู่ห่างจากริมทะเล ที่บ้านเกาะเพชร ในพื้นที่หมู่ที่ 6 ประมาณ 1,500 เมตร และห่างจากคลองหัวไทร⁶¹ ประมาณ 1500 เมตร ส่วนด้านทิศใต้เป็นนาข้าวและถัดไปก็เป็นเนินหนองมน ด้านทิศเหนือเป็นนาข้าวของบ้านเนินหนองหงส์ จำนวนเนื้อที่ประมาณ 2,500 ไร่และถัดไปจะเป็นบางคนที่ ซึ่งเป็นลำบางขนาดเล็กกั้นเขตแดนอำเภอหัวไทรกับอำเภopakพนัง (ดูแผนที่บ้านเนินหนองหงส์) นางเหนียว จรจันทร์⁶² อายุ 83 ปี ได้เล่าเหตุการณ์ต่างๆแล้วคำนวณได้ว่าบ้านนี้มีอายุประมาณ 200 ปี⁶³ การเป็นหมู่บ้านที่ตั้งมานานนั้นเป็นเพราะความเหมาะสมของสภาพพื้นที่มีลักษณะเป็นดอน ใกล้แหล่งน้ำ มีบางต่างๆ⁶⁴ ล้อมรอบ เนินหนองหงส์จึงใกล้ทั้งทะเลและใกล้นาข้าว จึงมีความสมบูรณ์ทั้งธัญญาหาร สวนผลไม้มะพร้าว บนเนิน ปลาในนาข้าวและปลาทะเล ที่เรียกว่า สมบูรณ์ทั้ง “ปลาบกปลาเล” นอกจากนี้เนินหนองหงส์ยังสะดวกในการคมนาคม มีเส้นทางสำหรับเดินทางสัญจรไปตามลำน้ำหรือบางและคลอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งยังสามารถเดินทางสะดวกมากทั้งการใช้เรือในเส้นทางไปปากพนังและเส้นทางไปหัวไทรหรือสามารถเลยไปสงขลา หากเดินทางเชื่อมระหว่างบ้านเนินหนองหงส์กับบ้านเกาะเพชร ก็มีคันนาเชื่อม แต่เมื่อถึงฤดูฝนน้ำจะมากจะต้องเดินล่องน้ำ บางปีก็สูงถึงระดับสระเอรา⁶⁵ เวลาเดินจากเนินหนองหงส์ไปโรงเรียนเกาะเพชร และไปวัดเกาะเพชรต้องลุยน้ำกันทุกปี “บนเล” นับว่าเป็นปรากฏการณ์ปกติ

การที่บ้านเนินหนองหงส์ตั้งอยู่ไม่ไกลจากทะเลนี้เองมีผลกระทบจาก“คลื่นหักหาด” เมื่อในปีใดที่มีคลื่นลมแรงจะเกิดปรากฏการณ์คลื่นขนาดใหญ่ซัดเข้าสู่ฝั่งในเดือนพฤศจิกายน – มกราคม นับเป็นปัญหาร่วมกันของประชาชนที่นี่และบ้านอื่นๆ ในบริเวณนี้ต้องประสบกับน้ำเค็มจากคลื่นเข้าสู่นาข้าวเสียหายอยู่เสมอๆ เป็นต้นว่าใน พ.ศ.2531 และ พ.ศ.2543⁶⁶ แต่ชาวบ้านแถบนั้นก็ได้พยายามช่วยเหลือตนเองและร่วมมือกันในชุมชนด้วยการขุดดินเป็นคันดินก่อกำแพงเป็นแนวกันน้ำเค็มคล้ายถนนจนในที่สุดทางราชการได้สร้างเป็นถนนสายปากพนัง-หัวไทร-ระโนด-สงขลา ในปัจจุบัน

ข้อมูลจากการสำรวจชุมชนพบว่า บ้านเนินหนองหงส์ด้านตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นเขตการปกครองหมู่ที่ 4 และบางส่วนของหมู่ที่ 8 พบว่า ประชากรได้มีการตั้งบ้านเรือนใหม่ เมื่อมีการสร้างถนนทางหลวง รพช. สายหลาญวน-ท่าเสริม ซึ่งเป็นถนนสายใหม่ประมาณ 2 ทศวรรษที่ผ่านมา แต่เดิมบ้านเรือนจะตั้งอยู่ครอบคลุมทั้งเนิน โดยเฉพาะกลาง ๆ เนิน ขอบ ๆ แต่ปัจจุบันได้ย้ายออกมาตั้งริมเนินหรือค่อยๆ ถูกรกลบไปในนาข้าวทุกๆ ปี ตามสภาพความเจริญทางการคมนาคมทางบกเมื่อทศวรรษ 2530 อันมีถนน รพช. และถนนหมู่บ้านได้ทำหน้าที่กั้นระหว่างนาทุ่งกับเนินมิให้น้ำเค็มเข้ามาด้วย และการตั้งถิ่นฐานริมถนนหรือริมเนินจะมากยิ่งขึ้นเมื่อประมาณ พ.ศ.2538 เป็นต้นมา เพราะสะดวกมีถนนตัดผ่าน และใกล้บ่อกุ้ง ทำให้กลางๆเนินจึงมีแต่พื้นที่ว่างเปล่าหรือมีเฉพาะบ้านที่มีความเสียบเพราะไร้คนอยู่อาศัย เนื่องจากเขาต้องอยู่ที่ชนานาเพื่อไปเฝ้าบ่อกุ้ง

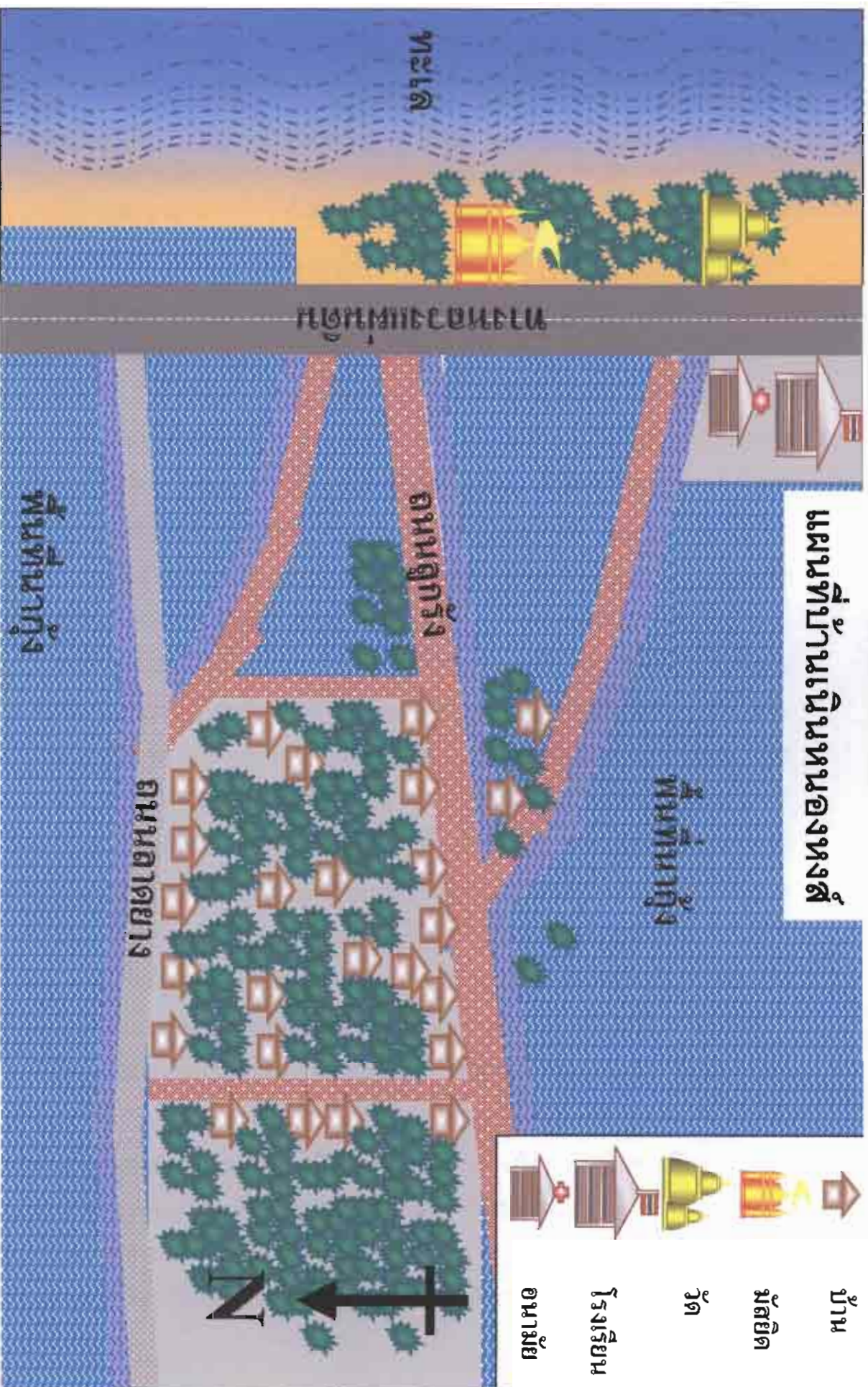
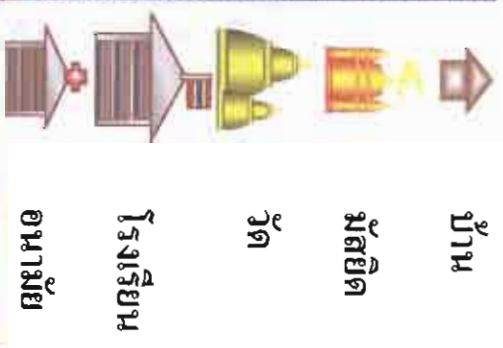
ประชากร

จากการเก็บข้อมูลครัวเรือนในเนินหนองหงส์พบประชากรที่ดำรงอยู่ที่บ้านเนินหนองหงส์ บางส่วนหนึ่งอยู่ในการปกครองของหมู่ที่ 4 และบางส่วนของหมู่ที่ 8 มี 43 ครัวเรือน ประชากร 188 คน มีนางเหนียว จรจันทร์ อายุสูงสุด 94 ปี ดังตารางที่ 13

ตารางที่ 13 โครงสร้างประชากรบ้านเนินหนองหงส์

อายุ	จำนวน	ร้อยละ
แรกเกิด-6	15	7.97
7-12	19	10.10
13-18	18	9.57
19-25	26	13.83
26-49	81	43.08
50 ขึ้นไป	29	15.42
รวม	188	100

แผนที่บ้านเนินหนองหงส์

จะพบว่าผู้มีอายุในวัยพึ่งพามีจำนวนร้อยละ 43.06 ซึ่งประกอบด้วยผู้ที่กำลังศึกษาตามสถานศึกษาต่าง ๆ ทั้งในโรงเรียนเกาะเพชรอำเภอหัวไทร และในตัวจังหวัด นครศรีธรรมราช อีกทั้งเป็นผู้สูงอายุรวมอยู่ในจำนวนนั้นด้วย อย่างไรก็ตามจะพบว่าประชากรที่ศึกษาบ้านเนินหนองหงส์ส่วนใหญ่จะอยู่ในวัยแรงงาน ตั้งแต่อายุ 18-49 ปี ถึงร้อยละ 56.91 อีกทั้งยังมีแรงงานแฝงในวัยที่ต่ำกว่าอายุ 18 ปีและสูงกว่า 50 ปีขึ้นไปซึ่งเป็นกำลังในการทำงานในครัวเรือนได้อีก ดังนั้นเนินหนองหงส์จึงเป็นบ้านที่มีศักยภาพในด้านแรงงานในบ้านที่อยู่ในวัยที่พร้อมทำงานมากเหมาะสมกับเป็นพื้นที่เศรษฐกิจแบบตลาดเต็มรูปแบบ สำหรับความสัมพันธ์นั้นมีความเป็นญาติซึ่งประกอบไปด้วยตระกูลใหญ่ๆที่มีสมาชิกมาก ได้ตั้งชื่อให้ห้องความหมาย เป็นต้นว่า ตระกูลเกื้อเพชรแก้ว ตระกูลเพชรแก้วเพชร ตระกูลคงจันทร์ และตระกูลขุนทองจันทร์ และทุกตระกูลยังมีญาติอาศัยอยู่ในบ้านอื่นๆที่อยู่ใกล้เคียง นอกจากนี้ยังมีผู้ย้ายถิ่นเข้ามาอาศัยเพื่อทำนาถ้างในระยะ 10 ปี ที่ผ่านมามีจำนวน 5 ครัวเรือน

การย้ายถิ่นของคนที่นี่เนินหนองหงส์มีอยู่ตลอดตั้งแต่อดีต เพราะความใกล้เคียงกับชุมชนอันเป็นศูนย์กลางการค้าทั้งหัวไทร ปากพนัง นอกจากนี้ยังใกล้ตลาดต่าง ๆ เช่น บ้านกลาง บ้านหลุมพอ ที่สามารถเชื่อมกับบ้านต่าง ๆ ได้สะดวกด้วยการเดินทางทางเรือและมีการติดต่อค้าขายมานาน ทำให้คนที่นี่ได้เรียนหนังสือกันมากและย้ายออกไปตั้งถิ่นฐานในเขตต่างๆ เช่น ครัวเรือนของเกื้อเพชรแก้ว มีบุตรธิดา จำนวน 8 คน ย้ายเกือบหมดหลังจากสำเร็จการศึกษา ยังคงมีเพียงรายเดียว คือ นายบำเพ็ญ เกื้อเพชรแก้ว ที่เรียนจบแค่ชั้นประถมปีที่ 4 แต่มีฐานะร่ำรวยจากการทำนาถ้าง ส่วนพี่น้องคนอื่นๆไปรับราชการในตำแหน่งต่างๆที่ก้าวหน้า เช่นเป็นอาจารย์สถาบันราชภัฏ , ครอบครัวเพชรแก้วเพชร เป็นตระกูลของผู้ใหญ่กำพล เพชรแก้วเพชร มีสมาชิกย้ายไปดำรงตำแหน่งต่างๆ เช่น ผู้อำนวยการโรงเรียนหัวไทรเรือนประชาบาล ที่เป็นเหมือนโรงเรียนประถมศึกษาของอำเภอหัวไทร หรือตระกูลช่วยพ่วงที่ไปรับราชการตามหน่วยงานต่างๆ เป็นต้นว่ารับราชการครูที่โรงเรียนบ้านทวดเหนือ ,เป็นหน้าห้อง ดร.รุ่ง แก้วแดง เลขาธิการสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติและเป็นผู้พิพากษาในศาลฎีกา 1 คน เช่นเดียวกับตระกูลรัตนะรัต ที่รับราชการในตำแหน่งสำคัญๆ เช่น ผู้อำนวยการกองและผู้ว่าราชการจังหวัด ส่วนตระกูลคงจันทร์ เช่นมีนายวิชาญ คงจันทร์ ไปทำธุรกิจที่หัวไทร นอกจากนี้การย้ายจากครัวเรือนที่ศึกษาพบว่ามีสูงถึง 76 คน หรือคิดเป็นร้อยละ 40.42 ของประชากรที่

ตารางที่ 14 จำนวนและอาชีพที่ผู้ย้ายถิ่นออกไปจากบ้านเนินหนองหงส์

จังหวัดที่ย้ายไป	รวม	จำนวน	ร้อยละ
นครศรีธรรมราช		26	34.21
- ราชการ 2510 1	7		
2520 3			
2521 3			
- รับจ้าง 2530 4	4		
- ธุรกิจ 2540 4	6		
2530 2			
- ทำนา 2520 1	1		
- ทำนาท่ง 2510 1	5		
2530 4			
- ทำสวน 2520 1	3		
2530 2			
กรุงเทพมหานคร		29	38.15
- ราชการ 2530 4	4		
รับจ้าง 2520 3	13		
2532 10			
- ค้าขาย 2530 2	2		
- ศึกษา 2530 4	4		
- เย็บผ้า 2530 6	6		
อื่นๆ		21	27.63
- ราชการ 2520 1	3		
2530 6			
- รับจ้าง 2530 2	2		
- ค้าขาย 2520 1	4		
2530 3			
- ศึกษา 2530 2	2		
- ทำสวน 2520 2	10		
2530 8			
รวม		76	

คงมีตัวอยู่จริงในครัวเรือน ที่น่าสนใจคือเป็นการย้ายถิ่นเกิดในทศวรรษที่ 2530 เป็นส่วนใหญ่ เนื่องจากนาข้าวไม่สามารถทำได้อีกต่อไปการย้ายถิ่นในช่วงทศวรรษ 2510 พบว่ามี 2 คน ร้อยละ 2.63 ในช่วงทศวรรษ 2520 จำนวน 16 คน หรือร้อยละ 21.05 ในช่วงทศวรรษ 2530 จำนวน 58 คน หรือร้อยละ 76.31 ในช่วงทศวรรษหลังสุดนี้ เป็นช่วงที่การทำนาถูกเป็นอาชีพใหม่ไปทำลายการผลิตแบบเก่าอย่างนาข้าวอย่างสิ้นเชิง หรือกระบวนการและวิธีการผลิตเป็นปฏิภาคกัน⁶⁷ ทำให้อัตราการย้ายมากถึงร้อยละ 76.31 ในจำนวนนั้นเป็นผู้ไปรับจ้างและทำสวนถึง 32 หรือร้อยละ 42.10 ท่ามกลางระยะเวลาเดียวกันกับที่มีธุรกิจอีกพวกหนึ่งจากภายนอกย้ายเข้าไปเช่าพื้นที่ทำนาถูกเป็นปรากฏการณ์ที่คน 2 พวกเดินทางสวนกันที่มีเป้าหมายหรือความต้องการผลิตขัดแย้งกัน

อาชีพ

เนินหนองหงส์เป็นแหล่งผลิตข้าวที่สำคัญแห่งหนึ่งของอำเภอหัวไทรที่รู้จักกันในนาม “ข้าวหัวไทร” ด้วยที่เป็นพื้นที่ลุ่มรอบๆเนินจึงเป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพในการผลิตข้าวและข้าวที่นี่ให้ผลผลิตค่อนข้างสูง นับว่าเป็นความรุ่งเรือง มีปลาน้ำจืดชุกชุม สำหรับบนเนินหนองหงส์ซึ่งเป็นดอนเป็นที่ตั้งถิ่นฐานมีมะพร้าวจำนวนมากเต็มพื้นที่เนินในปัจจุบันมีสวนมะพร้าวประมาณ 700 ไร่ ทำให้มะพร้าวได้กลายเป็นพืชเศรษฐกิจและใช้บริโภคอย่างเหลือเฟือเพื่อที่รองจากข้าว ผู้ใหญ่อำพล เพชรแก้วเพชร⁶⁸ บอกว่า “บ้านเนินหนองหงส์จึงเป็นบ้านที่ตั้งอยู่อย่างเหมาะสมทั้งคมนาคมและความสมบูรณ์ทั้งอาหาร” นางดำ เพอสะแห๊ะ⁶⁹ กล่าวเชิงสรุปว่า “สมบูรณ์ทุกสิ่งทั้งข้าว ปลานา ปลาเล... นาเปรียบเหมือนหม้อข้าว ในเลเปรียบเหมือนหม้อแกง” ผู้ใหญ่อำพล เพชรแก้วเพชร บอกต่อว่า “ในน้ำมีปลาในนามีข้าว มีผักมีหญ้า” และบอกต่อไปว่าคนที่นี่ไม่เคยขาดแคลน “กับข้าว” หมายถึงปลาที่ใช้ทำอาหาร เพราะในฤดูทำนามีปลาน้ำจืดชุกชุม ที่นำมาทำอาหารหรือถนอมไว้ในรูปปลาแห้ง และกะปิปลา เนื่องจากหาได้ง่ายจากนาข้าวของใครก็ได้ ส่วนพอถึงฤดูแล้งก็จะมี “ปลาเล” หมายถึงปลาจากทะเลซึ่ง “พวกบนเล” หมายถึงริมฝั่งที่บ้านเกาะเพชรออกเรือนำมาจำหน่ายแจกในราคาย่อมเยาหรือแลกกับข้าวซึ่งพวกบนเลจะไม่ค่อยมีนาทำ การแลกเปลี่ยนกันระหว่างชุมชนและบ้านหรือครัวอื่นกระทำมาแต่โบราณ

นาข้าวที่เนินหนองหงส์ที่ตั้งอยู่รอบๆ เนินเป็นแหล่งการผลิตและที่อยู่อาศัย การผลิตข้าวสร้างความสมบูรณ์ทั้งรายได้ที่สามารถส่งบุตรหลานเรียนหนังสือสูงๆ ด้วยการขายข้าวและรายได้จากมะพร้าว ต่อมาเมื่อ พ.ศ.2518 ประชากรที่นี่ได้เริ่มปรับกระบวนการผลิตจากที่เคยทำนาเพียงอย่างเดียวปรับนาข้าวที่ตั้งใกล้ๆ กับเนินหรือพื้นที่นาข้าวริมบ้านโดยการ "ยกร่อง"⁷⁰ เพื่อปลูกพืช กลายมาเป็น "เกษตรยกร่อง" เพื่อปลูกพริกหรือที่เรียกว่า "ดีปลี" โดยมีนายอัน เหมทานนท์ เป็นผู้นำบอกว่า "เห็นปลูกบนร่องในสวนมะพร้าวขึ้นดีให้ผล จึงออกมาเพาะปลูกที่นาชายบ้าน" การผลิตพริกบนร่องเริ่มขยายจากไม่กี่ครัวเรือนไปหลายครัวเรือน เพราะผลผลิตพริกสามารถขายให้แม่ค้าตลาดหัวอิฐราคาดี เพิ่มรายได้ให้ครอบครัว ทำให้การปลูกขยายไปสู่พื้นที่นาข้าวที่รอบๆ เนินไปทั่ว หลังจากนั้นนายสวัสดิ์ เขียดตน ได้กลับมาจากบ้านภรรยาที่จังหวัดลำพูน ได้มาร่วมกันพัฒนาคัดเลือกพันธุ์พริกทดลองปลูกจนกลายเป็นพันธุ์ที่ดี เป็นที่นิยมของพ่อค้าแม่ค้าตลาดหัวอิฐ เพราะสีสวยเป็นแดงเงา เรียกติดปากว่า "พันธุ์แดงสวัสดิ์" ตามนามผู้พัฒนาพันธุ์ คือ นายสวัสดิ์ ทำให้พริกแดงสวัสดิ์บ้านเนินหนองหงส์เป็นที่เลื่องลือและชนะเลิศการประกวดของจังหวัดถึง 2 ปีซ้อน ในปลายทศวรรษ 2520 ในขณะนั้น พื้นที่นาข้าวริมเนินได้ขยายออกไปเพื่อปลูกพริกเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ รายได้ของบ้านเนินหนองหงส์จึงมาจากพริกเป็นหลัก เพราะผลผลิตมากทำให้แต่ละวันมีพ่อค้าแม่ค้าขับรถกระบะวิ่งมารับซื้อพริกส่งไปตลาดหัวอิฐทุกๆ วัน พริกขึ้นสูงสร้างรายได้ที่มากพอ ๆ กับข้าวนายพงศ์⁷¹ ว่า "รายได้จากการขายดีปลีอย่างต่ำประมาณปีละ 3 หมื่นบาท แถมยังขายมะพร้าวได้ 800-900 ลูกต่อเดือน" หรือนายดัด⁷² ได้บอกผลผลิตของตนเองว่า "ขายดีปลีอาทิตย์ละ 5-6 หาบ ราคา กิโลกรัมละ 30 บาท ได้ปีละประมาณ 4 หมื่น" จนมีการสรุปการปลูกพริกบนร่องกันว่า "ไม่รู้ว่าจะหว่งนาข้าวกับดีปลีอย่างไรเป็นอาชีพหลักกันแน่..." ความสำเร็จของบ้านหนองหงส์จึงเป็นตัวอย่างของบ้านที่ประสบความสำเร็จในการยกร่องที่นาปลูกผัก ในที่สุดชาวบ้านได้จัดงานฉลองกันเรียกว่า "วันพริกซุซ้อ" เชิญนายเอนก สิทธิประสาท ผู้ว่าราชการจังหวัดนครศรีธรรมราชในขณะนั้นมาร่วมพิธีเปิดงาน 2 ปีซ้อน และเป็นงานที่เกษตรกรเข้าร่วมกันมากเป็นตัวอย่างงานเกษตรไร่นาสวนผสมในบ้านอื่นๆ ในลุ่มน้ำปากพนังยุคทศวรรษที่ 2530

สำหรับสาเหตุของการเปลี่ยนแปลง⁷³ จากนาข้าวสู่ไร่นาสวนผสมของชาวนาเนินหนองหงส์เพราะ 1) การทำนาอย่างเดียวได้รับผลตอบแทนไม่คุ้มค่า ไม่พอใช้จ่าย 2) เริ่มแรกแต่ละบ้านก็ปลูกพืชผักสวนครัวใกล้บ้าน ซึ่งที่ดินบนเนินที่เป็นที่สูงมีจำกัด ก็ขยายปลูก

ตามขอบสระน้ำบ้าง ยกทรงเล็ก ๆ ขึ้นปลูกไว้ข้าง ๆ บ้านบ้าง เมื่อเห็นว่าได้ผล ก็มีการเอาอย่างกัน แต่ยังปลูกเพื่อกินในครัวเรือนเป็นหลักเหลือกินก็มีคนมาขอซื้อ หรือนำไปขายที่ตลาดนัดบ้าง 3) พื้นที่เนินหนองหงส์เป็นที่ลุ่ม ระดับน้ำสูง และขังนาน เป็นเหตุหนึ่งทำให้ชาวบ้านต้องคิดวิธีการเพื่อจะสามารถปลูกผักสวนครัวกินได้บ้าง การยกทรงขึ้นเป็นวิธีเดียวที่ทำให้สูงขึ้นได้ 4) เมื่อเห็นว่าพอทำได้ผลก็มีคนทดลองทำอย่างจริงจัง ในเนื้อนาเดิมและปลูกพริกขึ้นใหม่ที่เห็นว่าทำรายได้ให้ครอบครัวและเหมาะกับดินด้วย โอกาสเข้าข้างเกษตรกร ราคาพริกและผลตอบแทนได้สูงกว่าการทำนา เทคนิคยกทรงจึงแพร่หลาย พริกขึ้นมาก็กลายเป็นพืชเศรษฐกิจที่ทำรายได้ให้กับชุมชนนี้มาประมาณ 10 กว่าปี 5) ผู้บริโภคในชุมชนประมงริมฝั่งทะเลใกล้กับเนินหนองหงส์ ซึ่งเป็นชุมชนผู้บริโภคเป็นแรงจูงใจให้ชาวบ้านเนินหนองหงส์คิดผลิตสินค้าเกษตรสนองกลุ่มผู้บริโภสดังกล่าวด้วย อย่างไรก็ตามสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงอันยิ่งใหญ่ที่สุดน่าจะมาจากภาวะปัญหาอุปสรรคที่บีบรัดชาวนาเนินหนองหงส์มาตลอดความเป็นมนุษย์จึงคิดดิ้นรน หาหนทางออกเพื่อการอยู่รอด

ผลจากการเปลี่ยนแปลง ประการแรก การปลูกพริกขึ้นมาก็กลายเป็นพืชเศรษฐกิจหลักของชุมชนแห่งนี้ มีการยกทรงปลูกพริกขึ้นห่อครอบครัวละตั้งแต่ 1 ไร่ ถึง 10 ไร่ ประการที่สอง การทำนาลดความสำคัญลง และนับวันจะทำน้อยลงคือ ทำแค่พอกิน ที่เหลือก็ให้เช่าบ้าง หรือปล่อยให้กร้าง เป็นส่วนใหญ่ ประการที่สาม ความเสื่อมโทรมทางระบบนิเวศที่ทวีความรุนแรงขึ้นด้วยอย่างเป็นกระบวนการ คือ ปลูกพริกอย่างเดียวเป็นส่วนใหญ่ ต้องเร่งผลผลิตโดยใช้ปุ๋ยเคมีมาก ดินแน่นและเสื่อมสภาพลงเรื่อยๆ โรคและศัตรูพืชมากขึ้น ใช้ยาเคมีมากขึ้น ระบบนิเวศเสียสมดุล ประการที่สี่ ชาวนาเนินหนองหงส์มีรายได้ดีขึ้น ประการที่ห้า ไม่มีเวลาว่างเพราะต้องใช้เวลากับการดูแลแปลงผักตลอดทั้งปี ถ้าเปรียบเทียบกับการใช้เวลาทำงานในการทำนาอย่างเดียว กับการทำนาและทำเกษตรยกทรงด้วย

ความรุ่งโรจน์ของกิจการการเพาะปลูกจากที่มีนาข้าวเป็นหลักและเสริมด้วยการยกทรงปลูกผักเมื่อ พ.ศ.2518 ได้ต่อเนื่องมาแต่ทศวรรษกว่าเมื่อปลาย พ.ศ.2531 อาชีพใหม่ที่เน้นความเป็นเกษตรอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออกเริ่มเข้ามาในตำบลเกาะเพชร เมื่อประชาชนบางส่วนของบ้านเกาะเพชรในพื้นที่หมู่ที่ 5 และหมู่ที่ 6 ได้ทดลองทำนาทุ้งจำนวน 13 ราย เป็นการเลียนแบบการเลี้ยงกุ้งที่กำลังเติบโตแถบอำวนครศรีธรรมราช โดยนายประเสริฐ เพชรแก้วเพชร เป็นผู้บุกเบิกรายแรกๆ ได้เล่าว่า ได้ทดลองทำบ่อซีเมนต์ขนาดเล็กๆ บนดินริมทะเล เพื่อ

เลี้ยงกุ้ง ปรากฏว่าได้ผลคือ กุ้งเติบโตและขายได้ราคาดี เหมือนๆ กับเพื่อนคนอื่น ๆ ประกอบกับปีนั้นกุ้งราคาดีด้วย จึงได้กำไรอย่างงาม ส่งผลให้บุคคลอื่นๆ ในบ้านเกาะเพชร สนใจแล้วเริ่มหันมาขยายการเลี้ยงกุ้งมากขึ้นอย่างรวดเร็ว ใน พ.ศ.2533 (ดังตารางที่ 16) ได้เพิ่มจำนวนผู้เลี้ยงกุ้ง ลักษณะบ่อ จากเดิมเลี้ยงบ่อซีเมนต์และขนาดเล็กได้ถูกขยายเป็นบ่อดินซึ่งปรับมาจากนาข้าวที่อยู่ใกล้ทะเลตามแนวทางหลวงแผ่นดิน เพราะสะดวกกับการตั้งเครื่องสูบน้ำเค็มจากทะเลมาสูบบ่อกุ้ง ส่วนขนาดบ่อขนาดใหญ่ขึ้น และที่สำคัญคือจำนวนบ่อขยายจำนวนมากขึ้นนำไปสู่ปัญหาการทำนากุ้งกับนาข้าว เพราะ “กระบวนการผลิต ปัจจัยการผลิตที่ค่อนข้างปฏิพากษ์กันอย่างสิ้นเชิง” หรือ “การผลิตแบบใหม่ทำลายการผลิตแบบเก่า” อย่างชัดเจน กล่าวคือ น้ำเค็มน้ำเสียจากบ่อกุ้งมีทั้งรั่วซึมและแอบถ่ายน้ำเค็มซึ่งต้องหมุนเวียนเปลี่ยนถ่ายออกจากบ่อกุ้งตลอดเวลา แต่ทุกบ่อกุ้งไม่ได้เตรียมการสร้างบ่อน้ำเสียไว้ทำให้ปัญหาไม่มีแหล่งรองรับหรือแหล่งระบายน้ำเสีย สุดท้ายก็ คือถ่ายน้ำเค็มจากบ่อกุ้งลงคูริมนถนน ลำน้ำสาธารณะของชุมชน ขณะเดียวกับที่ที่ปลายปี 2532 ฝนตกหนัก คลื่นแรงหักหาดพื้นที่บางจุด ทำให้น้ำเค็มในคูคลองสาธารณะแล้วนั้นผสมกับน้ำฝนและน้ำเค็มจากคลื่นซัดเข้ามาใหม่ ไหลบ่าเข้าท่วมนาข้าวของเนินหนองหงส์และบ้านอื่นๆ น้ำเค็มได้สร้างความเสียหายให้แก่ต้นข้าวที่กำลังตั้งท้องให้ค่อย ๆ เจาตายในที่สุด ตั้งแต่ปีฤดูกาลผลิต 2532 เป็นต้นมา พร้อม ๆ กับบ่อกุ้งที่เติบโตและรุ่งเรืองขึ้นลงตามสภาพราคาและต้นทุนอาหารกุ้ง ในขณะที่ปริมาณน้ำเค็มจากบ่อกุ้ง ถูกปล่อยออกสู่แหล่งน้ำสาธารณะหรือนาข้าวที่ถูกปล่อยทิ้งไว้ และค่อย ๆ ซึมเข้าสู่แปลงผักที่ยกร่องให้หยุดการทำกรปลูกพริกลงอย่างสิ้นเชิงด้วย”

ประชาชนในเนินหนองหงส์ ได้รวมตัวกันเรียกร้องต่อทางราชการ จนมีการสำรวจข้อมูลผู้ที่ได้รับผลกระทบจากการเลี้ยงกุ้งกุลาดำของอำเภอหัวไทร⁵ จำนวน 1,014 ราย พื้นที่เสียหาย 14,933.75 ไร่ คิดเป็นเงิน 17,920,500 บาท โดยคำนวณจากไร่ละ 1,200 บาท เป็นราษฎรหมู่ที่ 4 จำนวน 108 ราย และพื้นที่เสียหาย 1,862 ไร่ มูลค่าเสียหาย 2,212,800 บาท ต่อ 1 ปี และความเสียหายนี้ไม่สามารถทำการผลิตการเพาะปลูกข้าวและผัก หากนับรวมถึงปีปัจจุบัน (10 ปี) มูลค่าเสียโอกาสจากการคำนวณตัวเลขดังกล่าวประมาณ 22,128,000 บาท เพราะทั้งนาข้าวและไร่สวนผสมหยุดการผลิตอย่างสิ้นเชิงตั้งแต่นั้นมา

แท้จริงแล้วจากคำบอกเล่าของชาวบ้านเนินหนองหงส์นั้น ปรากฏการณ์น้ำเค็มนี้เกิดท่ามกลางระยะเวลาที่เขากำลังมีความพอใจกับการผลิตข้าวและปลูกผักยกทรง มีรายได้

เพียงพอในครัวเรือนเป็นค่าใช้จ่ายในการศึกษาเล่าเรียนของลูก เมื่อเกิดน้ำเค็มเมื่อ พ.ศ.2533 เขาได้รวมกลุ่มต่อต้านและต่อสู้กับน้ำเค็มอย่างต่อเนื่องจนต้องยอมแพ้ในที่สุด เช่น นายสวาสดี เอียดตน ได้รวบรวมพรรคพวกที่มีพื้นที่ติดกันจำนวน 500 ไร่ ริมเนินหนองหงส์ ได้รวมกลุ่มกันเป็นสมาชิก จำนวน 37 ราย เพื่อเสนอโครงการสร้างคันดินกั้นน้ำเค็ม ระยะทาง 3,000 เมตร ด้วยความหวังว่าจะรักษาพื้นที่เนินให้เป็นแหล่งปลูกผักอย่างเช่นที่เคยรุ่งโรจน์ โดยที่นายสวาสดี เอียดตน ได้เป็นเกษตรกรตัวอย่างที่ปฏิสัมพันธ์กับองค์การพัฒนาเอกชนภาคใต้ จึงได้ช่วยเหลือในการเสนอโครงการของงบประมาณ 250,000 บาท จากสถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา (Local Development Institution = LDI)⁷⁶ และประสานขอการช่วยเหลือเครื่องจักรกลไปท้องที่การบริหารส่วนจังหวัด แต่ก็ไม่สามารถจะตัดทอนกระแสน้ำเค็มที่เพิ่มมากขึ้นตามอัตราความเติบโตของการส่งออกและอัตราความพอใจการผลิตกุ้ง นอกจากนี้ประชาชนในเนินหนองหงส์ยังหาได้ลดละไม่ ยังได้รวมตัวกันเป็นกลุ่มกับบุคคลในบ้านและนอกบ้านเพื่อเรียกร้องทั้งยื่นหนังสือส่งจดหมายร้องทุกข์ต่อรัฐบาล การเดินทางไปที่แจ้งต่อนายกรัฐมนตรีและแม่ทัพภาคที่ 4 ผู้ว่าราชการจังหวัดและบุคคลต่าง ๆ เพื่อขอให้ช่วยเหลือหลายครั้ง” โดยมีผู้นำได้แก่ นายอำพล เพชรแก้วเพชร นายสวาสดี เอียดตน นายสมบุญ ทองปอง เป็นต้น แต่ก็เช่นเดียวกันคือ มีการแก้ไขปัญหาลเฉพาะหน้าของราชการหลายครั้ง หลายรูปแบบ ผลก็คือ ประชาชนไม่อาจจะทำนาได้ต่อไป ส่งผลหลายประการ เป็นต้นว่า ประการแรก พื้นที่นาข้าวเสียหายซึ่งไม่อาจจะทำนาได้อีกต่อไป 1,802 ไร่ เกษตรกร 110 ครัวเรือนใน พ.ศ.2533 ปัจจุบันไม่สามารถผลิตข้าวได้เลยทั้ง 2,387 ไร่ ประการที่สอง ขาดแคลนน้ำจืดในการอุปโภคบริโภคที่ใช้ในครัวเรือนและน้ำดื่มอย่างรุนแรงและต่อเนื่อง น้ำจืดจึงต้องซื้อในปัจจุบันราคาน้ำสำหรับดื่มราคากระถละ 300 บาท น้ำสำหรับอาบและใช้ในครัวเรือนราคากระถละ 150 บาท ประการที่สามเกิดความขัดแย้งทางสังคม (Social conflicts) ระหว่างกลุ่มอาชีพขึ้นมา มีการฟ้องร้องจับกุมผู้ที่ปล่อยน้ำเค็มลงสู่นาข้าว ประการที่สี่ มีการย้ายถิ่นออกไปทำงานหรือหางานทำ ร้อยละ 30.85 ของประชากรที่ยังอาศัยอยู่จริงในครัวเรือน เช่น กรณีนายสวาสดี เอียดตน เมื่อรู้สึกว่าการดำเนินการแก้ไขให้กับครอบครัวและชุมชนไม่ได้ผล ก็ได้ย้ายครอบครัวออกไปอยู่ที่จังหวัดลำพูน และย้ายกลับมาเฝ้าแปลงทำไร่สวนผสมและเก็บเกี่ยวผลประโยชน์เลี้ยงครอบครัวที่บ้านดอนแค ตำบลทรายขาว โดยทิ้งที่ดินให้น้ำเค็มปกคลุมอยู่ที่เนินหนองหงส์หรือย้ายไปเฝ้าผ้าที่กรุงเทพมหานคร แม้กระทั่งย้ายไปทำสวนในพื้นที่ต่าง ๆ⁷⁸

อย่างไรก็ตามการปรับตัวประการสำคัญของประชาชนเนินหนองหงส์ เพื่อเอาตัว
เองและครัวเรือนให้รอดในกระแสการผลิตกุ้งตามนโยบายและทิศทางของรัฐบาลไทย คือ การ
อยู่ในสังคมการเลี้ยงกุ้งเสีย ชาวบ้านเนินหนองหงส์ได้ใช้ 2 วิธีการ คือ

ประการแรก พยายามหาทุน หาโอกาสในการเลี้ยงกุ้งกุลาดำ เจกเช่น นักธุรกิจ
นากุ้ง อื่นๆ หรือปรับตัวให้เป็นไปตามกระแสหลัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลังปี 2533 เป็นต้นมา

ตารางที่ 15 แสดงตัวอย่างสภาพหนี้สินในปัจจุบัน

รายชื่อ	จำนวนหนี้ สิน(บาท)	แหล่งกู้ยืม	สาเหตุ	หมายเหตุ
1.นายเอื้อ ขุนทองจันทร์	*	ธนาคาร ธกส.	ลงทุนทำนากุ้ง	เอาที่ดินไปจำนอง 26 ไร่
2.นายแหว บัญทองไหม	*	ธนาคาร ธกส.	ลงทุนทำนากุ้ง	*
3.นางนุ่น บุญสะอาด	100,000	ธนาคาร ธกส.	ทำบ้าน	เริ่มเป็นหนี้ช่วงปี 2531
4.นางจุปิ่น แก้วเสริม	80,000	นางประภา	ลงทุนทำนากุ้ง	ดอกเบี้ยร้อยละ 5บาท/เดือน
5.นายสงวน ขุนทองจันทร์	100,000	ธนาคาร ธกส.	ลงทุนทำนากุ้ง	*
6.นายอิน ศรีอินทร์	300,000	ธนาคาร ธกส.	ลงทุนทำนากุ้ง	*
7.นางแก้ว วัฒนทรัพย์	*	ธนาคาร ธกส.	ทำนา กุ้ง	*
8.นางนิยดา บุญทอง	*	ธนาคาร ธกส. และนางประภา	ทำนา กุ้ง	ธนาคารดอกเบี้ยร้อยละ 1บาท/ เดือน นางประภาร้อยละ 5บาท/ เดือน
9.นายเจริญ ขำเกิด	30,000	ธนาคาร ธกส.	นำไปสร้างบ้าน	ปัจจุบันทางธนาคารไม่ให้กู้โดย ถือว่าชำรุดเกินไ้
10.นายอำนาจ สุขศรีแก้ว	200,000	ธนาคาร ธกส.	ขาดทุนจากการ ทำนา กุ้ง	*
11.นางอำไพ นวลแก้ว	30,000	ญาติพี่น้อง	ลงทุนทำนา กุ้ง	ไม่มีเงินไป
12.นายประคอง ขาวแข่ง	100,000	จิม บ้านริมเล	ลงทุนทำนา กุ้ง	*
13.นายถวิล มีชัย	*	ธนาคาร ธกส.	ลงทุนทำนา กุ้ง	*
14.นายเจริญ มีเสน	400,000	ธนาคาร ธกส. และญาติ		ดอกเบี้ยร้อยละ 10 บาท/ปี

หมายเหตุ * ไม่ทราบข้อมูล

เป็นแนวทางที่เกษตรกร "ต้องหันมาเลี้ยงกุ้งตามสภาพบังคับ" ^๙ หรือ "เลี้ยงกุ้ง เพราะพวกบน เลปล่อยน้ำเค็มลงมา"^{๑๐} การเลี้ยงกุ้งตามลักษณะนี้มีให้สามารถปฏิบัติได้ทุกครัวเรือน เพราะมี ข้อจำกัดเรื่องเงินทุนที่นำมาลงทุน ซึ่งนำไปสู่หนี้สินมากมาย (ดูตาราง 14) และข้อจำกัดเรื่อง ไม่มีที่ดินหรือที่นาจะนำมาทำบ่อกุ้งหรือมีแต่ไม่เหมาะสมเพราะตั้งอยู่ไกลจากแหล่งน้ำเค็ม ไกลเส้นทางคมนาคมยากแก่การขนส่งน้ำมัน เครื่องจักรและอาหารกุ้ง ดังนั้นผู้ที่พยายามปรับ การผลิตของตนเองจึงต้องเช่าที่ดินเพื่อทำนากุ้ง ไร่ละ 5,000 บาท ต่อปี อย่างไรก็ตาม การเลี้ยง กุ้งของเกษตรกรเนินหนองหงส์จะประหยัดต้นทุนในการดูดน้ำเค็มเข้านากุ้ง เพราะไม่ต้องลง ทุนขุดเจาะถนนหรือลงทุนต่อท่อน้ำดูดน้ำเค็มจากทะเล เพราะการเลี้ยงกุ้งของทุกบ่อหรือทุก รายของเนินหนองหงส์ ได้ดูดเอาน้ำเค็มที่ถูกปล่อยลงคลองและคูน้ำของหมู่บ้านซึ่งไหลมาตาม คูน้ำริมถนนทางหลวง รพช. สายหลาญวน-ท่าเสริม แล้วดูดเข้าสู่บ่อของเหล่านากุ้งที่เนิน หนองหงส์ นายอำพน เพชรแก้วเพชร บอกว่า "โหมเราเลี้ยงกุ้งจากน้ำเพื่อน" เพราะระยะทาง ไกลจากทะเลและไม่มีเงินทุนต่อท่อน้ำเค็มจากทะเลโดยตรง จึงเลี้ยงดูดน้ำเค็มข้างๆ คู ถนน สาธารณะ แต่ก็ให้ผลผลิตไม่แพ้บ่อกุ้งที่ดูดน้ำจากทะเลโดยตรง "เพื่อนได้ เราก็ได้ เพื่อนตาย เราก็ตาย" เป็นคำกล่าวของนายอัน ศรีอินทร์ หมายความว่า น้ำเสียหรือน้ำเค็มที่ถูกปล่อยทิ้ง เรี่ยราด หากผู้อื่นเลี้ยงได้กำไร ก็ต้องได้กำไรเหมือนกัน และกระบวนการเลี้ยงแบบนี้ คือขอ เพียงให้มีน้ำเค็มเท่านั้น ก็สามารถเลี้ยงกันได้ กระบวนการเข้าสู่อาชีพใหม่นี้ จึงมีอยู่ตลอดเวลา บางก็เข้า บ้างก็ออก หรือย้ายตามกำไรขาดทุน และราคากุ้งหรือราคาอาหาร

ประการที่สอง ปรับตัวโดยเข้าไปขายแรงงานในกิจการนากุ้งกุลาดำ เช่น การรับ จ้างเลี้ยงกุ้ง เฝ้าบ่อกุ้ง คัดแยกกุ้งและจับกุ้ง นับค่าเป็นการฝังตัวเข้าไปในธุรกิจบ่อกุ้ง ซึ่งมีอยู่ มาก ดังตารางที่ 16 ซึ่งก็สามารถสร้างรายได้อย่างงามเช่นเดียวกัน นางปัทมา นะมน อยู่ใน ครอบครัว 2 คน บอกว่า รับจ้างคัดแยกกุ้งกับแพรับซื้อได้วันละ 180 บาท ไม่เป็นหนี้ ดีกว่า เมื่อก่อนตอนรับจ้างเลี้ยงกุ้งจ้างเดือนละ 5,000 บาท ไม่ได้อะไร และต้องรับผิดชอบสูง

ตารางที่ 16 การปรับตัวเข้าสู่อาชีพนาุ้งของบ้านเนินหนองหงส์

วิธีการในอาชีพบ่อกุ้ง		ลักษณะเจ้าของบ่อกุ้ง	
		ที่ดินของตนเอง	ที่ดินเช่า
การทำนาุ้ง	2532	1	1
	2533	3	1
	2534	2	1
	2535	4	1
	2536	3	1
	2537	5	2
	2538	2	2
	2539	2	
	2540	-	
รับจ้างในธุรกิจกุ้ง-คัดแยกกุ้ง		2	
เลี้ยง, ฝึบบ่อกุ้ง		5	

ประการที่สาม ทำธุรกิจกับกิจการกุ้ง เช่น ให้เช่าที่ดินทำนาุ้ง การเป็นช่างซ่อมเครื่องยนต์ การขายอาหาร น้ำมัน เป็นต้น ซึ่งจะไม่เสี่ยง “คนแก่ไม่ชอบ ให้วัยรุ่นเขาชอบเสี่ยง เราให้เช่าที่ดิน เพราะอยู่ติดคูน้ำ เอนน้อย ๆ พอ” นายประสิทธิ์ คงช่วย ซึ่งได้ให้เช่าที่ดินทำบ่อกุ้ง 10 ไร่ ได้ค่าเช่าปีละ 50,000 บาท ส่งเสียลูก 5 คน เรียนได้อย่างสบาย ๆ นายอำนวย สุขศรีแก้ว เป็นทั้งผู้เลี้ยงและให้เช่าที่ดินทำบ่อกุ้ง นายอำพล เพชรแก้วเพชร นายแผ้ว หนูจูด ได้ค่าเช่าปีละ 10,000 บาท การเข้าสู่อาชีพทำนาุ้ง และธุรกิจที่ต่อเนื่องอื่น ๆ จึงเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นโดยสภาพบังคับแต่ก็ให้ผลผลิตและตอบแทนจนเป็นที่พอใจ” ผู้ที่รวมกลุ่มคัดค้านหรือต่อสู้เมื่อ พ.ศ.2533 -2535 ต่างก็หยุดเคลื่อนไหวกันหมดทุกคนแล้ว ผู้ใหญ่อำพล เพชรแก้วเพชรและคณะผู้ทำการคัดค้าน วันนี้เป็นทั้งเจ้าของบ่อกุ้งและให้เช่าบ่อกุ้ง เพราะรายได้ที่เข้ามา ดังคำกล่าวที่ว่า “เราต้องทำ ไม่เช่นนั้นไม่รู้จะให้ลูกกินอะไร” หรือ “ถึงเสี่ยงก็รวย”

นายจบ คงจันทร์ กล่าว ความรวยจึงเป็นสิ่งสำคัญ คนเนินหนองหงส์ ได้เงินฝากไม่เหมือนกับทำนา ดังตารางที่ 17 และบ้านที่สร้างขึ้นใหม่หรือปรับปรุงใหม่ถึง 11 หลัง หรือร้อยละ 25.58 ของข้อมูลครัวเรือนทั้งหมด⁸² ก็สร้างมาจากรายได้กึ่งกลางต่ำทั้งสิ้น

ตารางที่ 17 ตัวอย่างครัวเรือนที่มีเงินฝากจากการทำนา

ชื่อ	จำนวน(บาท)	แห่งรายได้
นางวันเพ็ญ สะอาด	150,000	ทำบ่อกึ่งมา 3 ปี
นางลำยวน ไชหุ่	200,000	ทำบ่อกึ่งมา 8 ปี
นางจรรย์ สีนัย	200,000	ทำบ่อกึ่งมา 7 ปี
นางอารีย์ หยุ่คงแก้ว	60,000	ทำบ่อกึ่งมา 3 ปี
นายประคอง ขาวเซ่ง	200,000	ทำบ่อกึ่งมา 8 ปี
นายอำไพ นวลแก้ว	60,000	รับจ้างเฝ้าเฝ้ากึ่ง
นางระนอง รัตนพันธ์	100,000	ทำบ่อกึ่งมา 8 ปี
นายอำพล เพชรแก้วเพชร	300,000	ทำบ่อกึ่งมา 6 ปี

ส่วนครัวเรือนหรือบางคนก็ไม่ได้เข้าสู่อาชีพนาทำตามกระแสหลัก และยังคงอยู่ตามสภาพเดิม จำนวน 6 ราย เช่น นายเงียม ขำเกิด อายุ 67 ปี ที่เลี้ยงไก่เป็นหลักและเก็บอวนจ้าง หักละ 20 บาท วันหนึ่ง ๆ ได้ 1 หัว พออยู่ได้แต่ยังคงเป็นหนี้ 30,000 บาท เพราะสร้างบ้านใหม่ เมื่อ พ.ศ.2538 ในราคา 150,000 บาท , นายจีบ เพชรแก้วเพชร ที่ยังคงทำอาชีพในการหารายได้ เช่น รับจ้างทั่ว ๆ ไป เช่น สอยมะพร้าว ขายของที่บ้าน และลูกทำงานกับเลี้ยงกึ่งจ้างและบริษัทเกี่ยวกับธุรกิจกึ่ง นางวรรณ เพชรสงค์ นางแดง แซ่เฮง ที่เช่าที่ดินมะพร้าว บนเนิน 15 ไร่ ราคา 10,000 บาท เพื่อทำมะพร้าวตากแห้ง นางจำปี รัตนพันธ์ และนายเอื้อ ขุนทองจันทร์ ก็ไม่ทำนาทำ แต่มีสมาชิกในบ้านรับราชการ แต่เขาก็ไปมาหาสู่และอยู่ในสังคมการเลี้ยงกึ่งกลางต่ำได้เป็นอย่างดี

ลักษณะสังคม

สังคมบ้านเนินหนองหงส์ เป็นสังคมชาวนาในระบบตลาดการค้าข้าว ผลของระบบนี้และรายได้จากการผลิตข้าวเพื่อขายและบริโภค นำไปสู่การเข้ารับการศึกษาศึกษาต่อกันมาก การศึกษาเล่าเรียนจึงเป็นเหมือนความสำเร็จและเป็นคุณสมบัติของบุคคลในระบบสังคมแบบนี้ คนที่เนินหนองหงส์จึงเป็นผู้ที่รักในการเรียนกันมากมาแต่อดีต มีตัวอย่างบุคคลที่ประสบความสำเร็จที่สะท้อนถึงพลังของระบบการผลิตแบบเดิมเช่นครอบครัวนายอภัย รัตนรัต ผู้อำนวยการกองการเจ้าหน้าที่ สำนักงานเลขาธิการสภาสถาบันราชภัฏ⁸³ แล้วเข้าสู่ความสำเร็จในหน้าที่การงานดังกล่าว ครอบครัวเกื้อเพชรแก้ว อาจารย์พันธ์ทิพย์ เกื้อเพชรแก้ว อาจารย์สถาบันราชภัฏนครศรีธรรมราช สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาโทจากประเทศฟิลิปปินส์ มีพี่น้อง 8 คน สำเร็จการศึกษาดั้งแต่ปริญญาตรีและปริญญาโท 7 คน มีตำแหน่งหน้าที่การงาน ส่วนคนที่ไม่เรียนนายบำเพ็ญ เกื้อเพชรแก้ว เพราะไม่อยากออกจากบ้าน แต่ปัจจุบันเป็นผู้มีฐานะร่ำรวยที่สุดในครัวรั้วนี้ เพราะได้เข้าสู่การผลิตในการทำนาทุ้งหรือครอบครัวนางสาวสมใจ นาวนัง ที่สำเร็จการศึกษามีการงานทำ มีน้องชายสำเร็จการศึกษาได้เป็นผู้พิพากษาในศาลฎีกา แท้จริงแล้วก่อนหน้านั้นมีบุคคลที่มีชื่อเสียงที่เนินหนองหงส์ ซึ่งเป็นผู้ที่เรียนและมีบทบาทในสังคมการเมืองไทยพอสมควร คือ นายชาญ แก้วชูใส ที่ผู้คนที่นี่ต่างกล่าวถึงในการเป็นนายความและเป็นนักต่อสู้ทางการเมือง

การอยู่ในสังคมเกษตรในลักษณะการตั้งบ้านเรือนเป็นหย่อมตามที่ดอน ทำให้คนเนินหนองหงส์มีความผูกพันในลักษณะญาติกันมาก ในขณะที่วิถีชีวิตที่ต้องมีกิจกรรมที่ต้องปฏิบัติร่วมกันตามลักษณะพื้นฐานของปัญหาหรือความต้องการที่ร่วมกัน (Issue and Problem base) เนื่องจากการที่บ้านไม่มีวัด ไม่มีโรงเรียน ทำให้บุตรหลานต้องเดินทางไป-กลับ พร้อมๆกัน หรือไปวัดรวมกันหรือเดินทางไปตลาดต้องไปคันนาเดียวกันในยามหัวรุ่ง หรือนั่งเรือลำเดียวกันในฤดูฝน กิจกรรมสัมพันธ์ที่ต้องร่วมกันแก้ไขปัญหาน้ำเค็มกัดกัดมาตั้งแต่รุ่นบรรพบุรุษ เหล่านี้เป็นเหมือนกลไกทางสังคมที่ให้แก่คนเนินหนองหงส์ มีความผูกพันและกลมเกลียวกัน นอกจากนี้ยังต้องสัมพันธ์กับชุมชนอื่น เช่น บ้านเกาะเพชร ในลักษณะการแลกเปลี่ยนข้าวกับปลาทะเล การซื้อขายข้าว ที่เนินหนองหงส์ต้องขายข้าวแก่ โกลิ้ม และป่าเจียบนทะเลที่เกาะเพชร และการมีญาติ หรือหัวไทร ปากพนัง

ตัวอย่าง ความผูกพันดังกล่าวได้รวมตัวกันอย่างแข็งขันเมื่อ 2518 ที่ได้พยายามปรับปรุงการผลิต จากเก็บข้าวเพียงอย่างเดียวมาเป็นการยก่องเพื่อปลูกพริก นำไปสู่ความสำเร็จและสร้างความมั่งคั่งให้แก่ครัวเรือนและชุมชน ความพยายามรวมกลุ่มกันเพื่อต่อสู้กับน้ำเค็มในรูปแบบการคิดค้นโครงการแล้วไปขอความช่วยเหลือจากองค์การรัฐและองค์การพัฒนาเอกชน หรือการเรียกร้องต่างๆ ให้มีการแก้ไขน้ำเค็มนั้นเป็นการดิ้นรนในรูปของกลุ่มนี้มีพลังอันมีพื้นฐานจากการอยู่ร่วมกัน และเมื่อมีปัญหา ก็จะเลือกวิธีการแก้ไขปัญหานั้นด้วยวิธีการที่ไม่รุนแรงกับเจ้าของบ่อทุ่งที่เป็นเหตุของน้ำเสีย เมื่อ พ.ศ.2532-2533 แต่กลับใช้กฎหมายการแจ้งความเพื่อจับกุม เปรียบเทียบปรับหรือฟ้องร้องศาล นับว่าเป็นความสำคัญของการดำรงอยู่อย่างมีความเป็นชุมชน เช่นเดียวกัน เมื่อมีความพยายามร่วมกันโดยธรรมชาติ ในกระบวนการปรับตัวของครัวเรือนและบุคคลเข้าสู่อาชีพนาทุ่งอย่างน่าสนใจ การกู้ยืมเงินลงทุน การหยิบยืมเครื่องมือ และการเรียนรู้ถ่ายทอดการเลี้ยงกุ้ง แม้กระทั่งความจำเป็นทางสังคม ที่บางครั้งมิใช่หวังเพียงค่าเช่าที่นาทุ่ง เพียงแต่แบ่งๆกันทำนาทุ่งด้วยการเพื่อนบ้านที่มีที่นาไกลคูน้ำไกลถนนเช่าที่นาเพื่อมาทำบ่อทุ่ง และการไม่เก็บค่าเช่าเมื่อเพื่อนบ้านที่ขาดทุนหรือทำนาทุ่งล้มเหลวในแต่ละครั้งของการเลี้ยง อย่างกรณีนางแฉ้ว หนูจูด ที่ไม่ได้ค่าเช่าเพราะผู้เช่าขาดทุนหรือบุคคลอื่นๆ หากเพื่อนบ้านมาเช่าที่บ่อทุ่งเกิดขาดทุน ก็ต้องขาดรายได้ค่าเช่าไปด้วย เหล่านี้เป็นการดำรงอยู่ในระบบการผลิตแบบทุนนิยมแต่สามารถพบเห็นการเกื้อกูลกันอันมีพื้นฐานมาจากสังคมทั้งสิ้น หรือแม้จะเป็นบรรยายกาศแบบตลาดเต็มที่แต่ลักษณะความสัมพันธ์ทางสังคมยังคงมีอยู่ กระนั้นก็ดี ลักษณะการดำเนินชีวิต และประเด็นทางสังคมในเนินหนองหงส์เปลี่ยนแปลงไปอย่างมากมาย เป็นต้นว่า

ประการแรก “บ้านที่อยู่อาศัย” ไม่ได้เป็นที่พักอีกต่อไป แต่ “ขนานาทุ่ง” เป็นแหล่งพักพิงที่ชาวบ้านที่นี่ใช้เวลาอยู่อาศัยที่ขนานาอยู่ตลอดเวลา “ชีวิตที่ขนานา” เป็นบ้านที่มีบทบาทมากกว่าบ้านจริง เพราะการเลี้ยงกุ้งต้องให้ความสำคัญด้วยการเฝ้าดูแลและระมัดระวังการถูกลักขโมยทอดแหจากผู้ประมงที่ร้ายที่มีตลอดเวลาหากเจ้าของบ่อทุ่งประมาท “ขนานา” จึงเป็นที่นอนที่กินหรือครัวและสถานที่รับแขก จากการสังเกตพบว่า บ้านในเนินหนองหงส์จึงว่างเปล่า และขนานาริมเนินหรือปัจจุบันมีถนน รพช. และถนนที่ขุดขึ้นกลับคึกคัก ทั้งผู้คนไปมาหาสู่ นั่งคุยเสียงเครื่องตีน้ำที่ดังแข่งกันกันอย่างไม่มีเวลาหยุด มีอาหารว่าง เช่น กาแฟและใบกระท่อมเป็นเครื่องต้อนรับแขกแทนหมากพลูอย่างในอดีต ยามเวลาว่างจากบ่อทุ่ง ทั้งการ

ตรวจสภาพน้ำและให้อาหารตามตารางเวลาอย่างเคร่งครัด เขาจะไปไหนกันไม่ได้หากไม่มีคนในครอบครัวมาดูลูก ส่วนกิจกรรมยามว่าง พบว่า บริเวณขนานากุ้ง มีการเลี้ยงไก่ชน คอกไก่ชน ตั้งเรียงรายและไก่ชนจึงเป็นเหมือนการเปลี่ยนอริยาบถจากกุ้ง

ประการที่สอง วิถีชีวิตทางธุรกิจ ซึ่งต้องเอาจริงเอาจังและให้ความสนใจมากทั้งการทุ่มเทเวลา จำนวนเงินลงทุนสูง และเสี่ยงต่อการที่กุ้งตายหรือไม่เจริญเติบโต ดังนั้นในการปฏิบัติต่อกุ้งต้องเคร่งครัดอย่างมาก นายอานนท์ เขียวเสน บอกถึงความสำคัญของกุ้งว่า "ถึงเวลากุ้งกินอาหารต้องได้กิน แต่ลูกปล่อยให้หากินเอง" หรือ นายแว บุญทองใหม่ สะท้อนออกมาให้เห็นถึงความสำคัญของกุ้งว่า "เมื่อยอดก็ไม่พริ้ว แต่กุ้งอดไม่ได้ จีบหายแม่น" เนื่องจากต้องลงทุนสูง และเสี่ยงต่อการตายหรืออาการ "หัวลอย" หรือเป็นโรคที่เรียกว่า "สีแยกไฟแดง" หมายถึง หัวกุ้งสีเขียว สีเหลือง สีแดง ที่ต้องสังเกต ตลอดเวลาหากพบก็จะต้องตามหมอหรือให้ยาปฏิชีวนะและปริมาณอาหารที่ต้องเพิ่มลดตามประสบการณ์และการเรียนรู้ของแต่ละคน ในส่วนการให้อาหารกุ้งต้องกินตลอดเวลา ฉะนั้น การให้อาหารกุ้งก็ต้องทำอย่างเคร่งครัดมาก ซึ่งมีการให้อาหารวันละ 4 ครั้ง ในช่วงแรก และวันละ 5 ครั้งในช่วง 2 คือ

ช่วงแรก เริ่ม 2 เดือนครึ่ง จะให้อาหารกุ้ง 4 เวลา คือ เวลา 7.00 น. 13.00 น.

19.00 น. และ 01.00 น. นอกจากการกำหนดเวลาให้อาหารกุ้งแล้วยังต้องกำหนดเวลาติดตั้งเครื่องตีน้ำ และดับเครื่องตีน้ำด้วย ซึ่งช่วงนี้จะกำหนดไว้ก่อนจะให้อาหาร จะดับเครื่องก่อนประมาณ 1 ชั่วโมง และติดตั้งเครื่องหลังจากให้อาหารประมาณ 1 ชั่วโมง และช่วงดับเครื่องก่อนให้อาหารประมาณ 1 ชั่วโมง นั้น ชาวบ้านที่ทำนากุ้งใช้เวลาผสมอาหาร

ช่วง 2 เดือนครึ่ง ถึง 4 เดือน จะเพิ่มเวลาให้อาหารกุ้งเป็น 5 มื้อ คือ 7.00 น.

11.30 น. และ 01.00 น. ส่วนการดับเครื่องตีน้ำก่อนให้อาหารครึ่งชั่วโมง และติดตั้งเครื่องตีน้ำให้หลังให้อาหารครึ่งชั่วโมง แต่ช่วงเดือนที่ 3 ย่างเข้าเดือนที่ 4 เวลาที่ให้อาหารจะไม่ดับเครื่องตีน้ำ คือจะติดตั้งเครื่องตีน้ำไว้ตลอด 24 ชั่วโมง เนื่องจากในเวลานั้นกุ้งตัวจะโต และต้องการออกซิเจนมากจึงไม่ต้องดับเครื่อง จากเวลาดังกล่าว การใช้ชีวิตของผู้เลี้ยงกุ้งจึงใช้เวลาในการพักผ่อนหลังจาก 02.00 น. ไปแล้ว ส่วนกิจกรรมอื่น ๆ เช่น รับประทานอาหารจะทานในช่วงระหว่างการให้อาหารกุ้ง

นอกจากการเคร่งครัดเกี่ยวกับเวลา การเอาใจใส่ต่องุ้งแล้ว วิถีชีวิตทางธุรกิจของที่นี่จะคึกคักไปกับผู้คนที่แปลกหน้า ซึ่งเป็นเรื่องปกติเพราะไม่รู้ว่ามีใครไปไหน มาจากไหนหรือมีวัตถุประสงค์อะไร มีทั้งมาติดต่อบริษัท ขายกุ้ง ขายน้ำมัน ยากุ้ง ซ่างซ่อมเครื่องจักรจับกุ้ง ถนนสาธารณะจึงมีรถราวิ่งตลอดวันตลอดคืน เหมือนกับเครื่องต้มน้ำที่ต้องทำหน้าที่ของมันตลอด ในยามกลางคืนที่มีแสงไฟนีออนตามคั่นนาสว่างไสว ไม่ต่างอะไรกับชุมชนเมืองหรือแหล่งบันเทิงในกรุงเทพมหานคร เพียงแต่ผู้คนที่ไม่อาจจะขึ้นไปเดินบนบ่อกุ้งได้อย่างเด็ดขาด หากไม่ได้รับอนุญาตจากเจ้าของบ่อกุ้ง นอกจากนั้นความสัมพันธ์ได้เปลี่ยนไปเป็นการซื้อขายแทน ตลอดจนความคิดที่ถูกกำกับด้วย "กำไร" หรือ "กุ้อยากรวย" เป็นเงื่อนไขกำกับความคิดอยู่อย่างมั่นคง ทำให้ความสัมพันธ์บนพันธะทางธุรกิจเข้มข้นขึ้น

ประการที่สาม ค่าครองชีพที่แพง การซื้อขายสินค้าในชีวิตประจำวันในครัวเรือนทุกชนิด รวมทั้งข้าวสารซึ่งเดิมผลิตได้เองอย่างเหลือเฟือ ผัก ปลา กุ้งเตี้ยว ซามละ 20 บาท มีบริการสินค้าส่งถึงบ้านหรือขนานากุ้ง เช่น น้ำมัน น้ำสำหรับใช้ในครัวเรือนและน้ำสำหรับดื่ม⁴⁴ การดำรงชีวิตอยู่แบบพึ่งตนเอง ได้ค่อย ๆ สูญเสียเมื่อเริ่มไ้ร่นาสนนผสมปี 2518 และกลายเป็นพื้นที่ที่ไม่อาจพึ่งตนเองได้เลย เมื่อ 2531 เป็นต้นมา เงินสดจึงจำเป็นในการซื้อขายมากกว่า การแลกเปลี่ยน และเป็นวิถีชีวิตที่ต้องพึ่งพาอาศัยตลาด

ประการที่สี่ ยาเสพติดหรือสิ่งเสพติด ระบาดเข้าสู่เนินหนองหงส์เหมือนกับชุมชนหรือบ้านอื่นที่ทำนากุ้งอย่างรุนแรง ยาบ้า กัญชา ผงขาว สำหรับนักธุรกิจหรือคนบ่อกุ้งวัยรุ่นใช้เสพในชนานาอย่างมีความสุข ส่วนใบกระท่อมเป็นสิ่งเสพติดหรือยาขยัน "ของผู้สูงอายุหรือวัยอาวุโส" ผู้วิจัยได้พบกับตำรวจ 2 นายจากสถานีตำรวจภูธรอำเภอหัวไทรที่บ้านผู้ใหญ่อำพล เพชรแก้วเพชร เล่าให้ผู้วิจัยฟังว่ายาบ้า ผงขาวเข้ามาที่นี่รุนแรง แถบนี้เป็นจุดที่มีการซื้อขาย แล้วส่งต่อไปยังอำเภอ จังหวัดอื่นๆ ได้สะดวกเพราะชีวิตธุรกิจมีผู้แปลกหน้าขับรถมาติดต่อกันมาพบปะกันโดยไม่มีใครสงสัย มากับรถตู้เย็นหรือมากับอุปกรณ์บ่อกุ้งซึ่งต้องบรรทุกและขนส่งเข้าออกในบริเวณนี้เป็นเรื่องปกติ ทำให้ยาเสพติดแฝงมาแลกเปลี่ยนกันอย่างง่ายดาย

ประการที่ห้า ความนิยมในนันทนาการพื้นบ้านสูงและรูปแบบบันเทิงใหม่ก็เฟื่องฟู นันทนาการ 2 แบบ คือ นันทนาการพื้นบ้านสำหรับคนอายุมาก ได้แก่ ไ้กอชน ซึ่งมีการเลี้ยงกันทุกขนานากุ้งหรือเลี้ยงไ้กอชนโดยคอกไ้ก่ตากแดดบนคันบ่อกุ้ง ปราภฏไปท่วบ่อกุ้งบ้านเนินหนองหงส์ และมี "ค่ายไ้ก่" 2 ค่าย ที่ยามเข้ามาเมื่อให้อาหารกุ้งเสร็จแล้ว ทุกคนที่

เป็นสมาชิกก็จะพาไปจ่าย โดยมีการรับประทานกาแฟร่วมกันในบริเวณค่าย โดยที่ทุกคนเป็นสมาชิกต้องช่วยกันลงแช่เงินไว้แล้ว มีการฝึกซ้อมและการให้น้ำการจะไปชนไก่ตามบ่อนต่างๆ เช่น บ่อนบ้านบ่อล่อ อำเภอเชียรใหญ่ การทำค่ายไก่ชนหรือกิจกรรมไก่อะจะเป็นในช่วงในเดือนธันวาคม ถึง มีนาคม ส่วนการบันเทิงแบบใหม่เป็นความนิยมของคนหนุ่มสาว การหาความสุขในรูปคาราโอเกะ ร้านอาหาร ที่ตั้งอยู่ทั่วไปริมถนนทางหลวงแผ่นดินและการเสพสุขในตัวอำเภอหรือแหล่งบันเทิงในตัวเมืองนครศรีธรรมราชเพื่อเที่ยวดื่มเหล้า ฟังเพลง แล้วนำเอาผู้หญิงมานอนที่ข่านากุ้ง ปรากฏการณ์นี้จะมีมากหรือขึ้นลงตามราคาของกุ้ง แต่คาราโอเกะจะเป็นที่นิยมกันมาก โดยตั้งอยู่แถบริมถนนทางหลวงแผ่นดินหรือริมทะเลตลอดเส้นทาง

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าบ้านเนินหนองหงส์จะเปลี่ยนไปตามกระแสการผลิตเพื่อสนองต่อทุนนิยมทั้งร้อยเปอร์เซ็นต์ของการผลิต⁸⁵ แต่บ้านสมาชิกของบ้านนี้ยังเห็นคุณค่าของการอยู่ร่วมกันที่เคยเกื้อกูลกันมาเมื่อมีประเด็นปัญหาร่วมกันจึงพยายามหาวิธีการแก้ไขเสมอๆ ตัวอย่างเช่นเมื่อเกาะเพชรและบริเวณเลี้ยงกุ้งแถบสองอำเภอนี้มีปัญหาเสพติดระบาดหนัก บ้านเนินหนองหงส์ได้ให้ความสำคัญและคุณค่าของเด็กๆ หรือเยาวชน เพื่อหลีกเลี่ยงยาเสพติดซึ่งเป็นประเด็นปัญหาที่ระบาดหนักในตำบลเกาะเพชรและใกล้เคียง จึงมีการจัดตั้ง “คณะกรรมการรณรงค์ต่อต้านยาเสพติดหมู่ที่ 4 ตำบลเกาะเพชร” ขึ้นมา⁸⁶ แล้วจัดหารายได้เพื่อสร้างสวนสุขภาพบ้านเนินหนองหงส์ขึ้นเมื่อวันที่ 19 กันยายน พ.ศ.2541 มีบุคคลในบ้านช่วยกันบริจาคเงินยอดรวมการบริจาค 48,702 บาท ในการจัดหาสถานที่สำหรับให้เยาวชนได้ออกกำลังกายเป็น “ลานกีฬา” ของบ้านจึงเกิดขึ้นจากความผูกพันและความรักในชุมชนที่มีมาแต่เดิม ผู้นำในหมู่บ้านจึงได้ช่วยกันปรับพื้นที่ที่มีบุคคลในบ้านช่วยกันให้ใช้สถานที่โดยไม่คิดค่าเช่าใดๆ⁸⁷ เป็นลานกีฬาของบ้านเนื้อที่ประมาณ 4 ไร่ เป็นสนามฟุตบอล สนามวอลเลย์บอล สนามตะกร้อ และนาฬิกาวิทยุ คงจันทร์ ซึ่งเป็นคนบ้านเนินหนองหงส์ แต่ย้ายไปทำธุรกิจเปิดร้าน ช.เกษตรภัณฑ์ ที่หัวไทรจัดทำอุปกรณ์เครื่องเล่นของเด็กมาวางให้เด็กเล่นกัน นอกจากนี้ยังมีการแข่งขัน โดยลานกีฬามีคณะกรรมการหมู่บ้านคอยดูแล เพื่อให้ลูกหลานได้ใช้เป็นสถานที่ออกกำลังกาย จากการสังเกตพบว่ามีเด็กๆ มาเล่นกันมาก เช่นการแข่งขันกีฬาของบ้านในช่วงสงกรานต์ ปี 2541 ซึ่งถ้วยของนายประเสริฐ เพชรแก้วเพชร ผู้อำนวยการโรงเรียนหัวไทรเรือรบประชาบาล อดีตคนบ้านเนินหนองหงส์ , นายอำพล เพชรแก้วเพชร ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 4 และกำนันตำบลเกาะเพชร

บางคุระ

บางคุระเป็นบ้านหรือชุมชนขนาดเล็กที่ตั้งอยู่ใกล้ตลาดหรือชุมชนเมืองปากพนัง โดยมีวัดบางคุระ หรือชื่อทางราชการว่าวัดสุวรรณภูมิวิหาร เป็นศูนย์กลางของบ้าน ติดอยู่ริมคลองเล็ก ๆ ชื่อว่าคลองบางคุระ^{๘๘} ที่เป็นคลองซอยของคลองบางไทรและคลองบางไทรจะเป็นคลองสาขาของแม่น้ำปากพนังอีกทีหนึ่ง หรือเป็นบ้านที่ตั้งระหว่างคลองสุชุมกับคลองบางไทร ดังนั้นการตั้งบ้านเรือนจึงขนานไปตามลำน้ำ และห้อมล้อมบ้านที่มีน้ำล้อมรอบ โดยมีการแบ่งตามการปกครองของท้องที่เป็น 2 หมู่บ้าน คือ พื้นที่บางส่วนของหมู่ที่ 4 และพื้นที่บางส่วนของหมู่ที่ 5 ของตำบลบ้านใหม่ อำเภอปากพนัง

ความสัมพันธ์ของประชาชนภายในหมู่บ้านจะเป็นเครือญาติที่ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และมีความสัมพันธ์กับผู้คนบ้านอื่นในลักษณะติดต่อค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างกัน เช่น ในอดีตก่อน พ.ศ.2531 มีการติดต่อกันทางเรือเป็นหลัก ผู้คนบ้านบางคุระจะติดต่อสัมพันธ์ทางการค้ากับชุมชนบ้านเกาะจากซึ่งเป็นชุมชนขนาดใหญ่ หรือคนบางคุระจึงต้องติดต่อกับคนบ้านเกาะรังที่อยู่ใกล้เคียงกัน นอกจากนี้ชาวบ้านจะติดต่อในลักษณะดังกล่าวกับชุมชนเมืองปากพนังโดยตรงโดยทางเรือ ในทศวรรษ 2530 หลังจากมีถนนลาดยางทำให้การสัญจรสะดวกในการติดต่อกับบ้านอื่น ตลอดจนเมืองนครศรีธรรมราชที่ตั้งอยู่ห่างประมาณ 20 กิโลเมตรเศษและปากพนังซึ่งตั้งอยู่ห่างประมาณ 10 กิโลเมตรเศษ

โครงสร้างประชากร

จากข้อมูลภาคสนามปรากฏว่ามีจำนวนครัวเรือน 64 ครัวเรือน พบว่ามีประชากรที่มีอยู่จริง ดังตารางที่ 18 ลักษณะสำคัญของประชากร คือ มีความเป็นญาติกันเป็นส่วนใหญ่ เช่น มีตระกูลใหญ่ที่มีสมาชิกจำนวนมากและใช้ชื่อของบ้านบางคุระให้พ้องกับชื่อตระกูล ซึ่งเป็นลักษณะเด่นที่สามารถเข้าใจได้ว่าเป็นประชากรของบ้านนี้ เช่น ตระกูลคุระสุข , คุระทอง , คุระศรี , คุระจอก , คุระวรรณ , คุระพูน , คุระเอียด , คุระแก้ว , ตระกูลสังข์กรต , แก้วแกมทอง , หมวดคงทอง , โยมา , มะลิค้อม เป็นต้น

ตารางที่ 18 โครงสร้างประชากรบ้านบางคูวัด

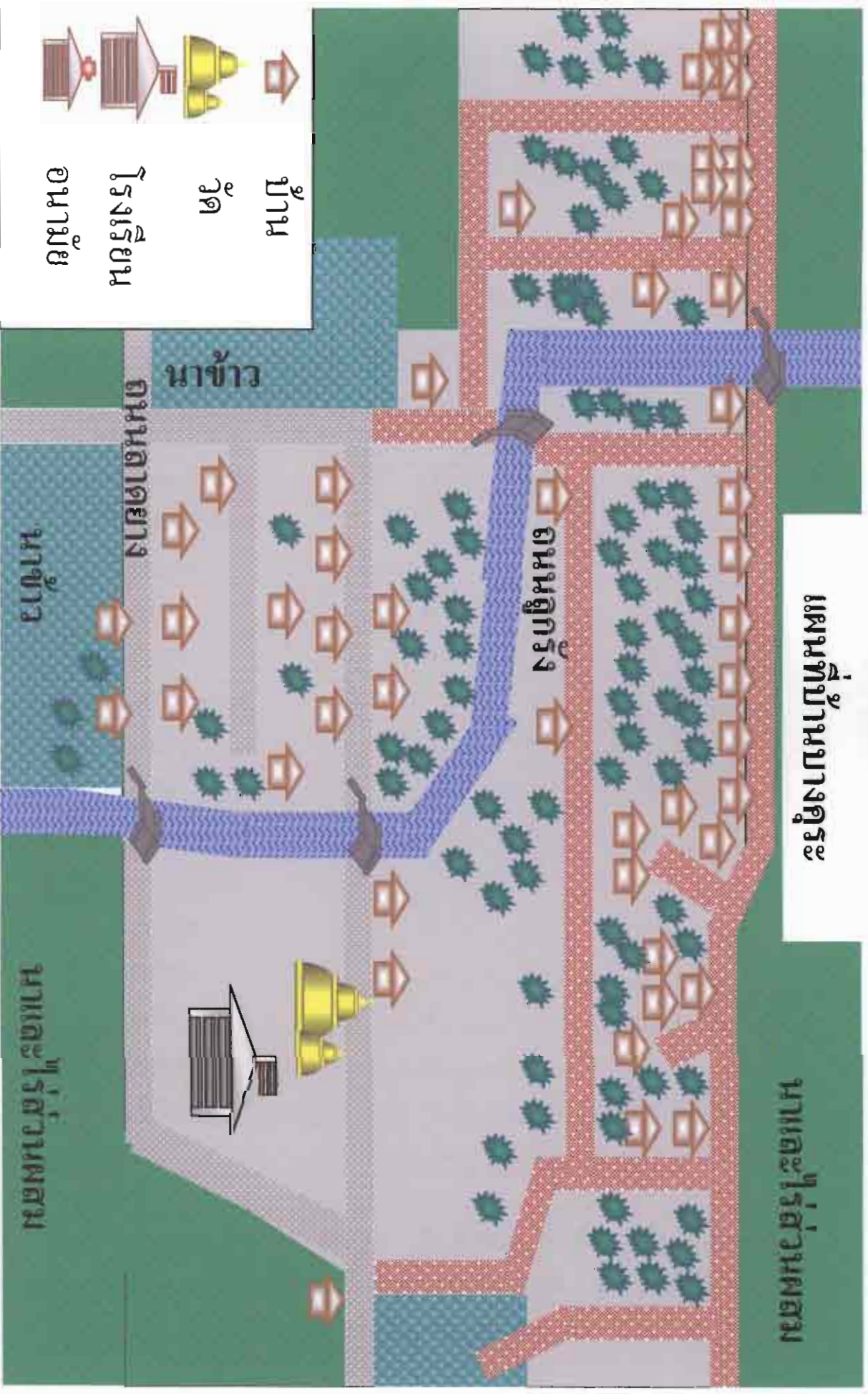
อายุ	จำนวน	ร้อยละ
แรกเกิด - 6	31	11.27
7 - 12	28	10.18
12 - 18	34	12.36
19 - 25	28	10.18
26 - 49	85	30.90
50 ขึ้นไป	69	25.09
	275	100

และจากข้อมูลพบว่าประชากรบางคูวัดอยู่ในวัยพึ่งพา หมายถึง วัยเด็กแรกเกิดจนถึงอายุ 12 ปี และอายุเกิน 50 ปีขึ้นไปร้อยละ 46.54 ส่วนวัยทำงานร้อยละ 53.44 โดยมีผู้ที่มีอายุมากกว่า 60 ปี มากถึง 29 คน หรือประมาณร้อยละ 10.54 โดยมี นางเอียด รักษติ อายุ 97 ปี และนางพร้อม นิยมญาติ อายุ 96 ปี เป็นผู้สูงอายุสูงสุด แต่อย่างไรก็ตาม ในวัยพึ่งพาก็ยังคงมีประชากรที่สามารถเป็นแรงงานแฝงของครัวเรือนได้ด้วยเหมือนกัน ทั้งบุคคลที่อายุต่ำกว่า 18 และมีอายุเกิน 50 ปีขึ้นไป

การย้ายถิ่น

จากการศึกษาภาคสนามพบว่า มีปรากฏการณ์การย้ายถิ่นออกไปหางานทำในชุมชนอื่นๆ และในเมืองมากถึง 109 คน หรือประมาณร้อยละ 39.63 ของประชากรที่มีอยู่จริง โดยที่บางครัวเรือนย้ายออกไปคงเหลือแต่พ่อและแม่เท่านั้น ลักษณะของผู้ที่ย้าย คือ ประการแรก เป็นบุคคลที่จบการศึกษาสูงๆ ของครัวเรือนและเข้าไปทำงานในภาคอุตสาหกรรม บริการในเขตเมือง กล่าวคือ ไปเย็บผ้าในกรุงเทพมหานคร หลังจบการศึกษาภาคบังคับหรือมัธยมศึกษาหรือประกาศนียบัตรวิชาชีพ เป็นการย้ายไปทำงานต่อเนื่องค่อนข้างนาน ประการที่สอง บุคคลที่อยู่วัยกลางคนและไม่มีการศึกษา มักจะย้ายไปตามฤดูกาล ไปๆ

แผนที่บ้านบางคูรัด

บ้าน

วัด

โรงเรียน

ถนน

นาข้าว

ถนนลาดยาง

นาข้าว

นาและไร่อ่าวผสม

นาและไร่อ่าวผสม

กลับๆ แล้วชักชวนเพื่อนๆ บ้านไปกันเป็นกลุ่ม โดยไปเป็นแรงงานรับจ้างในภาคเกษตร ที่พบมากในบ้านบางคุระ คือ การไปรับจ้างติดตายาง ที่จังหวัดตรัง ในช่วงที่ไม่สามารถทำไร่นาสวนผสม หรือทำนาได้

ตารางที่ 19 จำนวนคนที่ย้ายจากบางคุระ ในทศวรรษ 2530

สถานที่ที่ย้ายไป	จำนวนที่ย้าย
ตรัง	13
- ติดตายาง	13
กรุงเทพมหานคร	52
- ราชการ	4
- รับจ้าง	27
- เย็บผ้า	21
นครศรีธรรมราช	9
- ราชการ	4
- ธุรกิจ	4
- อื่น ๆ	1
อื่น ๆ	35
- ราชการ	4
- รับจ้าง	2
- ธุรกิจ	7
- ทำสวน	21
- ทำนา	1

ส่วนในระยะเวลาของการย้ายถิ่นมี 2 ลักษณะ คือ ช่วงระยะเวลาที่มีมากที่สุด ได้แก่ ช่วงทศวรรษที่ 2530 จะพบว่าย้ายไปสู่ชุมชนเมืองคือ กรุงเทพมหานคร อย่างไรก็ดี ในระยะนี้ที่บางคุระประสบภัยธรรมชาติ คือ น้ำท่วม ฝนแล้ง ต่อเนื่องตั้งแต่ 2531 เป็นต้นมา ทำให้

การย้ายลักษณะการไปๆ มาๆ ตามฤดูกาลของวัยกลางคนที่มีความรู้ทางการศึกษาดำเนินติดตามที่จังหวัดตรัง จะมีจำนวนมากเป็นพิเศษ ส่วนการย้ายก่อนหน้านี้ คือ ช่วงหลังวาทภัย 2505 พบว่ามีบ้างแต่ก็ไม่มากนัก เช่น นางเกลื่อน นางเหมลิน ไปสุราษฎร์ธานี บางรายหรือบางตระกูลย้ายออกไปสร้างฐานะดีจนมีชื่อเสียงจนเป็นที่กล่าวถึงของเพื่อนบ้านที่บางกระ เช่น ตระกูลคำปล้อง ย้ายไปทุ่งสง ประมาณ 10 คน และนางเพียร นายเล็ก ย้ายไปทำสวนที่ละแม

ลักษณะงานที่ไปทำงานหลังจากการย้ายถิ่นพบว่ามีเพียง 1 ราย ใน 109 รายเท่านั้นที่ไปทำนา ดังนั้น เกือบร้อยละร้อย ที่ไม่ได้ทำนาตามอาชีพเดิมของบรรพบุรุษ ทำให้แรงงานที่ย้ายออกไปหางานทำในลักษณะต่างๆ จึงมิใช่เป็นการผลิตซ้ำ (Reproduction) แต่จะเข้าสู่ภาคธุรกิจโดยเฉพาะงานขายแรงงานในวงการธุรกิจและอุตสาหกรรม ได้แก่ การไปรับจ้างเย็บผ้าที่กรุงเทพมหานคร , ติดต๋ายางและตัดยางยางพาราที่จังหวัดตรัง

ผลของการย้ายถิ่นทำให้ขนาดครัวเรือนเล็กลง กล่าวคือ จำนวนบุคคลที่มีอยู่จริงในครัวเรือนขนาด 3-5 คน ร้อยละ 56.25 หรือหากรวมเอาผลรวมของครัวเรือนที่อาศัยอยู่จริง 2 คน จะประมาณร้อยละ 71.87 ซึ่งนับว่าวัยแรงงานที่มีอยู่จริงในบางกระมีจำนวนน้อย อย่างไรก็ตามมีครัวเรือนที่มีการย้ายจาก 40 ครัวเรือน จากทั้งหมด 64 ครัวเรือน หรือร้อยละ 62.5

ตารางที่ 20 จำนวนสมาชิกที่อยู่จริงในครัวเรือน

จำนวนสมาชิกที่อยู่จริง	จำนวนครัวเรือน	ร้อยละ
2 คน	10	15.62
3 - 5 คน	36	56.25
6 - 8 คน	15	23.43
เกิน 8 คน	3	4.87
รวม	64	100

ที่ครัวเรือนมีขนาดเล็กมาก กล่าวคือ ผู้ที่อาศัยอยู่จริงจึงมักจะเป็นผู้เฝ้าบ้านเรือนโดยไม่ได้ทำนาหรือเป็นแรงงานในครัวเรือนหรือไม่ได้เพิ่มแรงงานในครัวเรือน

ลักษณะคนย้ายถิ่นประการต่อมาคือ ทำให้ผู้มีความรู้ออกจากบ้าน เพราะผู้ที่มีความรู้ทางการศึกษาสูงย้ายออกไปอยู่อาศัยที่ชุมชนอื่นหรือในเมืองต่อเนื่องถาวร ดังตารางที่ 21

เป็นผลให้ศักยภาพของครัวเรือนและบ้านหรือชุมชนอ่อนแอ ทั้งในแง่ของแรงงานและการผลิตที่มีคุณภาพต่ำลง

ตารางที่ 21 จำนวนผู้สำเร็จการศึกษาสูงในปัจจุบัน

วุฒิ	อาศัยอยู่บางคุระ	ย้ายออกจากบางคุระ
ม.3	17	10
ม.6	6	7
ปวช.	6	3
ปวส.	3	4
ปริญญาตรี	1	14
รวม	33	36

นอกจากนี้ครัวเรือนมีลักษณะพึ่งพารายได้จากการย้ายถิ่น ซึ่งต้องส่งเงินมาเป็นค่าใช้จ่ายในการดำรงชีวิตปกติและค่าใช้จ่ายพิเศษ เช่น เพื่อการซ่อมแซมบ้าน ซื้อเครื่องมือการผลิต ได้แก่ รถไถนาแบบเดินตาม เครื่องสูบน้ำ เครื่องใช้ในครัวเรือน เช่น เตารีด ตู้เย็น และโทรทัศน์ ซึ่งจากการศึกษา พบว่า เครื่องใช้จากครัวเรือนต่างๆ เหล่านี้เป็นเงินมาจากการส่งกลับมาจากการย้ายถิ่นของบุตรหลาน เช่น ตัวอย่างครัวเรือนนางหริน รักษาพล บอกว่า "เครื่องใช้ในบ้าน เกศสุตา ซื้อให้ทั้งหมด" และจะเป็นมีลักษณะคล้ายๆ กันเกือบทุกบ้านที่มีผู้ย้ายถิ่น เพราะต่างก็พยายามดูกันว่าครัวเรือนไหนมีลูกซื้อเครื่องใช้อะไรจะนำมาเล่าต่อๆ กันด้วยความพอใจ หากไม่ซื้อของมาให้หรือไม่ส่งเงินมาให้พ่อแม่จะไม่เป็นที่ยอมรับ อาจจะถูกกล่าวในทำนองว่า "ไม่สาไหร" ⁸⁹ ต่อลักษณะของผู้ย้ายถิ่นหรือลูกๆ ที่ไปทำงานแล้วไม่ได้สร้างสิ่งใดๆ หรือไม่ทำให้บ้านเรือนที่พ่อแม่เปลี่ยนแปลงไปในลักษณะที่ดีขึ้นกว่าเดิม

สำหรับการศึกษานั้น คนที่นี้เรียนหนังสือกันมาก เนื่องจากบางคุระมีสภาพพื้นที่ที่อยู่ระหว่างกลางของชุมชนที่มีตัวอย่างของบุคคลที่สำเร็จการศึกษา กล่าวคือ อยู่ระหว่างอำเภอปากพนังและนครศรีธรรมราช และตั้งอยู่ใกล้ปากพนังซึ่งเป็นศูนย์กลางของการค้าและการศึกษาสำคัญของนครศรีธรรมราชมาแต่สมัยโบราณ และตั้งอยู่ใกล้บ้านเกาะจากที่มีบุคคล